

Πτυχιική εργασία

Διερεύνηση και ανάλυση
προϋποθέσεων κοινωνικής ένταξης
των αλλοδαπών εργαζομένων στη Γερμανία

Της σπουδάστριας : Ανδρομάχης Πέγιου
Υπεύθυνος καθηγητής: Δρ. Ανδρέας Ζωγράφου

Ruesselsheim, Νοέμβριος 1997

ΑΡΙΘΜΟΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

2417

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περιεχόμενα	1
Πρόλογος	4
Εισαγωγή	5
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ	21
I. ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ	21
1.1 Μεθοδολογικά προβλήματα	21
1.2 Επιλογή και εφαρμογή μεθόδου	22
1.3 Επιλογή και ερμηνεία των βασικών όρων	23
II. ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ	26
2.1 Γενική τοποθέτηση	26
2.2 Επιλογή θεωρητικών στοιχείων	26
2.3 Η θεώρηση της κοινωνίας σαν σύστημα	28
2.3.1 Οργανωτικά προβλήματα της κοινωνίας	28
2.3.2 Διαφοροποίηση των όρων λειτουργίας των κοινωνικών συστημάτων	29
2.4 Βασικές προϋποθέσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης	29
2.4.1 Διαφοροποίηση των προϋποθέσεων κοινωνικής ενσωμάτωσης	30
2.4.1.1 Αντικειμενικές λειτουργικές προϋποθέσεις.	30
2.4.1.2 Η προϋπόθεση κοινωνικής αποδοχής	31
2.4.1.3 Η σημασία κοινωνικής αναγνώρισης	31
2.4.1.4 Η σημασία της κοινωνικής ανοχής	32
2.5 Δυσλειτουργίες του κοινωνικού συστήματος και κοινωνική ενσωμάτωση	32
2.6 Η οργάνωση του ατόμου για την κοινωνική ένταξη	33
2.6.1 Υποκειμενικές προϋποθέσεις κοινωνικής ένταξης	34
2.7 Η προβληματική της κοινωνικής ένταξης στη θεωρητική συζήτηση	36

2.8	Η προβληματική της κοινωνικής περιθωριοποίησης	38
2.8.1	Μορφολογία και λειτουργία του κοινωνικού περιθωρίου	39
2.8.2	Επιδράσεις του κοινωνικού περιθωρίου στην κοινωνία	40
2.9	Η κοινωνική ένταξη "ξένων" κοινωνικών ομάδων	40
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ		44
III. ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ		44
3.	Εμπειρική ιστορική προσέγγιση του θέματος	44
3.1	Οι όροι ένταξης σε επιλεγμένους τύπους κοινωνιών	45
3.1.1	Αντικειμενικοί όροι κοινωνική ένταξης σε διαφορετικούς τύπους καπιταλιστικής κοινωνίας	46
IV. ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΟΡΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ		48
4.1	Ιστορική αναφορά στην κοινωνική αναδιοργάνωση	48
4.2	Στάδια εξέλιξης της δυτικογερμανικής κοινωνίας	48
4.2.1	Οικονομική κρίση και περιθωριοποίηση	50
4.3	Ο ρόλος του γερμανικού πολιτικού συστήματος για την κοινωνική ένταξη	52
4.4	Ο ρόλος της πολιτικής για την ένταξη των αλλοδαπών στη Γερμανία	53
4.5	Ο ρόλος του πολιτιστικού συστήματος για την κοινωνική ένταξη	55
4.5.1	Ερμηνεία του όρου και της διαφοροποίησης του	55
4.5.2	Η σημασία του πολιτισμού για την κοινωνική ένταξη	56
4.5.3	Η σημασία των υποπολιτιστικών συστημάτων για την κοινωνική ένταξη	57
4.5.4	Ο ρόλος του εθνικού Γκέτο για την κοινωνική ένταξη	57
4.5.5	Το πολιτιστικό πρόβλημα των αλλοδαπών της Γερμανίας για την κοινωνική ένταξη	59
4.6	Παράθεση και ερμηνεία εμπειρικών στοιχείων για τον αλλοδαπό πληθυσμό	61
4.6.1	Η νεώτερη σύνθεση του αλλοδαπού πληθυσμού	61
4.6.2	Σύνθεση κατά φύλο και ηλικία	62

4.6.3	Δημογραφική εξέλιξη του αλλοδαπού πληθυσμού στη Γερμανία	63
4.6.4	Μεταναστευτική κινητικότητα των αλλοδαπών	64
4.6.5.	Διαφοροποιημένο καθεστώς παραμονής των αλλοδαπών	65
4.6.6	Απόκτηση γερμανικής υπηκοότητας	66
4.6.7	Διαφοροποίηση της δομής απασχόλησης των αλλοδαπών	67
4.7	Η κοινωνική ένταξη των Ελλήνων μεταναστών στη Γερμανία	68
4.7.1	Διαφοροποίηση από τις άλλες μειονότητες	68
4.7.2	Ελληνικό πολιτιστικό Γκέτο και κοινωνική ένταξη	70
4.7.3	Διαφοροποιημένοι όροι κοινωνικής ενσωμάτωσης των Ελλήνων	71
4.8	Ο ρόλος των θεσμών στη διαδικασία της κοινωνικής ενσωμάτωσης των Ελλήνων	75
4.8.1	Η ένταξη σαν ανάγκη των γερμανικών κοινωνικών υποσυστημάτων	75
4.8.2	Οι ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας για την ένταξη των Ελλήνων στη Γερμανία	76

V. ΚΕΦΑΛΑΙΟ : Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

78

5.1	Δημιουργία του κοινωνικού κράτους και ερμηνεία του ρόλου του.	79
5.1.2	Ο ορισμός του περιεχομένου της Κ.Ε. από το κοινωνικό κράτος	80
5.2	Το πρόβλημα της αυτονομίας της Κοινωνικής Εργασίας	81
5.3	Η έρευνα F.Nestmann/F.Tiedt και ο επαναπροσδιορισμός των στόχων της Κ.Ε. με αλλοδαπούς	83
5.3.1	Ιστορική διάσταση του θέματος	84
5.4	Ο προσδιορισμός της Κ.Ε. από την ζήτηση	85
5.5	Η ερμηνεία της κοινωνικής ένταξης στην Κ.Ε.	86
5.6	Προβλήματα στη θεωρία και την πράξη της κοινωνικής ένταξης	88
5.7	Συμπεράσματα για την Κοινωνική Εργασία	89

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

90

Πρόλογος

Στη διάρκεια της πρακτικής μου εξάσκησης, κατά την επεξεργασία των σημειώσεων που συγκέντρωνα από τη βιβλιογραφία και τις συζητήσεις με τους γερμανούς και έλληνες συναδέλφους μου, παρατηρούσα ότι διαφοροποιούσα την ερμηνεία αυτών που είχα διαβάσει στη διάρκεια των σπουδών μου.

Με την παρότρυνση του κοινωνιολόγου επόπτη μου και τις παρατηρήσεις που έκανε στις σημειώσεις μου, οδηγήθηκα στο συμπέρασμα ότι για να κάνω μία συστηματική επεξεργασία των στοιχείων που είχα στη διάθεση μου, θα έπρεπε να επιλέξω μία μέθοδο, να διασαφηνήσω το περιεχόμενο των όρων που χρησιμοποιώ και να καταλήξω σε μία πιο γενική εικόνα του τρόπου που λειτουργεί μία κοινωνία, ώστε να είμαι σε θέση να ερμηνεύσω τα εμπειρικά στοιχεία που είχα, για το θέμα της "κοινωνικής" ένταξης, στη διάθεση μου.

Η επιλογή της μεθόδου προέκυψε από μελέτη της βιβλιογραφίας και ύστερα από την διαπίστωση ότι δεν υπάρχει μία ολοκληρωμένη θεωρία για την κοινωνική ενσωμάτωση. Οι θεωρητικές αντιπαραθέσεις των επιστημόνων ως προς την ερμηνεία του όρου, ήταν τα κύρια στοιχεία που διέθετα. Λαμβάνοντας υπόψιν λοιπόν τις επικρατούσες απόψεις προσπάθησα όχι να κρίνω αλλά να διερευνήσω κατά πόσο εφαρμόζονται στην πραγματικότητα οι θεωρίες περί βασικών αρχών οργάνωσης ενός κοινωνικού συστήματος.

Βασική πηγή στη συλλογή και επεξεργασία του υλικού της εργασίας, αποτέλεσε η εκτενής βιβλιογραφία του καθηγητή μου στο ΤΕΙ Πάτρας, κ.Ζωγράφου. Μου δόθηκε λοιπόν η ευκαιρία να μελετήσω κάτω από διαφορετική σκοπιά τη θεωρία της Κοινωνικής Εργασίας και την εφαρμογή της στην πράξη. Και σ' αυτό το σημείο θα ήθελα να τον ευχαριστήσω θερμά που με παρότρυνε να διεξάγω την πρακτική μου εξάσκηση στη συγκεκριμένη υπηρεσία, κατά τη διάρκεια της οποίας απέκομισα και σημαντικές εμπειρίες .

Αποφασιστική ώθηση για τη θεωρητική αντιμετώπιση του θέματος μου έδωσαν οι γερμανοί συνάδελφοι J. Dittmar (κοινωνικός παιδαγωγός, προϊστάμενος της υπηρεσίας), L. Lazar, ο συνάδελφος Π. Χόνδρας, με τις σημειώσεις του από τα επιστημονικά σεμινάρια για την εργασία του και η πτυχιακή εργασία του Β. Χατζηβάσιου για τη "θεωρία των αναγκών". Τους χρωστάω ένα μεγάλο ευχαριστώ, όπως και στον επόπτη μου, κοινωνιολόγο Σ. Πορίκη, που είχε την υπομονή να μου μεταδώσει γνώσεις για τις μεθόδους των κοινωνικών επιστημών, να κοιτάξει επανειλημμένα τα χειρόγρατά μου και να μου υποδεικνύει ατέλειες.

Εισαγωγή

Το πρόβλημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης (Soziale Eingliederung) των Ελλήνων μεταναστών στη Γερμανία μου έγινε συνειδητό στη διάρκεια της πρακτικής μου εξάσκησης. Στα πλαίσια της καθημερινής εργασίας και ενώ κατέγραφα τα προβλήματα των πελατών και τις λύσεις που χρειάζονταν για την άμεση αντιμετώπισή τους, παρατηρούσα την αδυναμία τους να συμμετέχουν ενεργά στις ακολουθούμενες διαδικασίες. Το γεγονός αυτό με απασχόλησε ιδιαίτερα, όταν στα πλαίσια της προετοιμασίας για την γραπτή μου εργασία σημειώνα, επεξεργαζόμουν και συζητούσα με τους γερμανούς συναδέλφους θεωρητικές απόψεις για την κοινωνική εργασία.

Το άμεσο ερώτημα που έμπαινε ήταν φυσικά, πώς μπορεί να επιτύχει κανείς έναν από τους κύριους στόχους που θέτει η κοινωνική εργασία, - "βοήθεια για αυτοβοήθεια" ξεκινώντας από τη διαπίστωση, ότι οι "πελάτες" έπρεπε να καλύψουν μεγάλα ελλείματα στην κατάρτισή τους, προκειμένου να ενεργοποιηθούν για την αυτοβοήθεια. Σύμφωνα με έναν ορισμό

" Η πελατεία χωρίζεται σε ένα ικανό να ενταχθεί και σε ένα 'περιθωριακό' -τμήμα" (Ζωγράφου 1992, σελ.66).

Ποιές είναι λοιπόν οι ικανότητες που απαιτούνται για κοινωνική ένταξη των περιθωριοποιημένων;.

Από τα παραπάνω ερωτηματικά προέκυψε και η πρώτη διατύπωση του θέματος της εργασίας μου: "Διερεύνηση των προϋποθέσεων για κοινωνική ένταξη των μεταναστών και ο ρόλος που μπορεί να παίξει η κοινωνική εργασία"

Όταν άρχισα να μελετώ τη βιβλιογραφία και να διατυπώνω τις πρώτες απόψεις διεπίστωσα ότι ο όρος ενσωμάτωση δεν έχει συγκεκριμένο περιεχόμενο. Γράφει σχετικά ο Κ. Βαραγγούλης "(Οικογένειες αλλοδαπών εργαζομένων στη Δ. Γερμανία" -Αθήνα 1983, σελ. 29.): "Η βάση της επιτυχημένης ενσωμάτωσης είναι η ισοτιμία ανάμεσα στους ντόπιους και τους ξένους πολίτες, νομική κατοχύρωση κι εγγύηση για ελεύθερη και ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνική πραγματικότητα". Με την προϋπόθεση λοιπόν ότι οι ντόπιοι είναι ισότιμοι μεταξύ τους, τότε δεν θα έπρεπε να

υπάρχουν περιθωριοποιημένοι Γερμανοί, πράγμα που δεν ευσταθεί, αν λάβει κανείς υπόψη ότι το 1995 ο αριθμός των ατόμων που έκαναν χρήση του "κοινωνικού βοηθήματος" ανέρχονταν στα 2,5 εκ., μεταξύ των οποίων και μετανάστες (STERN, No 36, 28.8.97, σελ.27). Υπάρχει λοιπόν ένα κοινωνικό περιθώριο, με οικονομικά κριτήρια, που περιλαμβάνει τόσο Γερμανούς, όσο και μετανάστες, ανεξάρτητα από τη νομική κατοχύρωσή τους.

Παρατηρεί η *María Boris* στην έρευνά της με τίτλο "Ausländische Arbeiter in einer Großstadt" (Europäische Verlagsanstalt 1973, σελ.228). "Εν τούτοις η 'ένταξη' -των αλλοδαπών-δεν αποτελεί μόνο ένα καθαρά νομικό πρόβλημα, που θα μπορούσε να λυθεί με την απονομή του δικαιώματος ψήφου και μία έδρα στο τοπικό κοινοβούλιο. Απαιτείται η υλοποίηση κοινωνικών δικαιωμάτων". Και απαριθμεί μία σειρά απαιτήσεων (Απάλειψη προκαταλήψεων και στιγματισμού, ισοτιμία με τους Γερμανούς στο χώρο εργασίας, μεγαλύτερη συμμετοχή στα εργοστασιακά συμβούλια, μεγαλύτερη προσφορά κατοικιών, μεγαλύτερες προσφορές για τον ελεύθερο χρόνο κλπ.). Παρ' όλο που οι προϋποθέσεις για κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών διευρύνονται, τίθεται εκ νέου το ερώτημα, γιατί περιθωριοποιούνται Γερμανοί εργαζόμενοι, που υποτίθεται ότι έχουν τα απαιτούμενα εδώ κοινωνικά δικαιώματα;

Από το χώρο της πολιτικής ο *Δρ. Christoff Rosenmoeller* (Bericht 99, 1988,σελ.169) προσεγγίζει το θέμα, προσθέτοντας σαν απαραίτητη προϋπόθεση της κοινωνικής ενσωμάτωσης την ενεργό -εθελούσια- συμμετοχή των μεταναστών στη διαδικασία ενσωμάτωσής τους. "Αυτή η απαραίτητη εσωτερική ετοιμότητα δεν μπορεί να γίνει βάσει κανονισμού. Εξαρτάται και από τον παράγοντα 'διάρκεια παραμονής', λόγος για τον οποίο δεν μπορεί να περιμένει κανείς μικροπρόθεσμα επιτυχίες". Προστίθεται λοιπόν και ο υποκειμενικός παράγων στις προϋποθέσεις που οδηγούν στην ενσωμάτωση, η οποία εδώ σαφώς καθορίζεται σαν μακροπρόθεσμη διαδικασία και όχι σαν αυτοτελής πράξη νομικού ή οικονομικού χαρακτήρα. Τη συμμετοχή της κρατικής πολιτικής την θεωρεί απαραίτητη με μία σειρά "μέτρων ενσωμάτωσης", που το συγκεκριμένο κόστος εφαρμογής τους ξεπερνά για το 1988 τα 800 εκ. μάρκα. (σελ.170).

Ενώ όμως καθορίζονται οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών, δεν ορίζεται το περιεχόμενό της. Στο LEXIKON DER SOZIOLOGIE (Λεξικό της κοινωνιολογίας, Westdeutscher

Verlag, Obladen, 1973) ο όρος κοινωνική ενσωμάτωση ερμηνεύεται ως εξής:

Διαδικασία απονομής εκ μέρους της κοινωνίας και αποδοχής εκ μέρους των ατόμων κοινωνικής θέσης και λειτουργίας τους μέσα στο κοινωνικό σύστημα. (ο.π. σελ. 305)

Μπαίνουν όμως και εδώ ερωτηματικά : Ποιός εκπροσωπεί την κοινωνία απονέμοντας θέσεις; Πώς ορίζονται οι λειτουργίες των ατόμων μέσα στο κοινωνικό σύστημα; Τι εννοούμε όταν μιλάμε για κοινωνικό σύστημα; Θεώρησα λοιπόν απαραίτητο να αναφερθώ στο περιεχόμενο των βασικών όρων που χρησιμοποιώ και ιδιαίτερα στην ερμηνεία που τους δίνω. Η αναγκαιότητα να αναλύσω τους βασικούς όρους που περιέχονται στην εργασία μου με οδήγησε και στη μέθοδο που ακολουθώ.

- 1) Επιχειρώ πρώτα μία θεωρητική προσέγγιση στο θέμα ξεκινώντας από την αντίληψή μου για την κοινωνία και τους βασικούς κανόνες λειτουργίας της. Εξετάζω επίσης το κοινωνικοποιημένο άτομο και τις δυνατότητες να αποδεχτεί τους όρους ενσωμάτωσης του.
- 2) Στο εμπειρικό-ιστορικό μέρος της εργασίας επιχειρώ κατ'αρχήν να εξετάσω τις προϋποθέσεις ενσωμάτωσης σε κοινωνίες με κανόνες λειτουργίας που διαφέρουν.
- 3) Στο κύριο τμήμα της εργασίας εξετάζω τους γενικούς όρους ενσωμάτωσης στη γερμανική κοινωνία και τις ιδιαίτερες προϋποθέσεις ενσωμάτωσης των μεταναστών.
- 4) Στο τμήμα που εξετάζω τις προϋποθέσεις ενσωμάτωσης των Ελλήνων μεταναστών, κάνω χρήση των γενικών συμπερασμάτων και αναφέρομαι στις ιδιαιτερότητές τους σε σύγκριση με τους μετανάστες άλλων εθνοτήτων.
- 5) Τέλος εξετάζω το ρόλο της κοινωνικής εργασίας με μετανάστες από τρεις σκοπιές. Πρώτον: Της επίσημης κρατικής πολιτικής, δεύτερον: των μεταναστών, τρίτον: της ίδιας της κοινωνικής εργασίας.

Θεωρώ χρήσιμη στο σημείο αυτό μία συνοπτική παρουσίαση της προβληματικής που αναπτύσσω και των τελικών συμπερασμάτων .

Η βασική θέση, που επιχειρώ να τεκμηριώσω, διατυπώνεται ως εξής:

Οι προϋποθέσεις για την κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στη σύγχρονη γερμανική κοινωνία δεν έχουν διαχρονική ισχύ. Διαφοροποιούνται στη διάρκεια της κοινωνικής εξέλιξης τόσο οι αντικειμενικές (απαιτήσεις της κοινωνίας), όσο και οι υποκειμενικές (ατομικές ικανότητες για ικανοποίηση των κοινωνικών απαιτήσεων). Η παθητική προσαρμογή στις απαιτήσεις του πολιτικού, του οικονομικού και του πολιτιστικού συστήματος οδηγεί στην πρώτη φάση της κοινωνικής ενσωμάτωσης, που μπορούμε να τη χαρακτηρίσουμε σαν "περίοδο ανοχής". Η ανώτερη βαθμίδα κοινωνικής ενσωμάτωσης χαρακτηρίζεται από την "κοινωνική αναγνώριση" ιδιαίτερων επιδόσεων των μεταναστών. Καταλήγω στο συμπέρασμα ότι η κοινωνική ενσωμάτωση γίνεται "επιλεκτικά" σαν επιβράβευση ατομικών επιδόσεων στον οικονομικό, πολιτικό και πολιτιστικό τομέα. Αντίστοιχα οδηγεί σε κοινωνική περιθωριοποίηση η αδυναμία επιδόσεων, ανεξάρτητα από τις αιτίες της αδυναμίας.

Είναι αναγκαίες ορισμένες επεξηγήσεις για να γίνουν κατανοητές και οι συνέπειες που προκύπτουν από την παραπάνω θέση.

Οι προϋποθέσεις ένταξης δεν έχουν διαχρονική ισχύ γιατί αλλάζει τόσο η κοινωνία όσο και τα άτομα. Η γερμανική κοινωνία βάσισε την εξέλιξη της μετά τον β' παγκόσμιο πόλεμο στην ανάπτυξη της βιομηχανίας της. Για τις ανάγκες της βιομηχανίας προσκάλεσε και τους μετανάστες. Το 1965 πρέκυψε η πρώτη οικονομική κρίση που οδήγησε σε ανεργία. Το 1973 απαγορεύτηκε η πρόσκληση μεταναστών, ενώ ο αριθμός των ανέργων ξεπέρασε το ένα εκατομύριο. Έκτοτε η γερμανική οικονομία εισέρχεται σε μία φάση μακροπρόθεσμης αναδιοργάνωσης με συνέπειες και για το σύνολο της κοινωνίας. Σταδιακά οργανώνεται η οικονομία των υπηρεσιών και συρρικνώνεται ο αριθμός των απασχολούμενων στη βιομηχανία. Συνεπώς

ενώ στη δεκαετία του '60 οι αντικειμενικές προϋποθέσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών, βιομηχανικών κυρίως εργατών, ήταν ευνοϊκές, στις επόμενες δεκαετίες ήταν εξ αντικειμένου αρνητικές.

Οι υποκειμενικές προϋποθέσεις ήσαν επαρκείς για μία παθητική προσαρμογή, αλλά ανεπαρκείς για μία σειρά επιδόσεων (γλωσσική ανεπάρκεια, χαμηλό μορφωτικό επίπεδο κλπ.) Εν τούτοις παρατηρούμε ότι με την αυξανόμενη ανεργία αρχίζει μία περίοδος υποβάθμισης του κοινωνικού ρόλου των βιομηχανικών εργατών (τόσο μεταναστών όσο και Γερμανών) αντίστοιχα δε κοινωνικής τους περιθωριοποίησης. Συγχρόνως παρατηρούμε ότι ένας αξιόλογος αριθμός μεταναστών, βάσει οικονομικών επιδόσεων, ανεβαίνει στην κοινωνική ιεραρχία, εντασσόμενο στο αντίστοιχο κοινωνικό περιβάλλον. Το συμπέρασμα που βγαίνει από τα παραπάνω είναι

ότι η κοινωνική ένταξη δεν έχει εθνικό αλλά ταξικό χαρακτήρα.

Έτσι λοιπόν η κοινωνική αναγνώριση για τον επιτυχημένο μετανάστη επαγγελματία είναι δεδομένη, όσο δεδομένη είναι και η κοινωνική απαξίωση για τον Γερμανό που κάνει χρήση των κοινωνικών υπηρεσιών (Άστεγοι, άνεργοι, άτομα με αποκλίνουσα κοινωνική συμπεριφορά κλπ).

Είναι εμφανές ότι αυτό δεν σχετίζεται με τη νομική εξίσωση των μεταναστών. Αν δεχτούμε ότι ένας από τους δείκτες υψηλής επίδοσης, των μεταναστών (ως προϋπόθεση ενσωμάτωσής τους), είναι η επαγγελματική τους ανεξαρτησία θα διαπιστώσουμε ότι παρά το διαφορετικό νομικό καθεστώς μετανάστες διαφόρων εθνότητων, κατάφεραν να απεμπλακούν από το καθεστώς της εξαρτημένης εργασίας να ανέβουν στην κοινωνική ιεραρχία και να ενσωματωθούν λειτουργικά στο αντίστοιχο περιβάλλον, στην γερμανική κοινωνία.

Το 1974 υπήρχαν 61.000 επαγγελματικά ανεξάρτητοι ξένοι, (6.000 Έλληνες) ενώ το 1982 ο αριθμός τους ξεπέρασε τους 100.000.-(13.000 Έλληνες.) (Hermann Korte: "Auslaendische Selbststaendige in der BRD", Bochum 1985). Ο συνολικός αριθμός έφτασε το όριο των 140.000, σύμφωνα με υπολογισμούς που έγιναν για το 1988. (Faruk Sen, Bericht 99, 1988, σελ.162).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία που αφορούν ξένους εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα βιομηχανικά-εμπορικά επιμελητήρια τοποθετούνται σε αιτήσεις για την έγκριση επιχειρήσεων αλλοδαπών. Το 1980 έγιναν 9084 αιτήσεις και εγκρίθηκαν οι 5179, το 1981: 8613/4565, το 1982: 9166/ 4658 και το 1983: 9337/5066. (Πηγή: Deutscher Industrie -u.

Handelstag, 1985). Δηλαδή περισσότερες από 50% αυτών των επιχειρήσεων πληρούσαν τις απαιτούμενες προϋποθέσεις.

"Από μία έρευνα του Κέντρου τουρκικών μελετών προκύπτει ότι οι Τούρκοι ανεξάρτητοι επαγγελματίες απλώνουν τις δραστηριότητές τους σε 55 διαφορετικούς κλάδους. Το σύνολο των επενδύσεων των ανεξάρτητων επαγγελματικά Τούρκων έφτασε τα 5,1 δισ. Γ.Μ., το ύψος του ετήσιου τζίρου έφτασε τα 23 δισ. Γ.Μ." (Faruk Sen, ο.π. σελ. 160) Οι θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν απ'αυτές τις μικρές επιχειρήσεις πλησίασε τον αριθμό των 100.000.

Από τα παρατιθέμενα εδώ στοιχεία γίνεται φανερό ότι το αρχικά ομοιογενές μεταναστευτικό σώμα αρχίζει τη δεκαετία του 1970 να διαφοροποιείται βαθμιαία, να ανέρχεται οικονομικά και να εντάσσεται ανάλογα σε διαφορετικά κοινωνικά στρώματα. Η διαφοροποίηση αυτή συμπίπτει χρονικά με το κλείσιμο της εποχής των προσκλήσεων σε βιομηχανικούς εγάτες και με την σταδιακή αύξηση του αριθμού των μεταναστών της δεύτερης γενιάς.

Οι μετανάστες της πρώτης γενιάς ήρθαν στην Γερμανία προερχόμενοι από κοινωνική περιθωριοποίηση στις πατρίδες τους. Κλήθηκαν στην Γερμανία για να παίξουν ένα χρήσιμο, λειτουργικό για την οικονομία της, ρόλο.

Η κοινωνική τους ενσωμάτωση ήταν εξαρτημένη από την εκπλήρωση επί πλέον αντικειμενικών και υποκειμενικών προϋποθέσεων. Στις βασικές αντικειμενικές προϋποθέσεις προέχει κατ'αρχήν η προσαρμογή των μεταναστών στους κανόνες λειτουργίας τριών βασικών υποσυστημάτων, του πολιτικού-νομικού, του οικονομικού και του πολιτιστικού. Στις υποκειμενικές προϋποθέσεις εντάσσονται η θέληση και οι επί μέρους ικανότητες για την απαιτούμενη προσαρμογή και τη βαθμιαία κοινωνική ενσωμάτωση. Πρόκειται δηλαδή για μία διαδικασία, που απαιτεί μία σειρά ατομικών επιδόσεων.

Οι απαιτούμενες επιδόσεις προσαρμογής των μεταναστών της πρώτης γενιάς ήταν αξιόλογες, αν λάβουμε υπόψιν ότι προερχόμενοι κυρίως από τον αγροτικό τομέα λειτούργησαν αποδοτικά στον τομέα της βιομηχανικής παραγωγής, ότι από τις απλές κοινωνικές δομές της χώρας τους πέρασαν σε σύνθετες μιας ανεπτυγμένης κοινωνίας, ότι άλλαξαν ρυθμό και συνήθειες ζωής κλπ.

Η θέλησή τους για κοινωνική ένταξη δεν ήταν δεδομένη, αντίθετα σαν ατομικός στόχος τέθηκε η επανένταξη στην κοινωνία προέλευσης, υπό βελτιωμένους όρους. Λόγος για τον οποίο στράφηκαν στην αποταμίευση. Ακόμα όμως και αν επεδίωκαν την ένταξή τους στη γερμανική κοινωνία ήταν απαραίτητες επί πλέον επιδόσεις, που είχαν σαν προϋπόθεση μία πολλαπλή κατάρτιση (γλωσσική, πολιτιστική κλπ)

Η δεύτερη γενιά των μεταναστών, που αποτελείται από τα παιδιά της πρώτης καθώς και μετανάστες που ήρθαν μετά την κατάργηση των προσκλήσεων (Anwerbestop), έχει βελτιωμένες προϋποθέσεις κοινωνικής ένταξης, κατ'αρχήν λόγω καλύτερης γλωσσικής και επαγγελματικής κατάρτισης αλλά και γιατί μέσω αυτής υπάρχει ευκολώτερη πρόσβαση στο διαφοροποιούμενο οικονομικό και πολιτιστικό σύστημα της γερμανικής κοινωνίας.

Η τρίτη γενιά των μεταναστών, κοινωνικοποιείται ενταγμένη και θεσμικά στο εκπαιδευτικό και πολιτιστικό σύστημα της Γερμανίας, που σημαίνει ότι πληρεί τους όρους της μελλοντικής της ενσωμάτωσης.

Μελετώντας τους όρους της κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών στη σύγχρονη Γερμανία μου γεννήθηκαν απορίες για τον τρόπο που αντιμετωπίζουν ή αντιμετώπισαν άλλες κοινωνίες το πρόβλημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης, ξεκινώντας από τη βασική θέση ότι :

Η κοινωνική ενσωμάτωση αποτελεί μία ευρύτερη διαδικασία κατά την οποία τα άτομα καλούνται να αναλάβουν και αναλαμβάνουν ένα χρήσιμο κοινωνικό ρόλο.

Διεπίστωσα λοιπόν ότι η χρησιμότητα του ρόλου ορίζεται ιστορικά, όχι με αντικειμενικά, αλλά με πολιτικά κριτήρια. Έτσι ενώ ο κοινωνικός ρόλος των δούλων στην αρχαία Ελλάδα ήταν χρήσιμος δεν επιβραβεύτηκε πολιτικά με κοινωνική ενσωμάτωση. Το ίδιο ισχύει και για τις φεουδαρχικές και πρώτες καπιταλιστικές κοινωνίες. Η εργασία των δουλοπαροίκων και των βιομηχανικών εργατών ήταν χρήσιμη αντικειμενικά, αλλά επίσης δεν επιβραβεύτηκε με ενσωμάτωση, επειδή η κοινωνική χρησιμότητά της προέκυπτε από την εκμετάλλευσή της. Ενταγμένοι σ'αυτές τις κοινωνίες με χρήσιμο κοινωνικό ρόλο ήταν αντίθετα όσοι συνέβαλαν στη διατήρηση των κοινωνικών δομών και των όρων λειτουργίας του συστήματος Έτσι π.χ. σε κοινωνίες που χρειάζονται μία ισχυρή πολιτική εξουσία, για να εδραιώσουν την απαιτούμενη εκμετάλλευση της

παραγωγικής εργασίας, χρήσιμο ρόλο έχουν άτομα που απασχολούνται "αντιπαραγωγικά" στη συντήρηση της εξουσίας -πολιτικά, ιδεολογικά κλπ.

Το πραγματικό πρόβλημα κάθε κοινωνίας -με εξαίρεση ίσως τις πρωτόγονες κοινωνίες, που βασίζονταν στην αρχή της κοινοκτημοσύνης, είναι η αντιμετώπιση του κοινωνικού περιθωρίου, που προκύπτει από την υποβάθμιση της χρησιμότητας δεδομένων κοινωνικών ρόλων.

Οι περιθωριοποιημένοι δεν αποτελούν μία άμορφη μάζα, παρά το γεγονός ότι έχουν απωλέσει τον κοινωνικό τους ρόλο και την κοινωνική τους αναγνώριση. Ουσιαστικά ανήκουν σε μία "παρακοινωνία" με τις ανάλογες δομές, λειτουργίες, της διαστρωμάτωση με οικονομικά κριτήρια και συστήματα αξιών σε κάθε κοινωνικό στρώμα και ομάδα. Παρατηρούμε επίσης ότι ένα τμήμα των περιθωριοποιημένων δεν αποβλέπει στην κοινωνική του ένταξη, αλλά στην άνοδο του στην κοινωνική ιεραρχία του περιθωρίου. Η προσέγγιση στην εξήγηση αυτού του φαινομένου επιχειρείται εδώ ως εξής:

Η απώλεια ενός συγκεκριμένου κοινωνικού ρόλου δεν σημαίνει ότι το άτομο δεν έχει πλέον ρόλο αλλά ότι αλλάζει ρόλο. Π.χ. Ο εργαζόμενος που συνταξιοδοτείται, ή ο νομοταγής πολίτης που έρχεται σε σύγκρουση με τον νόμο και τιμωρείται με φυλάκιση. Αν υποθέσουμε ότι τα άτομα αυτά οδηγούνται στο κοινωνικό περιθώριο, γιατί υποβαθμίζεται η χρησιμότητά τους, τότε είναι υποχρεωμένα να προσαρμοστούν σε ένα νέο κοινωνικό περιβάλλον αναλαμβάνοντας έναν νέο κοινωνικό ρόλο.

Στα δύο αυτά παραδείγματα η κοινωνική επανενσωμάτωση προσκρούει σε εμπόδια. Στην περίπτωση του συνταξιούχου οι δυσκολίες προέρχονται συνήθως από τις μειούμενες φυσικές του ικανότητες, σε συνδιασμό με τις οικονομικές και λοιπές του δυνατότητες, να διατηρήσει έναν λειτουργικό κοινωνικό ρόλο. Στην περίπτωση του παραβάτη του νόμου οι δυσκολίες προέρχονται από τον κοινωνικό στιγματισμό του.

Επιχειρώντας μία πρώτη συστηματοποίηση εντός του περιθωρίου μπορούμε να διαπιστώσουμε δύο βασικές κατηγορίες. Τα άτομα που παθητικά αποδέχονται την αλλαγή του κοινωνικού ενεργού τους ρόλου (Συνταξιούχοι, ασθενείς, άνεργοι μεγάλης ηλικίας κλπ) και άτομα που περιθωριοποιούνται, είτε από οικονομικές αιτίες (ανεργία), είτε λόγω αποκλίνουσας συμπεριφοράς (απόρριψη κοινωνικών αξιών, εξάρτηση, εγκληματικότητα) αλλά έχουν το ενεργειακό δυναμικό τόσο για την

κοινωνική τους επανένταξη όσο και για την απόκτηση ενεργού ρόλου εντός του περιθωρίου.

Ανέφερα ήδη ότι το περιθώριο αποτελεί το πραγματικό πρόβλημα κάθε κοινωνίας. Και οι δύο κατηγορίες περιθωριοποιημένων ατόμων -παθητικοί και ενεργητικοί- επιφέρουν ένα μεγάλο κοινωνικό κόστος. Η πρώτη κατηγορία χρειάζεται μία κοινωνική περίθαλψη (στηρικτικά μέτρα) ενώ η δεύτερη αφαιρεί ένα μεγάλο τμήμα του κοινωνικού κεφαλαίου που επενδύεται εν μέρει στην περίθαλψη -εξαρτημένα άτομα- και εν μέρει στην καταπολέμηση της εγκληματικότητας (κατασταλτικά μέτρα).

Η διεύρυνση του κοινωνικού περιθωρίου -κυρίως του ενεργητικού- επηρεάζει λοιπόν τις δομές και λειτουργίες της κοινωνίας, τόσο περισσότερο δε, όσο οργανώνεται σαν κοινωνικό υποσύστημα και αναπαράγεται παράλληλα, με όρους ανάλογους του κοινωνικού συστήματος. (Οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτιστικούς).

Η οικονομική συντήρησή του δεν στηρίζεται μονάχα στα στηρικτικά μέτρα (κοινωνικές παροχές) αλλά και στο κοινωνικό εισόδημα που αποσπά με παράνομες μεθόδους (οικονομική εγκληματικότητα) ή με νομιμότυπες παροχές υπηρεσιών που συνδέονται με προηγούμενες παράνομες ενέργειες (π.χ. Πορνεία που συνδέεται με σωματεμπορία). Άλλωστε το κέρδος από το ενεργό κεφάλαιο που δραστηριοποιείται στο περιθώριο προέρχεται από την κοινωνία και επενδύεται εν μέρει νομιμότυπα στην κοινωνία.

Στο βαθμό που το υποσύστημα του κοινωνικού περιθωρίου εδραιώνει τις λειτουργίες του, επηρεάζει και το πολιτιστικό σύστημα της κοινωνίας, υποσκάπτοντας το ισχύον σύστημα αξιών. (π.χ. Η κοινωνία ανέχεται πλέον τη δημοσιοποίηση της βίας και του σέξ από τα ΜΜΕ)

Αλλά και το πολιτικό σύστημα -νομοθετική και εκτελεστική εξουσία- είναι υποχρεωμένο να διευρύνει τα όρια της ανοχής του, υποβαθμίζοντας τη σημασία ενός χαμηλού επιπέδου εγκληματικότητας του περιθωρίου. Ο κίνδυνος που απειλεί τις κοινωνίες με λειτουργικά οργανωμένο περιθώριο είναι ο εξής: Τα ενεργητικά περιθωριοποιημένα άτομα έχουν δύο εναλλακτικές λύσεις: Η πρώτη είναι να διαθέσουν την ενεργητικότητά τους σε διαδικασίες κατάρτισης με στόχο την επανένταξή τους στην κοινωνία. Η δεύτερη να ανέβουν στην κοινωνική ιεραρχία εντός του οργανωμένου περιθωρίου, αξιοποιώντας και

καλλιεργώντας τις απαιτούμενες, από το κατεστημένο του περιθωρίου, ικανότητες.

Οι οικονομικές διαστάσεις της αντιμετώπισης αυτού του κινδύνου στη Γερμανία είναι τρομακτικές αν λάβουμε υπ' όψιν τους εξής αριθμούς. Μονάχα οι κοινωνικές παροχές που διατίθενται για 2,5 εκ. οικονομικά περιθωριοποιημένους ξεπερνούν τα 52 δισ. Γ.Μ. το χρόνο. (Stern, Spiegel κ.α.) Στο ποσό αυτό πρέπει να προστεθεί το ισόποσο περίπου κεφάλαιο που διατίθεται σαν επίδομα και βοήθημα ανεργίας. (4 εκ. άνεργοι) Αν ληφθεί υπ' όψιν και το κοινωνικό κεφάλαιο που διατίθεται για την άμεση αντιμετώπιση της κοινωνικά αποκλίνουσας συμπεριφοράς (περίθαλψη, καταστολή) τότε διαπιστώνουμε ότι ένα διαρκώς αυξανόμενο ποσοστό του κρατικού προϋπολογισμού (μεταξύ 25-35%) διατίθεται για την αντιμετώπιση των συνεπειών της κοινωνικής περιθωριοποίησης.

Οι μετανάστες της Γερμανίας δεν ανήκουν εξ ορισμού στο κοινωνικό περιθώριο. Μία αναγκαστική αυτοπεριθωριοποίηση, πολιτιστικού χαρακτήρα με κοινωνικές συνέπειες, αφορά την πρώτη κυρίως γενιά των μεταναστών με τη δημιουργία των γκέτος. Ή ίδια γενιά -κυρίως βιομηχανικοί εργάτες- καταλήγει στο κοινωνικό περιθώριο για οικονομικούς -πρόσθετα- λόγους με την απενεργοποίησή της. (Συνταξιούχοι, ασθενείς).

Η δεύτερη γενιά περιθωριοποιείται σε μικρό ποσοστό, εν μέρει αναγκαστικά από οικονομικές αιτίες (αναγκαστική ανεργία) εν μέρει εθελούσια, κάνοντας συστηματική χρήση των κοινωνικών παροχών σε συνδυασμό με οριακή εργασία εκτός αγοράς ("μαύρη εργασία"). Η ένταξη της βασίζεται στην καταρτισμένη εργασία -σε σχέση με την εργασία της πρώτης γενιάς- και στη βαθμιαία αύξηση παροχής υπηρεσιών. (Γαστρονομία, εμπόριο, τουρισμός, κλπ)

Η ενδεχόμενη περιθωριοποίηση της τρίτης γενιάς γίνεται υπό ανάλογους όρους που υπόκειται και η γερμανική νεολαία. Εξαρτάται από την ανταπόκριση στη ζήτηση εξειδικευμένης εργασίας, που θα απαιτήσει η αναδιοργάνωση της γερμανικής κοινωνίας.

Η δυνατότητα ένταξης /περιθωριοποίησης των Ελλήνων μεταναστών δεν αποκλίνει σημαντικά από την ανάλογη δυνατότητα των υπολοίπων μεταναστών. Ένας από τους λόγους που υποβοηθεί έμμεσα την ένταξη τους είναι η αναγνώριση της πολιτιστικής τους παράδοσης και η

αποδοχή του ελληνικού τρόπου ζωής, που γνωρίζουν οι Γερμανοί σαν τουρίστες. Η δημιουργία κοινωνικών σχέσεων και η καλλιέργειά τους βασίζεται εν τούτοις στην επικοινωνία μέσω της γλώσσας στα μεσαία κοινωνικά στρώματα και από εκπροσώπους της δεύτερης κυρίως γενιάς μεταναστών.

Στο τελευταίο μέρος της εργασίας μου εξετάζω το ρόλο της κοινωνικής εργασίας στη διαδικασία της κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών.

Μία βασική θέση της κοινωνικής υπηρεσίας του Διακονικού Έργου που διατυπώνεται σε διάφορες εργασίες του Ζωγράφου είναι ότι η κοινωνική εργασία πρέπει να οργανώσει "βοήθεια για αυτοβοήθεια" Να προσφέρει δηλαδή στον πελάτη τη δυνατότητα να αναλάβει μόνος του τη διεύθυνση των προβλημάτων του.

Με τί τρόπο όμως; Ο P.Freire (1973, σελ 14) προτείνει σαν διέξοδο τη "διαδικασία της χειραφέτησης", κατά την οποία "οι πελάτες αποκτούν την ικανότητα να αντιληφθούν την κατάστασή τους σαν πρόβλημα, που θα λύσουν με διαλογική σκέψη και δράση".

Μία παρεμφερή θέση προσπαθεί να θεμελιώσει και η σχολή της "δρώσας έρευνας" (Kurt Levin, 1953, Diesenbacher 1980 κα.) επιχειρημα-τολογώντας ότι η (κοινωνική) έρευνα πρέπει να επιδρά στο αντικείμενό της (τον περιθωριοποιημένο πελάτη) οδηγώντας σε κοινωνική δράση. Ο G.Adam (Neue Praxis, 2/80 σελ 172) αναφέρει ότι η "δρώσα έρευνα". ξεκινάει από τις ανάγκες των θιγομένων (περιθωριοποιημένων) Επιστήμονες και πρακτικοί προσπαθούν μαζί τους να ερευνήσουν και να δράσουν. Η έρευνα συμπεριλαμβάνει και τον κοινωνικό περίγυρο των θιγομένων για να μπορέσουν να παραμερισθούν τα προβλήματά τους.

Περισσότερο συγκεκριμένη είναι η πρόταση της "περιπτωσιακής μεθόδου" (Situativer Ansatz) που βασίζεται στην επιλογή προβληματικών καταστάσεων των θιγομένων, θεωρώντας τις σαν "καταστάσεις κλειδιά". Με τη συμπράξη της κοινωνικής εργασίας οι θιγόμενοι επεξεργάζονται τις επιλεγμένες προβληματικές καταστάσεις, εφαρμόζουν λύσεις και αποκτούν θετικές εμπειρίες και μια βασική κατάρτιση σε διάφορους τομείς. Ο Iben, (1980, σελ.24) υπογραμμίζει τη σημασία του υποκειμενικού παράγοντα, σημειώνοντας ότι με την κατάλληλη επιλογή και πρακτική αντιμετώπιση καταστάσεων οι θιγόμενοι

αποκτούν το συναίσθημα της επιτυχίας που εντείνει την αυτοπεποίθησή τους.

Τέλος θέλω να αναφερθώ στο "μοντέλο Κ.Ε. με κοινότητα" παρόλο που υπάρχουν διαφορές και ανταγωνισμός μεταξύ περισσότερων προτεινομένων (M.Ross, H.Specht, S.Ailinsky κλπ. Mueller 1975, σελ.33). Ο G.Iben (1972, σελ.11) αντιλαμβάνεται την Κ.Ε. με Κοινότητα σαν συνδυασμό πρακτικών πρωτοβουλιών -δράση- και μεθοδικών βημάτων, που λαμβάνουν χώρα εντός των πλαισίων κοινωνικού σχεδιασμού ή που πραγματοποιούνται από οργανώσεις τομέων της πόλης με στόχο την άρση μειονεκτημάτων και της απάθειας πληθυσμιακών μονάδων.

Σαν μικροπρόθεσμος στόχος μπαίνει η λύση επίκαιρων προβλημάτων, σαν μακροπρόθεσμος η άρση των αιτίων της μειονεκτικής θέσης των θιγομένων. Και αυτή μέθοδος, αποσκοπεί στη βαθμιαία κατάρτιση των περιθωριοποιημένων ομάδων, μέσω θετικών εμπειριών, και δημιουργεί μία βασική υποκειμενική προϋπόθεση για ένταξη. Εν τούτοις δεν αναφέρεται η συγκεκριμένη και ουσιαστική προϋπόθεση που θέτει η κοινωνία, να υπάρχουν σε επάρκεια χρήσιμοι κοινωνικοί ρόλοι, που μπορούν να αναλάβουν με την κατάρτισή τους περιθωριοποιημένα άτομα.

Με βάση σημειώσεις για τα θεωρητικά και μεθοδολογικά προβλήματα της εργασίας, που κράτησα από τις συζητήσεις με συναδέλφους γερμανούς και τον επόπτη μου, διεπίστωσα ότι όλες οι αναφερθείσες

προτάσεις της κοινωνικής εργασίας για κοινωνική ενσωμάτωση των περιθωριοποιημένων πελατών βασίζονται σε προϋποθέσεις που έπρεπε πρώτα να διερευνηθούν, προκειμένου να διαπιστώσουμε αν στην πραγματικότητα εκπληρούνται.

Διότι αν οι προϋποθέσεις δεν εκπληρούνται, τότε ένα από τα βασικά αιτήματα της κοινωνικής εργασίας, η κοινωνική ενσωμάτωση των περιθωριοποιημένων αποκτά ουτοπιστικό χαρακτήρα. Στην περίπτωση αυτή τίθεται το ερώτημα αν πρέπει να προσδιορισθούν εκ νέου και οι προαναφερθέντες στόχοι της κοινωνικής εργασίας.

Οι Baeron/Landwehr ορίζουν την Κ.Ε. σαν βασικό στοιχείο της κοινωνικοπολιτικής παρέμβασης που αναπτύχθηκε τα τελευταία εκατό

χρόνια με σκοπό την κοινωνική ένταξη ενός μέρους του πληθυσμού, όταν έγινε πλέον φανερό ότι τα κοινωνικά προβλήματα δεν μπορούσαν να αντιμετωπισθούν μόνο με κατασταλτικά μέσα, που συμπληρώθηκαν με την κοινωνική πολιτική (Ζωγράφου 1992, σελ.24.).

Το γεγονός αυτό μπορούμε να το ερμηνεύσουμε σαν κοινωνική προσφορά. Υπογραμμίζεται η θέληση της κοινωνίας να βελτιώσει τις παροχές της σε περιθωριοποιημένα στρώματα. Εν τούτοις "τα μέτρα αυτά" (κοινωνικές μεταρρυθμίσεις) αποσκοπούσαν στην εξασφάλιση του υπάρχοντος κοινωνικοπολιτικού συστήματος. (ο.π.σελ.24.). Η παραπάνω ερμηνεία διαφοροποιείται λοιπόν και διαπιστώνεται ότι η κοινωνία εξυπηρετεί τα δικά της συμφέροντα, εκφράζοντας τη θέληση για βελτίωση κοινωνικών συνθηκών των περιθωριοποιημένων.

Το συμπέρασμα που βγαίνει λοιπόν είναι ότι η κοινωνική ενσωμάτωση είναι δυνατή, στο μέτρο που δεν θίγονται οι λειτουργίες του κοινωνικού συστήματος. Κάθε συγκεκριμένη κοινωνία έχει τα δικά της όρια δυνατότητας ενσωμάτωσης και τους δικούς της όρους και προϋποθέσεις. Σ' αυτή τη διαπίστωση παραπέμπει το γεγονός ότι περιθωριοποιημένα άτομα, ακόμα και καταρτισμένα, υπάρχουν σε κάθε κοινωνία, ανεξάρτητα από το βαθμό ανάπτυξής της.

Με αυτό το δεδομένο τίθεται πλέον το ερώτημα ποιά περιθωριοποιημένα άτομα είναι προορισμένα να παραμείνουν στο περιθώριο και ποιά μπορούν να αποκτήσουν τις προϋποθέσεις για την προσδοκούμενη κοινωνική ένταξη. Με οικονομικά κριτήρια η Καλούτση (ο.π. σελ.24) χωρίζει την πελατεία των κοινωνικών υπηρεσιών σε δύο ομάδες. Εντάσει στην πρώτη ομάδα τα άτομα που έχουν ανάγκη κυρίως υλικής βοήθειας για την εξασφάλιση της επιβίωσής τους και στη δεύτερη τον ενεργό πληθυσμό που κάνει χρήση των κοινωνικών υπηρεσιών για να βελτιώσει την ποιότητα της ζωής του.

Το οικονομικό κριτήριο είναι ανεπαρκές για να εξετάσουμε τις προοπτικές ενσωμάτωσης. Η βοήθεια για βελτίωση των όρων διαβίωσης των περιθωριοποιημένων δεν είναι σοβαρή προϋπόθεση κοινωνικής ένταξης αλλά δείγμα περιθαλψιακής κοινωνικής πολιτικής.

Δυνατότητες ενσωμάτωσης έχουν τα άτομα που με απαιτούμενη κατάρτιση μπορούν να αναλάβουν ένα σύνθετο χρήσιμο κοινωνικό

ρόλο, ανάλογα με τις προϋποθέσεις που απαιτεί, σε κάθε φάση της εξέλιξής της, μία συγκεκριμένη κοινωνία. Μ' αυτές τις προϋποθέσεις η ενσωμάτωση αποτελεί επιβράβευση χρήσιμων για την λειτουργία της κοινωνίας επιδόσεων.

Υπό το πρίσμα αυτό δικαιολογούνται κατ' αρχήν και οι στόχοι της κοινωνικής εργασίας για χειραφέτηση, μέσα από διαδικασίες κατάρτισης των περιθωριοποιημένων .

Πρέπει όμως να εξετάσουμε δύο προϋποθέσεις:

- 1) Αν η κοινωνική εργασία και σε ποιό βαθμό έχει τα μέσα να οδηγήσει τους πελάτες σε χειραφέτηση, διοργανώνοντας διαδικασίες κατάρτισής τους
- 2) Αν οι πελάτες είναι διατεθειμένοι και σε θέση να συμμετέχουν στις προτεινόμενες διαδικασίες.

Το συμπέρασμα που προκύπτει τόσο από την θεωρητική αντιμετώπιση του θέματος, όσο και από τη συλλογή και επεξεργασία των εμπειριών μου κατά την πρακτική μου εξάσκηση είναι το εξής:

Σε θεωρητικό επίπεδο: Η κοινωνική εργασία ορίζεται κατ' αρχήν από τα προβλήματα που προσφέρει ο πελάτης προς επίλυση. Η περαιτέρω συνεργασία με τον κοινωνικό λειτουργό έχει σαν προϋπόθεση ένα πρόσθετο κίνητρο. Το κίνητρο αυτό μπορεί θεωρητικά να δημιουργηθεί, όταν ο πελάτης έχει τη δυνατότητα της ταύτισης των ατομικών του συμφερόντων με τα συμφέροντα μιας κοινωνικής ομάδας. Τα άτομα όμως που απαρτίζουν την κοινωνική ομάδα με ένα κοινό χαρακτηριστικό - π.χ. εργάτες-έχουν ανταγωνιστικά μεταξύ τους συμφέροντα γιατί η κοινωνική τους άνοδος εξαρτάται από την οικονομική επιβράβευση ατομικών και όχι συλλογικών επιδόσεων.

Σε πρακτικό πλαίσιο: Η οργάνωση της κοινωνικής εργασίας σε κοινοτικό επίπεδο πρέπει να γίνει στο χρόνο που περισσεύει από την περιθαλψη του πελάτη. Ο χρόνος αυτός είναι ελάχιστος, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσεων, που δημιουργούν και τα ατομικά προβλήματα.(Ανεργία, ασθένεια, ενδοοικογενειακά προβλήματα κλπ). Η ένταξη του πελάτη σε άλλα πλαίσια -συλλογικά- δημιουργεί αντιστάσεις εκ μέρους του, τόσο

εντονότερες, όσο πιο περίπλοκα είναι τα προβλήματα που τον απασχολούν.

Τα παραπάνω αφορούν τόσο τη γερμανική πελατεία όσο και τους μετανάστες πελάτες. Ο ρόλος που προσδίδουν στην κοινωνική εργασία είναι κυρίως διαμεσολαβητικός απέναντι σε "αντιδίκους". (άτομο/άτομο - άτομο/κοινωνικό περιβάλλον-άτομο/εκπρόσωποι θεσμών). Συνεπώς αν η Κ.Ε. ακολουθήσει το στόχο του πελάτη συνεισφέρει στην σταθεροποίηση του επίκαιρου ρόλου του, καταπολεμώντας απλώς τις δυσλειτουργίες που προκύπτουν κατά την άσκηση του ρόλου. Αν πάλι η Κ.Ε. θέσει σαν στόχο την επανένταξη του πελάτη πρέπει να τον βοηθήσει να αποκτήσει ένα χρήσιμο νέο λειτουργικό ρόλο με μακροπρόθεσμη διαδικασία κατάρτισης.

Είναι φανερό ότι η Κ.Ε. και σ'αυτή την περίπτωση μπορεί να παίξει μόνο ένα διαμεσολαβητικό ρόλο, ανάμεσα στον πελάτη και τους κοινωνικούς θεσμούς.

Από τη μία πρέπει να πείσει το πολιτικό σύστημα ότι το κοινωνικό συνολικό κόστος από τις συνέπειες της περιθωριοποίησης είναι μεγαλύτερο από το κόστος της επανένταξης. Συγχρόνως πρέπει να επεξεργασθεί προτάσεις για την αποδοτικότερη χρήση του κοινωνικού κεφαλαίου, που διατίθεται για επιδότηση της παθητικότητας -(Επίδομα ανεργίας, κοινωνικές παροχές)

Από την άλλη πρέπει να συνοδεύσει τον πελάτη στη διαδικασία κατάρτισής του για προσαρμογή στους ανανεούμενους όρους της κοινωνικής εξέλιξης, με την ανάληψη νέων ρόλων.

Είναι σαφές ότι η κοινωνική περιθωριοποίηση προκύπτει σαν συνέπεια μίας ευρύτερης κοινωνικής κρίσης, που το πολιτικό υποσύστημα αδυνατεί να αντιμετωπίσει γιατί δεν είναι σε θέση να παρέμβει αποτελεσματικά στις λειτουργίες των υποσυστημάτων (οικονομικό, πολιτιστικό). Αλλά και οι διορθωτικές παρεμβάσεις στις σύγχρονες ανεπτυγμένες κοινωνίες απαιτούν πολιτική συμφωνία των ανταγωνιζόμενων δυνάμεων εξουσίας, μετά από χρονοβόρες και περίπλοκες διαδικασίες.

Η κοινωνική επανένταξη δεν αποτελεί λοιπόν αποκλειστικό στόχο της Κ.Ε. αλλά και της κοινωνίας, που αντιμετωπίζει προβλήματα δυσλειτουργίας. Ως εκ τούτου ο ρόλος της Κ.Ε. αναβαθμίζεται στο βαθμό που είναι σε θέση να προτείνει εναλλακτικές χρήσεις του κοινωνικού κεφαλαίου και να μετέχει ενεργά στην υλοποίηση συναφών κοινωνικών προγραμμάτων.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

I. Κεφάλαιο: Μεθοδολογική προσέγγιση

1.1. Μεθοδολογικά προβλήματα.

Ποιά μέθοδος ενδείκνυται για την αντιμετώπιση του θέματος, έτσι που τα αποτελέσματά της να έχουν και πρακτική σημασία; Η μέθοδος που ξεκινάει με καταγραφή της πραγματικότητας και καταλήγει -μέσω της αφαίρεσης σε θεμελιώδη συμπεράσματα, ή αντίστροφα εκείνη που εξετάζει θεωρητικές αρχές και ερμηνεύει τις αποκλίσεις από την συγκεκριμένη πραγματικότητα;

Για να εξετάσουμε τις αντικειμενικές προϋποθέσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης των ατόμων πρέπει κατ'αρχήν να προσδιορίσουμε τους κανόνες οργάνωσης και λειτουργίας που ισχύουν σε κάθε κοινωνία.

Στο σημείο αυτό προκύπτει το πρώτο πρόβλημα. Οι κανόνες αυτοί δεν ορίζονται από ένα κέντρο αποφάσεων για όλους τους οργανωμένους τομείς της κοινωνίας. Κάθε τομέας αποτελεί ένα κοινωνικό υποσύστημα και οργανώνεται βάσει κανόνων, που εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητα και τη λειτουργικότητά του. Εδώ εξετάζονται τρία βασικά υποσυστήματα:

το οικονομικό (για την τροφοδότηση και αναπαραγωγή της κοινωνίας)

το πολιτιστικό (για τον προσανατολισμό της κοινωνικής εξέλιξης, βάσει αξιών)

το πολιτικό (για την οργάνωση της εξουσίας με κανόνες που θεσπίζει και εκτελεί)

Το δεύτερο πρόβλημα είναι η καταγραφή και αξιολόγηση των αλληλεπιδράσεων των υποσυστημάτων. (Πώς επιδρούν οι οικονομικές εξελίξεις στην πολιτική και τον πολιτισμό και αντίστροφα, τί συμβαίνει όταν τα υποσυστήματα υπολειτουργούν ή δυσλειτουργούν, πώς διαφοροποιούνται οι κανόνες λειτουργίας τους;) Από τις απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά βγάζουμε συμπεράσματα για τις μεταβαλλόμενες

αντικειμενικές. προϋποθέσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης/ένταξης των ατόμων.

Για να διαπιστώσουμε τις υποκειμενικές προϋποθέσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης πρέπει να εξετάσουμε τις ανάγκες και τις δυνατότητες των ατόμων να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της κοινωνίας.

Το πρόβλημα που προκύπτει εδώ ότι τα άτομα δεν κοινωνικοποιούνται με τις ίδιες προϋποθέσεις, αλλά ανάλογα με το περιβάλλον, που ορίζεται από το κοινωνικό στρώμα που ανήκουν.

Για την αντιμετώπιση των προαναφερθέντων προβλημάτων είναι λοιπόν αναγκαίο το σταδιακό πέρασμα από τις αφηρημένες έννοιες (κοινωνία άτομο κλπ) σε πιο συγκεκριμένες (κοινωνικά υποσυστήματα, κοινωνικά στρώματα, άτομα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, φύλο, ηλικία, κλπ.)

1.2 Επιλογή και εφαρμογή μεθόδου

Κατ'αρχήν επιχειρούμε μία διασαφήνιση και ερμηνεία των βασικών όρων που χρησιμοποιούνται στην εργασία. Αυτό κρίνεται απαραίτητο στο βαθμό που οι όροι χρησιμοποιούνται στη βιβλιογραφία συχνά με διαφορετική έννοια.(π.χ. κοινωνική ενσωμάτωση, κοινωνικό σύστημα κλπ)

Κατά τη μελέτη των αντικειμενικών προϋποθέσεων κοινωνικής ένταξης

- α) Εξετάζουμε τη θέση ότι η βασική θέληση του κοινωνικού συνόλου για εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας δεν ορίζεται από μία κεντρική εξουσία, αλλά από τις ανάγκες και τους ιδιαίτερους κανόνες λειτουργίας των κοινωνικών υποσυστημάτων.
- β) Επίσης την άποψη ότι η κοινωνική ενσωμάτωση των ατόμων πραγματοποιείται τυπικά με την άσκηση τουλάχιστον ενός ρόλου σε ένα υποσύστημα και θεμελιώνεται με την άσκηση περισσότερων ρόλων σε διαφορετικά κοινωνικά πεδία ή υποσυστήματα.
- γ) Ερευνούμε τους όρους που η κοινωνική ενσωμάτωση συνοδεύεται από κοινωνική αναγνώριση.

Κατά τη μελέτη των υποκειμενικών προϋποθέσεων κοινωνικής ένταξης

- α) Εξετάζουμε τις δυνατότητες και ικανότητες των ατόμων να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των προσφερόμενων κοινωνικών ρόλων.
- β) Ερευνούμε τον στόχο της κοινωνικής ένταξης σαν υποκειμενική ανάγκη, σε συνδιασμό με την ικανοποίηση άλλων υποκειμενικών αναγκών.

Επειδή συνέπεια της μη εκπλήρωσης των όρων κοινωνικής ενσωμάτωσης είναι η κοινωνική περιθωριοποίηση, εξετάζεται η επίδραση που ασκεί το κοινωνικό περιθώριο στις λειτουργίες των κοινωνικών υποσυστημάτων.

Η εφαρμογή αυτής της μεθόδου στο εμπειρικό μέρος της εργασίας γίνεται κατά την εξέταση των προϋποθέσεων ενσωμάτωσης στη γερμανική σύγχρονη κοινωνία.

- α) των Γερμανών
- β) των Αλλοδαπών στη Γερμανία.

Ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας στη διαδικασία της ενσωμάτωσης στη Γερμανία εξετάζεται από τρεις σκοπιές:

- α) Του εντολοδόχου κράτους
- β) της πελατείας
- γ) της ίδιας της Κ.Ε.

Τελικά λοιπόν η μέθοδος που χρησιμοποιούμε αποσκοπεί στην ανάλυση επιλεγμένων θεωρητικών στοιχείων, ώστε τα αποτελέσματά της να επιτρέπουν την ερμηνευτική προσέγγιση μιας συγκεκριμένης κοινωνικής διαδικασίας, (της κοινωνικής ένταξης.)

1.3. Επιλογή, και ερμηνεία των βασικών όρων

Οι ακόλουθοι όροι αποτελούν το βασικό άξονα περιστροφής της προβληματικής της κοινωνικής ένταξης. Το περιεχόμενό τους διασαφηνίζεται αναλύεται και ερμηνεύεται στο βαθμό που υπάρχουν διαφοροποιημένες ερμηνείες κατά τη χρήση τους Ο Otto Rammstedt

παρατηρεί στο Lexikon der Soziologie σχετικά ότι: "Οι επιστήμονες συνηθίζουν να εισάγουν νέους όρους αντί να εξετάζουν τις συνθήκες που παρήχθησαν οι ήδη εισαγμένοι" και -στη συνέχεια- ότι, "ο χείμαρος των νεοεισαγόμενων όρων δεν επιτρέπει μία ομοιογενή επιστημονική γλώσσα για την επικοινωνία μεταξύ διαφόρων σχολών.της κοινωνικής επιστήμης". (L.d.S. σελ.7)

Κοινωνική ενσωμάτωση

Ο όρος εννοεί γενικά τη διαδικασία απονομής εκ μέρους της κοινωνίας και αποδοχής εκ μέρους των ατόμων, κοινωνικής θέσης (Position) και λειτουργίας (Funktion) τους μέσα στο κοινωνικό σύστημα.

Εν τούτοις δεν υπάρχει κεντρικός κοινωνικός θεσμός απονομής θέσεων και λειτουργιών. Τα άτομα καλούνται να αναλάβουν χρήσιμους ρόλους σε διάφορους κοινωνικούς τομείς, που εξασφαλίζουν τη λειτουργικότητα αυτών των τομέων. Η χρησιμότητα των ρόλων εξασφαλίζει την οργανική ενσωμάτωση, εντός των τομέων. Τους τομείς αυτούς τους εξετάζουμε σαν κοινωνικά υποσυστήματα.

Κοινωνική αναγνώριση.

Η αναγνώριση από το κοινωνικό περιβάλλον της χρησιμότητας των φορέων ενός ή περισσότερων ρόλων.

Κοινωνική ανοχή

Η ουδέτερη στάση του κοινωνικού περιβάλλοντος απέναντι σε φορείς ρόλων αμφισβητούμενης ή περιορισμένης χρησιμότητας.

Κοινωνική περιθωριοποίηση

Η διαδικασία υποβάθμισης της χρησιμότητας των φορέων ρόλων στις λειτουργικές διαδικασίες της κοινωνίας

Κοινωνικά υποσυστήματα

1) Πολιτικό σύστημα: Ο τομέας που θεσπίζει τους γενικούς κανόνες λειτουργίας της κοινωνίας και επιβάλλει την τήρησή τους.

- 2) Πολιτιστικό σύστημα: Το σύστημα με το οποίο δομείται το σύνολο των κανόνων, αξιών και συμβόλων που καθορίζει την κοινωνική συμπεριφορά των ατόμων.
- 3) Οικονομικό σύστημα: Ο τομέας που οργανώνει την παραγωγή των αγαθών (υλική παραγωγή, υπηρεσίες) για την εξέλιξη και αναπαραγωγή της κοινωνίας.

Κοινωνικός ρόλος

Ο σύνθετος ρόλος που ασκεί ένα άτομο κατά την λειτουργική του ένταξη σε κοινωνικά υποσυστήματα -οικονομικό, πολιτικό, πολιτιστικό,-Υποθέτουμε μία γενική συνάρτηση μεταξύ κοινωνικού ρόλου και θέση του φορέα ρόλου στην κοινωνική ιεραρχία. Όσο συνθετότερος ο ρόλος, τόσο μεγαλύτερη κοινωνική αναγνώριση του ατόμου .

Κοινωνική επίδοση

Διακρίνουμε τις "προσαρμοστικές κοινωνικές επιδόσεις", δηλαδή την αποδοχή όρων λειτουργίας των υποσυστημάτων και τις "λειτουργικές κοινωνικές επιδόσεις", δηλαδή τα αποτελέσματα της εφαρμογής των όρων λειτουργίας των υποσυστημάτων

II. Κεφάλαιο: Θεωρητική προσέγγιση του θέματος

2.1 Γενική τοποθέτηση

Σε κάθε κοινωνία (σύγχρονη, αλλά και του παρελθόντος) διαπιστώνουμε ότι ένα τμήμα των μελών της είναι ενταταγμένο, με την έννοια ότι μετέχει στη διαδικασία αναπαραγωγής και εξέλιξης της κοινωνίας ενώ ένα συμπληρωματικό τμήμα ανήκει με την ίδια έννοια στο περιθώριό της.

Το ερώτημα που τίθεται είναι, με ποιούς κανόνες εξασφαλίζεται η κοινωνική ένταξη, που όταν παύσουν να ισχύουν επιφέρουν την κοινωνική περιθωριοποίηση. Ένα δεύτερο ερώτημα είναι, με ποιές προϋποθέσεις είναι δυνατή η κοινωνική επανένταξη, ήδη περιθωριοποιημένων κοινωνικών μελών.

Και τα δύο ερωτήματα παραπέμπουν, στο πρόβλημα της οργάνωσης της κοινωνίας. Πρέπει δηλαδή να εξετάσουμε πρώτα τις βασικές αρχές οργάνωσης που ισχύουν για κάθε κοινωνικό σύστημα ενώ για ένα συγκεκριμένο κοινωνικό σύστημα έχουμε να ερευνήσουμε κατά πόσο εφαρμόζονται, ακόμα δε πότε και γιατί διαφοροποιούνται.

2.2 Επιλογή θεωρητικών στοιχείων.

Το πρόβλημα της οργάνωσης της κοινωνίας μπορούμε για το θέμα μας να το εξετάσουμε από περισσότερες θεωρητικές σκοπιές. Επέλεξα δύο βασικές. Την μαρξιστική, που δίνει προτεραιότητα στην οικονομία -βάση- και θεωρεί την πολιτική και τον πολιτισμό σαν εποικοδόμημα και τη θεωρία του Talcott Parsons, που εξετάζει την κοινωνία σαν ένα γενικό οργανικό σύστημα και την ορίζει ως εξής:

"Μία κοινωνία είναι ένας τύπος κοινωνικού συστήματος μέσα σε ένα σύμπαν κοινωνικών συστημάτων, το οποίο σαν σύστημα επιτυγχάνει τον ανώτατο βαθμό ανεξαρτησίας σε σχέση με το περιβάλλον του". (T.Parsons, Gesellschaften, Surkamp, Taschenbuch Wissenschaft, 1972, σελ 19)

Η πρώτη θεωρία βλέπει την οργάνωση της κοινωνίας σε εξάρτηση από τους όρους οικονομικής ανάπτυξης. Σύμφωνα με αυτή την άποψη η κοινωνία χωρίζεται σε δύο τάξεις, αυτή των κατόχων των μέσων

παραγωγής και εκείνη των εργαζομένων. Σε όλες τις κοινωνίες, με τελευταία στην ιστορία την καπιταλιστική, γίνεται μία διαρκής πάλη των κοινωνικών τάξεων και σε ένα προχωρημένο στάδιο της εξέλιξης ανατρέπονται οι κοινωνικές σχέσεις και μία καινούργια κοινωνική τάξη αναλαμβάνει την οικονομική - και κατ'επέκτασιν την κοινωνική εξουσία. (βλέπε *Ottheim Rammstedt, L.d.Sociologie* σελ338)

Η δεύτερη θεωρητική σχολή ορίζει την κοινωνία σαν ένα οργανικό γενικό σύστημα, εντός του οποίου δρουν σε αλληλεξάρτηση κοινωνικά υποσυστήματα "Πολλά κοινωνικά συστήματα, όπως κοινότητες, σχολεία, επιχειρήσεις και συγγενείς ομάδες δεν αποτελούν κοινωνίες αλλά υποσυστήματα μίας κοινωνίας." (T. Parsons ο.π. σελ.9)

Από τη μαρξιστική θεώρηση προκύπτει η δομή μιας διχοτομημένης κοινωνίας με στόχο την χειραγώγηση των κοινωνικών εξελίξεων από τα οικονομικά συμφέροντα, ενώ από την θεώρηση του T. Parsons προκύπτει μία σειρά κοινωνικών υποσυστημάτων, που συνορίζουν την κοινωνική εξέλιξη, στο βαθμό που και η λειτουργία της οικονομίας επηρεάζεται από τη δική τους λειτουργία.

Είναι αναμφισβήτητο ότι η οικονομία ακόμα και σαν οργανωμένο κοινωνικό υποσύστημα παίζει έναν πρωταρχικό ρόλο στην κοινωνική εξέλιξη, αφού από την λειτουργία της εξαρτάται η χρηματοδότηση της λειτουργίας και των υπολοίπων κοινωνικών υποσυστημάτων. (Πολιτική, πολιτισμός κλπ.) Εν τούτοις είναι εξ ίσου αδιαμφισβήτητο ότι και οι αυξανόμενες λειτουργικές ανάγκες της οικονομίας εξαρτώνται τόσο από τις εξελίξεις του πολιτικού, όσο και του πολιτιστικού συστήματος. Ως ένα βαθμό λοιπόν κάθε υποσύστημα αναπτύσσει δικές του ανάγκες και έχει ένα περιθώριο αυτονομίας, που περιορίζεται από την επίδραση των υπόλοιπων κοινωνικών υποσυστημάτων.

Η κοινωνική ενσωμάτωση επιτυγχάνεται με την ανάληψη ενός λειτουργικού ρόλου σε ένα από τα κοινωνικά υποσυστήματα και όχι μονάχα εντός του οικονομικού. Ο βαθμός της ενσωμάτωσης εξαρτάται ανάλογα με τη χρησιμότητα του ρόλου εντός των υποσυστημάτων. Η χρησιμότητα του ρόλου επιβραβεύεται οικονομικά (εισόδημα) και ανάλογα κοινωνικά (αναγνώριση). Έτσι εξηγείται και το γεγονός ότι ένας εκλεγμένος πολιτικός ακόμα και αν αντιπολιτεύεται το οικονομικό καθεστώς μπορεί, στα πλαίσια της ανεξαρτησίας του πολιτικού

υποσυστήματος, να αμοιβεται το ίδιο ή περισσότερο από έναν μανάτζερ που υπηρετεί τα συμφέροντα του οικονομικού υποσυστήματος.

2.3 Η θεώρηση της κοινωνίας σαν σύστημα

Την κοινωνία την εξετάζουμε πρώτα σαν οργανικό σύστημα που σαν βασικό στόχο έχει την επιβίωση και αναπαραγωγή του μέσα σε ένα περιβάλλον.

Το περιβάλλον ενός συγκεκριμένου κοινωνικού συστήματος είναι τα "γειτονικά" κοινωνικά συστήματα, απέναντι στα οποία πρέπει να ορίσει τα σύνορά του και τις σχέσεις του μαζί τους. Οι σχέσεις του αυτές είναι καθοριστικές και για την οργάνωση των λειτουργιών του. Αν π.χ. το κοινωνικό σύστημα είναι κλειστό τότε στις βασικές του λειτουργίες ανήκει και η οργάνωση της περιφρούρησης των συνόρων του. Αν είναι ανοιχτό πρέπει να ελέγξει τις επιρροές που επιφέρουν στις λειτουργίες του οι ανταλλαγές με το περιβάλλον του.

Η επιβίωση και αναπαραγωγή ενός κοινωνικού συστήματος ορίζονται σαν ανάγκες του, που η ικανοποίησή τους απαιτεί τη λύση μιας σειράς προβλημάτων. Ο τρόπος της επίλυσης των προβλημάτων εξαρτάται από την οργάνωση του κοινωνικού συστήματος, ενώ και η ίδια η οργάνωση αποτελεί ένα πρόβλημα!

2.3.1 Οργανωτικά προβλήματα της κοινωνίας

Κάθε κοινωνία για να λύσει το πρόβλημα της επιβίωσής της, οφείλει να οργανώσει τους πόρους για την αναπαραγωγή της. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να ισχύσουν κανόνες που εξασφαλίζουν τη μακροπρόθεσμη λειτουργία της οικονομίας.

Παράλληλα πρέπει να οργανωθεί μία κεντρική εξουσία που θεσπίζει κανόνες για την λειτουργία της ίδιας της εξουσίας, νομιμοποιεί τους κανόνες λειτουργίας της οικονομίας και επιβάλλει την τήρηση όλων των κανόνων, που απαιτούνται για την συνολική λειτουργία του κοινωνικού συστήματος.

Για τη εύρυθμη λειτουργία του κοινωνικού συστήματος απαιτείται και η προσαρμογή των κοινωνικών μελών στις απαιτήσεις του. Η διαδικασία

προσαρμογής - κοινωνικοποίηση του ατόμου - βασίζεται στην αποδοχή βασικών κανόνων συμπεριφοράς. Η κοινωνική συμπεριφορά των ατόμων ορίζεται από την υποκειμενική αξιολόγηση των κανόνων λειτουργίας του κοινωνικού συστήματος. Κατά συνέπεια πρέπει κάθε κοινωνία να οργανώσει και ένα αποδεκτό για τα μέλη της βασικό σύστημα αξιών, που εκφράζεται σαν κοινωνικός πολιτισμός.

2.3.2 Διαφοροποίηση των όρων λειτουργίας των κοινωνικών συστημάτων

Η γενική λειτουργία ενός κοινωνικού συστήματος εξαρτάται από τις λειτουργίες των τομέων που προαναφέραμε και τους οποίους εξετάζουμε σαν κοινωνικά υποσυστήματα.

Το κάθε ένα απ'αυτά αντιμετωπίζει προβλήματα στη διαδικασία ποσοτικής και ποιοτικής εξέλιξής του, που η λύση τους διαφοροποιεί βαθμιαία και τους όρους λειτουργίας τους. Στο βαθμό όμως που τα κοινωνικά υποσυστήματα αλληλοεξαρτώνται, κάθε αλλαγή των όρων λειτουργίας ενός υποσυστήματος επιδρά στις λειτουργίες των υπόλοιπων υποσυστημάτων. Η μη προσαρμογή δημιουργεί δυσλειτουργίες σε όλα τα υποσυστήματα, με ακραία συνέπεια μία γενική κοινωνική κρίση.

Η άρση της γενικής κρίσης δεν είναι δυνατή αν οι προτεινόμενες λύσεις δεν εξασφαλίζουν εκ νέου τη λειτουργικότητα των κοινωνικών υποσυστημάτων. Οι δε "νέοι" όροι λειτουργίας μπορεί να είναι απαραίτητοι, αν λάβουμε υπόψιν τις ανάγκες των υποσυστημάτων, εν τούτοις μπορούν να ισχύσουν υπό την προϋπόθεση της προσαρμογής των κοινωνικών μελών στις ανάγκες των υποσυστημάτων.

Η προσαρμογή των ατόμων στους ανανεούμενους όρους λειτουργίας της κοινωνίας συνδέεται με μία σειρά από υποκειμενικές προϋποθέσεις, που δεν είναι δυνατόν να ερευνηθούν εξαντλητικά σε θεωρητικό πλαίσιο. Γενικά μπορούμε να διατυπώσουμε τη θέση ότι και το κοινωνικοποιημένο άτομο λειτουργεί σαν ένα υποσύστημα, με βασικό στόχο την επιβίωση του και με επίσης διαφοροποιούμενους όρους λειτουργίας κατά την εξέλιξή του.

2.4 Βασικές προϋποθέσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης

Το γενικό συμπέρασμα που βγαίνει για το θέμα της εργασίας από την παραπάνω θεώρηση συνοψίζεται στην ακόλουθη θέση:

Η κοινωνική ενσωμάτωση του ατόμου προϋποθέτει την προσαρμογή του στους όρους λειτουργίας των κοινωνικών υποσυστημάτων. Πραγματοποιείται δε όταν ικανοποιούνται ανάγκες των υποσυστημάτων (αντικειμενικές προϋποθέσεις) και τα άτομα είναι σε θέση να ανταποκριθούν. (υποκειμενικές προϋποθέσεις)

Προκύπτει λοιπόν; ανάγκη διερεύνησης των αντικειμενικών και υποκειμενικών προϋποθέσεων κοινωνικής ενσωμάτωσης.

2.4.1 Διαφοροποίηση των προϋποθέσεων κοινωνικής ενσωμάτωσης

2.4.1.1 Αντικειμενικές λειτουργικές προϋποθέσεις.

Βασική αντικειμενική προϋπόθεση κοινωνικής ενσωμάτωσης του ατόμου είναι ο ενεργός ρόλος του για την ικανοποίηση λειτουργικών αναγκών των κοινωνικών υποσυστημάτων. Η κοινωνική ένταξη αποτελεί επιβράβευση ενός χρήσιμου κοινωνικού ρόλου, που προσφέρει η κοινωνία και αποδέχεται το άτομο.

Η συμμετοχή του ατόμου στις λειτουργίες, που από την κοινωνία ορίζονται σαν απαραίτητες για την επιβίωση και αναπαραγωγή των κοινωνικών υποσυστημάτων, ανταμοίβεται οικονομικά, δηλαδή με την εξασφάλιση της δικής του επιβίωσης.

Αυτό σημαίνει ότι πέραν της παραγωγικής εργασίας στο οικονομικό υποσύστημα ανταμοίβεται και η μη παραγωγική εργασία, στα υπόλοιπα υποσυστήματα (πολιτικό, πολιτιστικό κ.α.) αρκεί να θεωρηθεί χρήσιμη για την εξασφάλιση των όρων λειτουργίας τουλάχιστον του οικονομικού υποσυστήματος, που εξασφαλίζει την επιβίωση και λειτουργία και των υπόλοιπων υποσυστημάτων.

Κατά την εξέλιξη των υποσυστημάτων διαφοροποιούνται οι λειτουργικές τους ανάγκες κατά συνέπεια και οι ρόλοι που απαιτούνται για να ικανοποιηθούν, με αποτέλεσμα την επαναβάθμισή τους. Στη διαδικασία αυτή δημιουργείται και η κοινωνική πυραμίδα, που θεωρητικά ερμηνεύεται με την αξιολόγηση και ανταμοιβή της χρησιμότητας των ρόλων για την ικανοποίηση των λειτουργικών αναγκών της κοινωνίας.

Εμπειρικά πρόκειται για το φαινόμενο της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, που στις σύγχρονες κοινωνίες διαπιστώνεται με το κριτήριο του οικονομικού εισοδήματος. Επίσης εμπειρικά το ύψος του εισοδήματος που είναι κριτήριο για την ένταξη σε ένα κοινωνικό στρώμα ανάγεται στη χρησιμότητα ιδιαίτερων ατομικών επιδόσεων κατά τη συμμετοχή στις λειτουργικές κοινωνικές διαδικασίες.

2.4.1.2 Η προϋπόθεση κοινωνικής αποδοχής

Ενώ λοιπόν βασική προϋπόθεση κοινωνικής ένταξης είναι η άσκηση ενός χρήσιμου λειτουργικού κοινωνικού ρόλου, η διαφοροποιημένη ένταξη σε κοινωνικά στρώματα είναι συνάρτηση της αξιολόγησης του βαθμού χρησιμότητας του ασκούμενου ρόλου.

Με την οικονομική ανταμοιβή του φορέα του κοινωνικού ρόλου συνδέεται και η κοινωνική αποδοχή του από το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, δηλαδή από το κοινωνικό στρώμα που ανήκει.

Το περιβάλλον όμως δεν αξιολογεί μόνο τη χρησιμότητα των επιδόσεων αλλά και τη συμπεριφορά, δηλαδή την προσαρμογή του ατόμου στους ιδιαίτερους κανόνες λειτουργίας του περιβάλλοντος. Οι κανόνες αυτοί βασίζονται στο διαφοροποιημένο (ιδιαίτερο) αξιακό σύστημα του κοινωνικού στρώματος που ανήκει.

2.4.1.3 Η σημασία της κοινωνικής αναγνώρισης

Η κοινωνική αναγνώριση της χρησιμότητας ενός κοινωνικού ρόλου μπορεί να είναι καθολική αλλά κατ'αρχήν έχει λειτουργική σημασία μόνο εντός του κοινωνικού περιβάλλοντος του φορέα του ρόλου. (πολιτιστική επικοινωνία με αμοιβαία αναγνώριση).

Η σημασία της καθολικής κοινωνικής αναγνώρισης είναι κατά κοινωνικό στρώμα διαφορετική. Ενώ για τα ανώτερα στρώματα είναι αυτονόητη για τα κατώτερα αποτελεί επιβράβευση και κίνητρο για προσαρμογή στους εξελισσόμενους όρους λειτουργίας της κοινωνίας. Με την έννοια αυτή η κοινωνική αναγνώριση γίνεται ισχυρή προϋπόθεση για τη σταθεροποίηση της συγκλίνουσας κοινωνικής συμπεριφοράς των ενταγμένων μελών κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων.

2.4.1.4 Η σημασία της κοινωνικής ανοχής

Η κοινωνική ανοχή αναφέρεται στην αντιμετώπιση της απόκλιση της κοινωνικής συμπεριφοράς των φορέων ρόλων. Το πρόβλημα που αντιμετωπίζει η κοινωνία σ'αυτή την περίπτωση είναι ο τρόπος που πρέπει να αντιδράσει όταν ο λειτουργικός ρόλος δεν συνοδεύεται από την αναμενόμενη κοινωνική συμπεριφορά του φορέα του.

Μία πιθανή αντίδραση είναι ο παραδειγματικός αποκλεισμός από το κοινωνικό περιβάλλον. Μία άλλη είναι η αφαίρεση του ρόλου ή και η ανάθεση ενός υποβαθμισμένου ρόλου. Η ανοχή της αποκλίνουσας κοινωνικής συμπεριφοράς προκύπτει όταν παίρνει συλλογικό χαρακτήρα, όταν δηλαδή αλλάζει βαθμιαία το σύστημα αξιών και γίνεται ευρύτερα αποδεκτό.

2.5 Δυσλειτουργίες του κοινωνικού συστήματος και κοινωνική ενσωμάτωση

Ιδανικός στόχος κάθε συστήματος είναι η εύρυθμη λειτουργία του. Εν τούτοις αυτός ο στόχος επιτυγχάνεται μόνο υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα δεχθεί αρνητικές επιρροές από το περιβάλλον του. Θεωρητικά μόνο αυτό γίνεται δυνατό όταν κάθε σύστημα λειτουργεί ορθολογικά, λαμβάνοντας υπ'όψιν και τους όρους λειτουργίας των συστημάτων με τα οποία επικοινωνεί.

Οι προϋποθέσεις αυτές δεν ισχύουν στην κοινωνική πραγματικότητα δεδομένου ότι κάθε σύστημα δημιουργεί, εξελίσσει και και προσπαθεί να ικανοποιεί τις ανάγκες του χωρίς να λαμβάνει υπ'όψιν τις δυσλειτουργίες που ενδεχομένως επιφέρει στα συστήματα με τα οποία επικοινωνεί.

Πραγματικός στόχος λοιπόν κάθε συστήματος είναι η ικανοποιητική λύση των προβλημάτων λειτουργίας, που δημιουργούνται από δύο βασικές αιτίες,

- α) Την αρνητική επιρροή των συστημάτων που επικοινωνεί (εξωγενείς αιτίες),
- β) Τον ανορθολογικό προγραμματισμό των λειτουργιών του (ενδογενείς αιτίες).

Στις πρώτες ανήκουν οι προσπάθειες για επέκταση των συνόρων των συστημάτων, δηλαδή για ανάπτυξη της δομής τους και δημιουργία νέων λειτουργιών. Αυτό σημαίνει ότι όλα τα κοινωνικά υποσυστήματα βρίσκονται σε διαρκή ανταγωνισμό για την απόσπαση κοινωνικών πόρων που εξασφαλίζουν την επιβίωσή τους.

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι αποφάσεις κάθε συστήματος που βασίζονται λανθασμένη ερμηνεία των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν ή που προκύπτουν από την αδυναμία επιβολής ορθολογικής αντιμετώπισης των προβλημάτων.

Σε κάθε περίπτωση κύρια συνέπεια είναι η βαθμιαία δυσλειτουργικότητα των συστημάτων που μπορεί να καταλήξει σε μία γενική κοινωνική κρίση και ριζική ανανέωση των όρων λειτουργίας τους.

Συνέπειες της δυσλειτουργίας των συστημάτων για την κοινωνική ενσωμάτωση:

Η δυσλειτουργία των κοινωνικών υποσυστημάτων οδηγεί σε επαναβάθμιση της χρησιμότητας και αναγκαιότητας των δεδομένων ρόλων. Στο βαθμό που επηρεάζεται αρνητικά η οικονομία, είτε από ενδογενείς είτε από εξωγενείς αιτίες, μειώνονται οι πόροι για τη χρηματοδότηση των λειτουργιών και των υπόλοιπων υποσυστημάτων συνεπώς υποβαθμίζεται μια σειρά ρόλων, που ασκούνται υπό συνθήκες ομαλής λειτουργίας. (περιθωριοποίηση).

Η κοινωνική ενσωμάτωση απαιτεί την ανάληψη νέων ρόλων, που συμβάλλουν στην ομαλοποίηση της λειτουργίας των υποσυστημάτων.

Η κοινωνική κρίση γίνεται λοιπόν αφορμή μιας αναδιαστρωμάτωσης της κοινωνίας (κοινωνική κινητικότητα) Φυσικά οι συγκεκριμένες συνέπειες δεν είναι ίδιες για όλες τις κοινωνίες αφού κάθε κοινωνία έχει τη δική της οργάνωση, τη δική της παράδοση και λοιπές ιδιαιτερότητες, βάσει των οποίων αντιμετωπίζει τις συνέπειες των δυσλειτουργιών της.

2.6 Η οργάνωση του ατόμου για την κοινωνική ένταξη

Όπως η κοινωνία για να λειτουργήσει χρειάζεται μία οργάνωση το ίδιο χρειάζεται το άτομο, είτε μετέχει στις κοινωνικές διαδικασίες είτε απέχει από αυτές, με την έννοια της μερικής του αυτονομίας. Ακόμα και στη

θεωρητική περίπτωση της κοινωνικής του αποχής το άτομο πρέπει να οργανώσει τους όρους επιβίωσής του, άρα πρέπει να λειτουργήσει σαν ένα σύστημα, ορίζοντας τα σύνορα μέσα στα οποία θα κινηθεί και τις σχέσεις του με τα συστήματα που το περιβάλλουν.

Τα περιθώρια του ατόμου για αυτοπροσδιορισμό είναι τόσο μικρότερα, όσο πιο οργανωμένο είναι το περιβάλλον του. Στην περίπτωση αυτή το άτομο προσδιορίζεται να αναλάβει ένα κοινωνικό ρόλο, και να ενταχθεί στις λειτουργίες του κοινωνικού συστήματος. Πρέπει δηλαδή να συμβάλλει στην αναπαραγωγή της κοινωνίας ώστε να συμμετέχει στη διανομή του κοινωνικού προϊόντος. (προϋπόθεση για την επιβίωση).

Η οργάνωση του ατόμου για την κοινωνική του ένταξη επιβάλλεται με την εκμάθηση των κανόνων λειτουργίας των κοινωνικών σχέσεων, βάσει ενός συστήματος κοινά αποδεκτών αξιών. (πρώτο στάδιο κοινωνικοποίησης) ήδη μέσα στο οικείο περιβάλλον κοινωνικής ομάδας (Οικογένεια) και ακολούθως σε ένα ξένο περιβάλλον (Σχολείο).

Η εκμάθηση των κανόνων λειτουργίας της κοινωνίας δεν εξασφαλίζει εν τούτοις ούτε στην κοινωνία αλλά ούτε και στο άτομο την επιτυχή ένταξη. Αυτή εξαρτάται από περισσότερους παράγοντες. Με την αναφορά στην θεωρία των κοινωνικών συστημάτων είναι δυνατόν να προσδιορισθούν σε κάθε συγκεκριμένη κοινωνία οι όροι που αυτή θέτει για την ενσωμάτωση του ατόμου, ανάλογα με τις ανάγκες που δηλώνουν τα κοινωνικά υποσυστήματα, και που αντιστοιχούν σε ρόλους. Με την αναφορά στα άτομα είναι δυνατόν να προσδιορισθούν, κατηγοριοποιηθούν και ιεραρχηθούν οι ανάγκες τους. Ακολούθως μπορεί να διερευνηθεί κατά πόσον οι ανάγκες των κοινωνικών υποσυστημάτων καλύπτουν και τις ατομικές ανάγκες, πού υπάρχουν αποκλίσεις, συγκρούσεις ενδιαφερόντων κλπ. και τί συνέπειες έχουν αυτές για τις κοινωνικές λειτουργίες και για τη λειτουργία των ατόμων εντός της κοινωνίας.

2.6.1 Υποκειμενικές προϋποθέσεις κοινωνικής ένταξης

Το βασικό ερώτημα που τίθεται σε σχέση με τα προλεχθέντα είναι κατά πόσον το άτομο είναι σε θέση να αφομοιώσει το πρόγραμμα κοινωνικοποίησής του, που είναι μία διαδικασία κατ' αρχήν αποδοχής των όρων, και του περιεχομένου, εν συνεχεία δε εφαρμογής τους.

Η απάντηση εξαρτάται από την οργάνωση κάθε συγκεκριμένης κοινωνίας, δεδομένου ότι το άτομο με την γέννησή του είναι ήδη εμμέσως εντάταγμένο, σαν μέλος μιας κοινωνικής ομάδας (οικογένεια), που καταλαμβάνει ήδη μία θέση στην κοινωνική ιεραρχία.

Οι υποκειμενικές προϋποθέσεις κοινωνικοποίησης του ατόμου εξελίσσονται λοιπόν σε ένα κοινωνικό πλαίσιο, που είτε ευνοεί την επιτυχή κοινωνικοποίηση είτε την επιβαρύνει. Από την άλλη μεριά μπορούν ορισμένες ατομικές προϋποθέσεις να συμβάλλουν επιτυχώς στην αντιμετώπιση αρνητικών κοινωνικών συγκυριών για το άτομο.

Σε κάθε περίπτωση η κοινωνική ένταξη απαιτεί ατομικές "ικανότητες" που η προέλευσή τους έχει βιολογικό χαρακτήρα αλλά η καλλιέργειά τους συνορίζεται από κοινωνικούς παράγοντες. Αν για παράδειγμα ένα παιδί για οργανικούς-βιολογικούς ή ψυχοπαθολογικούς λόγους έχει μειωμένες ικανότητες προσαρμογής τότε επιβαρύνεται η διαδικασία κοινωνικοποίησής του. Επιβαρύνεται όμως τόσο περισσότερο, όσο χαμηλότερη είναι η θέση της οικογένειάς του στην κοινωνική ιεραρχία.

Γενικά μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι οι προϋποθέσεις κοινωνικοποίησης αντιστοιχούν στις προϋποθέσεις που απαιτούνται για κάθε επιτυχή διαδικασία εκμάθησης, όπου το περιεχόμενο δεν ορίζεται από το άτομο αλλά από το περιβάλλον. Αυτό όμως σημαίνει ότι οι ικανότητες του ατόμου (π.χ. ευφυΐα, ευαισθησία, δύναμη κλπ) δεν κρίνονται ουδέτερα, αλλά σε συνάρτηση με το περιεχόμενο που ασκούνται και το οποίο καθορίζεται κυρίως από κοινωνικές και, μόνο σε μικρό βαθμό, από ατομικές ανάγκες.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες είναι δυνατή μία παραδειγματική ιεράρχηση των προϋποθέσεων επιτυχούς κοινωνικοποίησης του ατόμου, όπου ο βαθμός της επιτυχίας αξιολογείται όχι από το άτομο αλλά από το κοινωνικό περιβάλλον.

Η ικανότητα της προσαρμογής του ατόμου σε κανόνες λειτουργίας του κοινωνικού περιβάλλοντος είναι η βασικότερη προϋπόθεση κοινωνικοποίησης, που επιτρέπει, τη διατήρηση ή τη βελτίωση της θέσης στην κοινωνική ιεραρχία. Εδώ όμως πρέπει να διευκρινήσουμε ότι πιθανές

αποκλίσεις έχουν μεγαλύτερες συνέπειες για άτομα που είναι ενταγμένα σε χαμηλές βαθμίδες της κοινωνικής ιεραρχίας από ότι αντίστροφα.

Η ψυχοσωματική κατάρτιση του ατόμου ανήκει στις προϋποθέσεις που επιτρέπουν στο άτομο ανάλογα με την προσαρμογή του στους κανόνες λειτουργίας του περιβάλλοντος εναλλακτικές λύσεις. Π.χ. Την άνοδό του στην κοινωνική ιεραρχία ή την συγκρότηση της αυτονομίας του, με όλες τις συνέπειες που συνεπάγεται μία αποκλίνουσα κοινωνική συμπεριφορά.

Το αποτέλεσμα της στάσης του ατόμου εξαρτάται από τις ανάγκες του και από τη βασική του θέληση να τις ικανοποιήσει ή να τις προσαρμόσει στις απαιτήσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος.

Η προσαρμογή είναι συνάρτηση των κινήτρων, που εξελίσει το άτομο, αξιολογώντας σε κάθε βασική απόφαση που παίρνει το βαθμό της ικανοποίησής του από τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.

2.7 Η προβληματική της κοινωνικής ένταξης στη θεωρητική συζήτηση

Η θεωρητική ανάπτυξη του θέματος δεν βασίστηκε σε μία ολοκληρωμένη "θεωρία της κοινωνικής ένταξης" αλλά προέκυψε από την αντιπαράθεση θεωρητικών απόψεων για τις δυνατότητες της κοινωνικής εργασίας να βελτιώσει τις μεθόδους εφαρμογής, της ακολουθώντας το στόχο της χειραφέτησης των πελατών της, στους οποίους ανήκει και ένα τμήμα της κοινωνικής ομάδας των μεταναστών.

Ουσιαστικά εξετάζονται εδώ οι προϋποθέσεις της χειραφέτησης των πελατών για βελτίωση των κοινωνικών τους συνθηκών. Η κοινωνική τους ένταξη μπορεί να θεωρηθεί σαν δεδομένη, υπό την έννοια ότι έχουν ένα κοινωνικό ρόλο, ακόμα και αν αυτός είναι υποβαθμισμένος. Άρα το πρόβλημα που τίθεται για όλους τους πελάτες της κοινωνικής εργασίας είναι η αναβάθμιση του κοινωνικού τους ρόλου, με οριακή αλλαγή των όρων λειτουργίας της κοινωνίας. Αυτός είναι και ο λόγος της θεωρητικής αναφοράς στους βασικούς κανόνες λειτουργίας της σύγχρονης κοινωνίας.

Εξετάσθηκαν έως τώρα οι συνθήκες, υπό τις οποίες μία κοινωνία οργανώνεται για να λειτουργήσει ομαλά και οι αιτίες που δημιουργούν κοινωνικές δυσλειτουργίες, που μπορούν να καταλήξουν σε κοινωνική

κρίση. Η προσέγγιση στην ιστορική πραγματικότητα δείχνει ότι οι κοινωνίες βρίσκονται σε μία διαρκή δυναμική εξέλιξη των όρων λειτουργίας τους, που δεν επιτρέπει μία συνειδητή σχεδιοποίηση. Εδώ θα εξετάσουμε τις θεωρητικές απόψεις που συγκρούονται γύρω από το θέμα λειτουργίας των κοινωνικών συστημάτων.

Ο T. Parsons στη θεωρία του δομολειτουργισμού και σε επίπεδο αφαιρέσης εξετάζει την κοινωνία σαν ένα σύστημα, που σε σχέση με το περιβάλλον του έχει το μεγαλύτερο βαθμό αυτονομίας. (T.Parsons "Gesellschaften" Surkamp 1975, σελ.19). Θεωρεί όμως ότι όλα τα συστήματα, υπόκεινται σε κοινούς βασικούς κανόνες λειτουργίας, που διαφοροποιούνται ανάλογα με το αντικείμενό τους. Εκτός αυτού η διαφοροποίηση των κανόνων λειτουργίας γίνεται και κατά την εξέλιξη των κοινωνιών, που κατατάσει σε τρεις βασικούς τύπους (primitive, intermediaere, moderne. -σελ. 12.) Η κριτική που γίνεται στον T.P. επικεντρώνεται στην εικόνα ότι η κοινωνία σαν σύστημα αυτορυθμίζεται, δηλαδή έχει τη δυνατότητα να ισορροπεί σε κάθε φάση της εξέλιξής της, τις δε κοινωνικές συγκρούσεις τις κατατάσει στις αποκλίνουσες τάσεις εντός του συστήματος, το οποίο όμως έχει την ικανότητα να τις απορροφά. "...για τον T.P. η σύγκρουση είναι μία ασθένεια, ένα ενδειμικό φαινόμενο και η συγκρουσιακή συμπεριφορά νοείται σαν αποκλίνουσα συμπεριφορά" και "ο Ruegg διαπιστώνει ότι όλες οι θεωρίες που αντιλαμβάνονται τις κοινωνίες σαν ολοκληρωμένα συστήματα προσανατολίζονται σε μία εσωτερική αρμονία, μια ισορροπία, μια τελική κατάσταση στην οποία υπάρχει μία γενική συναίνεση ως προς τις αξίες και τους κανόνες" (Ζωγράφου 1992, σελ. 225). Εν τούτοις ο Hartmann κρίνει ότι ο T.P. αναφέρεται στην αλληλεπίδραση των συστημάτων (Gesellschaft, Kultur, Person), που επιτρέπει την ερμηνεία ότι, ανάλογα με τους στόχους και τις ανάγκες αυτών των συστημάτων οι αποκλίσεις είναι δεδομένες και η σύγκρουση των ενδιαφερόντων και συμφερόντων μία λογική προοπτική. (Moderne amerikanische Soziologie, dtv. 2. Auflage 1973 Σελ.23).

Το πρόβλημα όμως δεν είναι αν το κοινωνικό σύστημα έχει σαν στόχο να εξισορροπεί τις αποκλίσεις των συμφερόντων, αλλά αν τα άτομα και οι κοινωνικές ομάδες, που αποτελούν την πελατεία της κοινωνικής εργασίας, είναι σε θέση να τα εκφράσουν και να επιχειρήσουν τη σύγκρουση. Ο K. Marx γράφει σχετικά: "Οι οικονομικές συνθήκες μετέτρεψαν κατ' αρχήν τη μάζα του πληθυσμού σε εργάτες. Η κυριαρχία

του κεφαλαίου δημιούργησε γι αυτή τη μάζα μία κοινή κατάσταση, κοινά ενδιαφέροντα. Έτσι αυτή η μάζα είναι ήδη μία τάξη απέναντι στην τάξη του κεφαλαίου, αλλά όχι γι αυτή την ίδια. Στον αγώνα ενώνεται αυτή η μάζα, συντάσσεται σαν τάξη για τον εαυτό της. Τα ενδιαφέροντα που υπερασπίζεται γίνονται ταξικά ενδιαφέροντα". (ο.π. σελ. 423). Δηλαδή το πρόβλημα εντοπίζεται στη συνείδηση ότι τα συμφέροντα είναι κοινά και αυτό προκύπτει από την εμπειρία -σύμφωνα με τον Μαρξ- του κοινού αγώνα, δηλαδή της σύγκρουσης.

Για άλλους θεωρητικούς, όπως ο R. Dahrendorf και ο Lewis Coser οι κοινωνικές συγκρούσεις αποτελούν αφορμή υγειούς ανανέωσης της κοινωνίας, στα πλαίσια της κοινωνικής αλλαγής. Και οι δύο, ανεξάρτητα από την οπτική γωνία που βλέπουν το φαινόμενο και τις ιδεολογικές τους προθέσεις, διαπιστώνουν ουσιαστικά αυτό που διαπιστώνει και ο Parsons, ότι κάθε κοινωνικό υποσύστημα επιχειρεί κατά την διάρκεια της εξέλιξής του να αυξήσει τα όρια επιρροής του, πράγμα που οδηγεί σε ανταγωνισμό συμφερόντων και σε συγκρούσεις κοινωνικές, ανεξάρτητα από τους μηχανισμούς και μάλιστα ενάντια στους μηχανισμούς εξισορρόπησης των συμφερόντων.

2.8 Η προβληματική της κοινωνικής περιθωριοποίησης

Η κοινωνική περιθωριοποίηση των ατόμων μπορεί να προέλθει, σύμφωνα με τα προλεχθέντα από διαφορετικές αιτίες. Οι βασικές αιτίες ανάγονται σε δυσλειτουργίες των υποσυστημάτων, στα οποία συμπεριλαμβάνεται και το υποσύστημα του ατόμου. Δηλαδή και εδώ ισχύει κάτι ανάλογο με αυτό που ισχύει για την κοινωνική ενσωμάτωση. Οι αρνητικές προϋποθέσεις ένταξης μπορεί να είναι κοινωνικού χαρακτήρα ή υποκειμενικού, μπορεί όμως να είναι και μία σύνθεση των δύο.

Στην πρώτη περίπτωση μπορούμε να μιλήσουμε για υποβάθμιση συγκεκριμένων ρόλων, κατά την εξέλιξη των υποσυστημάτων, σαν αποτέλεσμα δυσλειτουργιών ή κρίσης.

Στη δεύτερη περίπτωση μπορούμε να μιλήσουμε για απόκλιση του ατομικού συστήματος αξιών, από το κοινωνικά ισχύον.

Στην τρίτη περίπτωση μπορούμε να μιλήσουμε για αδυναμία του συστήματος να προσφέρει χρήσιμους ρόλους αλλά και την έλλειψη ατομικών κινήτρων για την ανάληψη ρόλου.

Στην εμπειρική παρατήρηση της κοινωνίας η περιθωριοποίηση φαίνεται σαν αποτέλεσμα της οικονομικής υποβάθμισης του ατόμου. Δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι η δυσλειτουργία, υπολειτουργία ή κρίση του οικονομικού υποσυστήματος συνεπιφέρουν τόσο την κοινωνική, όσο και την πολιτιστική υποβάθμιση, εν τούτοις είναι επίσης δυνατό η κοινωνική και πολιτιστική, ατομική η ομαδική, υποβάθμιση -αντίστροφα- να επιφέρουν και την οικονομική περιθωριοποίηση.

Σαν ιστορικό παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε την κοινωνική περιθωριοποίηση των μειονοτήτων, (Μαύροι στη Νότια Αφρική, και Β.Αμερική, Τσιγγάνοι κλπ.) ή τον κοινωνικό στιγματισμό (Εβραίοι στη Γερμανία του Γ' Ράιχ).

2.8.1 Μορφολογία και λειτουργία του κοινωνικού περιθωρίου

Διαπιστώσαμε ήδη ότι η κοινωνική περιθωριοποίηση είναι συνέπεια της υποβάθμισης κοινωνικών ρόλων, χρήσιμων για τη λειτουργία των υποσυστημάτων. Η απώλεια όμως του χρήσιμου ρόλου εντός της κοινωνίας οδηγεί στην ανάληψη ενός νέου ρόλου στο περιθώριο της κοινωνίας, δηλαδή στη δημιουργία μίας νέας δομής με τις ανάλογες λειτουργίες, με άλλα λόγια στην δημιουργία ενός νέου υποσυστήματος, με όλα τα βασικά χαρακτηριστικά των υπολοίπων υποσυστημάτων.

Η απώλεια του κοινωνικού ρόλου συνδέεται με την ανακατάταξη του ατομικού συστήματος αξιών, δηλαδή τη δημιουργία ενός νέου κώδικα κοινωνικής συμπεριφοράς, μιας "υποκουλτούρας" εντός του περιθωρίου. Πέραν αυτού η οργάνωση των πόρων επιβίωσης οδηγεί και σε μία οικονομική διαστρωμάτωση του περιθωρίου, που σαν συνέπεια έχει την κατάληψη ανάλογης κοινωνικής θέσης των ατόμων που το αποτελούν.

Διαπιστώνεται ότι το κοινωνικό περιθώριο έχει ένα παθητικό και ένα ενεργητικό τμήμα, με την έννοια ότι το παθητικό, δεν έχει την εναλλακτική λύση της επανένταξης του στην κοινωνία, π.χ. για λόγους βιολογικούς, οργανικούς κλπ. (Ασθενείς, ηλικιωμένοι) ενώ το ενεργητικό τμήμα είναι μεν θεωρητικά εντάξιμο, αλλά μόνο ένα ποσοστό του είναι σε θέση με διαδικασίες κατάρτισης να αναλάβει προσφερόμενους χρήσιμους κοινωνικούς ρόλους. Ένα άλλο ποσοστό, που αποκλίνει από κοινωνία σε κοινωνία παραιτείται από την ανάληψη χρήσιμου κοινωνικά

ρόλου και οργανώνει την "κοινωνική του άνοδο " εντός του περιθωρίου. (εγκληματικότητα, ποραοικονομία κλπ).

2.8.2 Επιδράσεις του κοινωνικού περιθωρίου στην κοινωνία.

Η επιβίωση και αναπαραγωγή του κοινωνικού περιθωρίου σαν υποσυστήματος έχει κατ' αρχήν επιδράσεις στο οικονομικό κοινωνικό υποσύστημα, εφ' όσον απορροφά κοινωνικούς πόρους, είτε με νόμιμα μέσα (κοινωνικές παροχές, επιδόματα αλληλεγγύης, λοιπά στηρικτικά μέσα) είτε με παράνομες μεθόδους (εγκληματικότητα).

Έμμεσα επηρεάζει και τις κοινωνικές δομές και λειτουργίες, στο βαθμό που για την αντιμετώπιση των συναφών προβλημάτων δημιουργούνται θεσμοί για την αντιμετώπισή του (κοινωνικοί στηρικτικοί μηχανισμοί αλλά και κατασταλτικοί μηχανισμοί.) Το πολιτικό υποσύστημα επηρεάζεται, ανάλογα με την οργάνωση της εξουσίας, κυρίως από το ενεργητικό τμήμα του κοινωνικού περιθωρίου, στο βαθμό που δημιουργεί διλήμματα για τον τρόπο της αντιμετώπισής του, (Αλλαγή νομοθεσίας, ενδυνάμωση των κατασταλτικών μηχανισμών, αναμορφωτικά προγράμματα κλπ).

Αποφασιστική είναι και η επιρροή του πολιτιστικού υποσυστήματος, στο βαθμό που η συμπεριφορά του περιθωρίου κοινωνικοποιείται και μεγαλώνουν τα όρια ανοχής απέναντι της. (Βία και σεξ στα μαζικά μέσα ενημέρωσης)

2.9 Η κοινωνική ένταξη "ξένων" κοινωνικών ομάδων

Σύμφωνα με τους προαναφερθέντες όρους λειτουργίας των κοινωνικών συστημάτων η κοινωνική ένταξη συνδέεται με την άσκηση χρήσιμων για τα υποσυστήματα ρόλων. Η αποδοχή ξένων κοινωνικών στοιχείων εντάσσεται στην ίδια λογική. Η χρησιμότητα εν τούτοις δεν κρίνεται από όλα τα κοινωνικά υποσυστήματα με τα ίδια κριτήρια, δεδομένου ότι αυτά έχουν διαφοροποιημένες ανάγκες. Είναι δυνατό λοιπόν να υπάρχει οικονομική ένταξη και πολιτιστική ή πολιτική περιθωριοποίηση συγχρόνως. Ή αναγνώριση οικονομικών επιδόσεων (με ανταμοιβή) και κοινωνική ανοχή.

Στην ιστορία καταγράφεται όμως και η μη ανταμοιβή χρήσιμων ρόλων (δούλοι) ή η άνιση άμοιβή (δουλοπάροικοι). Στην περίπτωση αυτή το ξένο στοιχείο υποτάσσεται με τη βία και περιθωριοποιείται με πολιτικά κριτήρια

(Δούλοι στις αρχαίες κοινωνίες αλλά και στην Αμερική στο στάδιο της ίδρυσης και πρώτης επέκτασής της).

Η κοινωνική ένταξη είναι προβληματική και για τις ξένες ομάδες, που προσβλέποντας σε συγκριτικά οικονομικά πλεονεκτήματα εγκαταλείπουν την κοινωνία τους για να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους κάτω από νέους όρους σε άλλα κοινωνικά συστήματα.

Η κοινωνική ένταξη στην περίπτωση αυτή, που αφορά κυρίως τις μοντέρνες κοινωνίες, περνάει από στάδια λειτουργικής προσαρμογής στα υποσυστήματα της κοινωνίας υποδοχής.

Απαραίτητος όρος τελικής κοινωνικής ένταξης είναι η ανάληψη ενός χρήσιμου οικονομικού ρόλου για την επιβίωση του ξένου στοιχείου. Η ανταμοιβή της χρησιμότητας του ρόλου ορίζει και την θέση του ξένου στην οικονομική ιεραρχία.

Η οικονομική διαφοροποίηση είναι μία από τις προϋποθέσεις της κοινωνικής διαφοροποίησης (κοινωνικό στρώμα), αλλά σε συνδιασμό με προσαρμοστικές επιδόσεις στα υπόλοιπα κοινωνικά υποσυστήματα. Ανάλογα με αυτές τις επιδόσεις το κοινωνικό περιβάλλον του ξένου μπορεί να επιδείξει ανοχή, να αποδεχθεί και τέλος να ενσωματώσει το ξένο άτομο.

Τα παραπάνω σημαίνουν ότι είναι απαραίτητη και η επίδοση της πολιτιστικής λειτουργικής προσαρμογής, με την έννοια της αποδοχής κανόνων συμπεριφοράς και επικοινωνίας. Αυτό όμως δεν ισχύει διαχρονικά και απόλυτα, γιατί η κοινωνία υποδοχής μπορεί να αποδεχθεί στη διαδικασία της εξέλιξής της νέους κανόνες συμπεριφοράς, όταν αυτοί αποδειχθούν λειτουργικοί και ικανοποιούν ανάγκες. Αυτή η διαδικασία διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία και εξαρτάται εκτός των άλλων από τις γενικότερες ανάγκες ανταλλαγών (κυρίως οικονομικών) με άλλες κοινωνίες. Έτσι μία κοινωνία που έχει ισχυρό εξωτερικό εμπόριο προσφέρεται για διαφοροποίησή του πολιτιστικού της συστήματος, αφού είναι υποχρεωμένη να προσαρμοστεί σε όρους ανταλλαγής με ξένες κοινωνίες και οι όροι αυτοί αντιστοιχούν σε ξένα πολιτιστικά πρότυπα.

Συνέπεια των παραπάνω είναι ότι η κοινωνική ένταξη δεν προϋποθέτει απαραίτητα την αφομοίωση του ξένου στοιχείου αλλά εναλλακτικά και την σταδιακή αποδοχή της πολιτιστικής του προσφοράς.

Θεωρητικά συμπεράσματα

1. Όλες οι κοινωνίες διακρίνονται για τον τρόπο οργάνωσής τους. Με αυτή ουσιαστικά ρυθμίζονται οι γενικοί κανόνες συνεργασίας των κοινωνικών της υποσυστημάτων.
2. Κάθε κοινωνικό υποσύστημα όμως (σαν τέτοιο μπορούμε να ορίσουμε και το άτομο) και ανάλογα με τη συγκεκριμένη κοινωνία, έχει ένα βαθμό αυτονομίας, όσον αφορά τη δομή του, τους ειδικούς όρους λειτουργίας του αλλά και τις σχέσεις του με τα υπόλοιπα υποσυστήματα.
3. Κάθε κοινωνικό υποσύστημα στη διάρκεια της εξέλιξής του αντιμετωπίζει δυσλειτουργίες που προέρχονται από την αδυναμία του να αντιμετωπίσει προβλήματα εσωτερικά (π.χ. ανορθολογική οργάνωση, ανταγωνιστικά συμφέροντα, κλπ.) και προβλήματα που του δημιουργούν οι σχέσεις του με τα υπόλοιπα υποσυστήματα. (π.χ. κοινωνικές συγκρούσεις λόγω ταξικών ή ιδιαίτερων συμφερόντων ομάδων). Η αδυναμία επίλυσης των ανωτέρω προβλημάτων οδηγεί σε γενικότερη κοινωνική κρίση.
4. Κυριώτερη αφορμή της κοινωνικής κρίσης είναι οι δυσλειτουργίες του οικονομικού υποσυστήματος και κυριώτερη συνέπεια η επαναβάθμιση των κοινωνικών ρόλων των ατόμων και η περιθωριοποίηση ενός τμήματος του κοινωνικού συνόλου.
5. Με την προϋπόθεση της εύρυθμης λειτουργίας των κοινωνικών υποσυστημάτων τα κοινωνικά μέλη προσαρμόζονται (μέσω διαδικασίας της κοινωνικοποίησης τους) στους όρους λειτουργίας της κοινωνίας και εντάσσονται σ' αυτή, ασκώντας ανάλογα χρήσιμους λειτουργικούς ρόλους εντός των διαφόρων υποσυστημάτων. Η ανταμοιβή της χρησιμότητας των ρόλων των ατόμων (ανάλογα με τις ειδικές ανάγκες των υποσυστημάτων και όχι τις ανάγκες των ατόμων) περιφέρει την κοινωνική ιεράρχηση, δηλαδή την ένταξη των ατόμων σε κοινωνικά στρώματα (Κοινωνική πυραμίδα).

6. Στο βαθμό που η παραπάνω διαδικασία έχει μιὰ αυτοδυναμική, δηλαδή είναι αποτέλεσμα βασικών κανόνων αποδοτικής κοινωνικής λειτουργίας η δημιουργία της κοινωνικής πυραμίδας είναι αναπόφευκτη. Αυτό σημαίνει ότι όλα τα κοινωνικά στρώματα (και τα κατώτερα) είναι συνέπεια της αναγκαιότητας άσκησης διαφοροποιημένων κοινωνικών ρόλων και τα "περιθωριοποιημένα κοινωνικά στρώματα" συνέπεια της υποβάθμισης της χρησιμότητας ρόλων .
7. Η κοινωνική ένταξη των ατόμων μπορεί να ερμηνευθεί σαν αναγκαίος όρος κοινωνικής λειτουργίας, άρα αντικειμενικά ικανοποιεί ανάγκες του κοινωνικού συστήματος. Αντίθετα η κοινωνική περιθωριοποίηση είναι συνέπεια κοινωνικής δυσλειτουργίας και βασική αιτία αναπαραγωγής και έντασης κοινωνικών συγκρούσεων, οι οποίες είναι εγγενείς, εξ αιτίας της διαφοροποίησης των αναγκών των υποσυστημάτων .
8. Η κοινωνική ένταξη μελών που προέρχονται από άλλες κοινωνίες δηλαδή η ένταξη του "ξένου στοιχείου" εξαρτάται κατ'αρχήν από τις ανάγκες της κοινωνίας υποδοχής που αυτό μπορεί να καλύψει. Η αντιμετώπιση του εν τούτοις δεν είναι γενικά προκαθορισμένη: Μπορεί να είναι "βίαιη", με την υποταγή του, "αυταρχική", με την αφομοίωση του ή "συγκαταβατική" με την έννοια της διαπραγμάτευσης των όρων λειτουργικής του ενσωμάτωσης. Στην τελευταία περίπτωση οι λειτουργικές επιδόσεις του ξένου στοιχείου αποτελούν βασική προϋπόθεση βαθμιαίας ενσωμάτωσης. Συμπληρωματικά απαιτούνται προσαρμοστικές ατομικές επιδόσεις στους όρους λειτουργίας των διάφορων υποσυστημάτων, στα οποία ανήκει και το κοινωνικό περιβάλλον.
9. Η περιθωριοποίηση του ξένου στοιχείου σε μοντέρνες κοινωνίες γίνεται με τους όρους που ισχύουν και για τα αυτόχθονα κοινωνικά μέλη. (Υποβάθμιση της χρησιμότητας ασκούμενων κοινωνικών ρόλων). Γίνεται δηλαδή για ένα τμήμα του.

III. Κεφάλαιο: Εμπειρική επεξεργασία

3. Εμπειρική ιστορική προσέγγιση του θέματος

Το πέρασμα από τη θεωρητική κοινωνική ανάλυση στην απεικόνιση της κοινωνικής πραγματικότητας απαιτεί και σχετική προσαρμογή της ορολογίας. Ο όρος "κοινωνία" ή "κοινωνικό σύστημα" τείνει να συνδέεται με την εικόνα μίας κεντρικής υπερεξουσίας, απέναντι στην οποία στέκεται το άτομο ή κοινωνικές ομάδες. Την υπερεξουσία αυτή φαίνεται να ενσαρκώνει το κράτος, στο οποίο και απευθύνονται οι κοινωνικές ομάδες με τα αιτήματά τους. Ανάλογα όμως με τους συγκεκριμένους όρους οργάνωσης της λειτουργίας της η κοινωνία εμφανίζεται π.χ. σαν αυταρχική, πετερναλιστική, φιλελεύθερη, καπιταλιστική κλπ.

Τα κοινωνικά υποσυστήματα ενσαρκώνονται από κοινωνικές ομάδες, που συνεργάζονται και συγκρούονται για την συμμετοχή στην εξουσία και τη διανομή των κοινωνικών πόρων. Τα άτομα καλούνται να μετέχουν σε κοινωνικές ομάδες για την καλύτερη προάσπιση κοινών τους συμφερόντων.

Το βασικό συμπέρασμα της θεωρητικής αναφοράς αυτής της εργασίας ήταν ότι κάθε αποτελεσματική οργάνωση προϋποθέτει γνώση των όρων λειτουργίας του αντικειμένου που οργανώνεται. Άρα και στόχοι των κοινωνικών ομάδων για κοινωνική αλλαγή, διακαιώτερη αναδιανομή κοινωνικών πόρων, κοινωνική αλληλεγγύη κλπ. για να μην είναι ουτοπικοί, πρέπει να εξετάζονται ως προς τη λειτουργικότητα.

- α) των διαδικασιών προς το στόχο,
- β) της κοινωνικής οργάνωσης που επιζητείται με την επίτευξη του στόχου.

Οι παραπάνω σημειώσεις αφορούν το θέμα μας που εξετάζει τους όρους της διαδικασίας κοινωνικής ενσωμάτωσης. Εν τούτοις η αφηρημένη έννοια της λειτουργικότητας των κοινωνικών συστημάτων, που καθορίζει και τις προϋποθέσεις κοινωνικής ένταξης των ατόμων αποκτά νόημα όταν εξετάζεται σε συγκεκριμένους τύπους κοινωνικής οργάνωσης.

3.1 Οι όροι ένταξης σε επιλεγμένους τύπους κοινωνιών

Σε πρωτόγονες κοινωνίες π.χ., που η λειτουργία τους βασίζεται στην αρχή της κοινοκτημοσύνης, η κοινωνική ένταξη των ατόμων μπορεί να θεωρηθεί σαν δεδομένη, γιατί κάθε άτομο χρειάζεται να συμβάλει στην παραγωγή του κοινωνικού προϊόντος, με κανόνες που ορίζουν και αποδέχονται απο κοινού. Οι ρόλοι, στην περίπτωση αυτή, δεν είναι ανταγωνιστικοί αλλά συμπληρωματικοί.

Σε κοινωνίες που βασίζουν την αναπαραγωγή τους στην εκμετάλλευση ξένης εργασίας -π.χ., στην εργασία των δούλων- δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την πολιτική, οικονομική και πολιτιστική ένταξη των υπόλοιπων κοινωνικών ομάδων. Παρόλο που η χρησιμότητα της εργασίας των δούλων δεν αμφισβητείται, τους αφαιρείται το δικαίωμα της ένταξης, με κανόνες που ορίζει το πολιτικό υποσύστημα.

Στις φεουδαρχικές κοινωνίες, που η αναπαραγωγή τους βασίζεται επίσης στην εκμετάλλευση της εργασίας των δουλοπάροικων, η κοινωνική ένταξη ορίζεται επίσης με πολιτικούς όρους. Προϋπόθεση ένταξης είναι η χρησιμότητα των κοινωνικών ρόλων για την αναπαραγωγή των δομών και των λειτουργιών της συγκεκριμένης κοινωνίας. Περιθωριοποιούνται κοινωνικά τα άτομα και οι ομάδες που έχουν συμφέρον να αλλάξουν οι όροι λειτουργίας του κοινωνικού συστήματος, δηλαδή οι οικονομικά εκμεταλλευόμενοι.

Στις πρώτες καπιταλιστικές κοινωνίες επαναβαθμίζονται οι κοινωνικοί ρόλοι αλλά η κοινωνική ένταξη στηρίζεται στην ίδια αρχή. Χρήσιμοι κοινωνικά ορίζονται οι ρόλοι που εξασφαλίζουν την αναπαραγωγή των κοινωνικών δομών και λειτουργιών. Επειδή η ανάπτυξη του κοινωνικού συστήματος βασίζεται στην ταξική εκμετάλλευση της εργασίας, οι φορείς της συγκεκριμένης εργασίας είναι έμμεσα κοινωνικά χρήσιμοι, στο βαθμό που παράγουν κέρδος, δηλαδή όσο λιγότερα κοινωνικά δικαιώματα απαιτούν για το χρήσιμο οικονομικό τους ρόλο.

Στις εξελιγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες η κοινωνική ένταξη εργαζομένων βασίστηκε στην διαφοροποίηση και αναβάθμιση του ρόλου της εργασίας στον τομέα της βιομηχανικής παραγωγής (αντίστοιχα υποβαθμίστηκε σταδιακά ο ρόλος της εργασίας στον τομέα της γεωργικής παραγωγής). Η εξέλιξη του οικονομικού συστήματος απαιτούσε κατάρτιση για όλο και πιο

εξειδικευμένες ανάγκες του, στον τομέα της παραγωγής αλλά και για την αναδιοργάνωση της αγοράς. Αλλά και η οργάνωση της κοινωνίας, με βάση τα νέα δεδομένα και τους διαφοροποιημένους όρους λειτουργίας του οικονομικού συστήματος, διαφοροποιήθηκε αντίστοιχα, με την άνοδο ενός τμήματος της εργατικής τάξης στα μεσαία στρώματα. (βλ. Γράμμα Νο 17, σελ. 16-19) , "από την απασχόληση στην εργασία").

3.1.1 Αντικειμενικοί όροι κοινωνικής ένταξης σε διαφορετικούς τύπους καπιταλιστικής κοινωνίας.

Η μαρξιστική θεωρία για την καπιταλιστική κοινωνία στηρίζει την άποψη της για την κοινωνική ένταξη στη θέση, ότι η κοινωνική εξουσία πηγάζει από την κυριαρχία μιάς τάξης, εκείνης των κατόχων μέσων παραγωγής, επάνω στην εργατική τάξη. Η δυνατότητα εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης εκ μέρους του κεφαλαίου ορίζει και την κοινωνική εξουσία του. Η κοινωνία διχοτομείται λοιπόν σε δύο τάξεις. Ο αγώνας των τάξεων στον καπιταλισμό δεν οδηγεί στην επαναδιχοτόμηση της κοινωνίας, αλλά μέσα από μεταλλακτικές διαδικασίες ("σοσιαλισμός" και "δικτατορία του προλεταριάτου") στην αταξική κοινωνία.

Εν τούτοις παρατηρούμε ότι οι καπιταλιστικές κοινωνίες, βασιζόμενες στις ίδιες αρχές λειτουργίας, έχουν μία διαφορετική μεταξύ του εξέλιξη, που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι εκτός του οικονομικού κριτηρίου επηρεάζουν και άλλοι παράγοντες την κοινωνική εξέλιξη και τους όρους της κοινωνικής ένταξης ατόμων. Αυτό, με εφαρμογή της θεωρίας που εκθέσαμε, σημαίνει ότι τα διάφορα κοινωνικά υποσυστήματα, πέραν του οικονομικού, αποκτούν σταδιακά μία λειτουργική αυτονομία ανάπτυξης τους, που σταδιακά επηρεάζει τις λειτουργίες του οικονομικού συστήματος και μειώνει το μέγεθος της αρχικής κοινωνικής του "παντοδυναμίας".

Συγκεκριμένα και ενώ η μαρξιστική θεωρία κρίνει ότι η πολιτική εξουσία (εξουσία του πολιτικού υποσυστήματος) είναι εκτελεστικό όργανο της καπιταλιστικής τάξης, καταγράφουμε ιστορικά την πρωτοβουλία του Γερμανού Καγκελάριου Ο. Βίσμαρκ, για μιά σειρά κοινωνικών μέτρων, για βελτίωση των κοινωνικών συνθηκών της εργατικής τάξης. Επίσης στη σύγχρονη Γερμανία την δημιουργία του θεσμού του κοινωνικού κράτους, ενώ στην Αμερική καταγράφουμε την απουσία του, που ανάγεται εκτός των άλλων και στην ισχύ ενός ιδιαίτερου πολιτιστικού συστήματος, το οποίο εκφράζεται σαν "αμερικάνικος τρόπος ζωής". Στην Ελλάδα του

μεταπολέμου παρατηρούμε μία ισχυρή εξέλιξη και διαφοροποίηση του κοινωνικού πολιτισμού της, που δεν αντιστοιχεί σε ανάλογη ανάπτυξη των μέσων παραγωγής καθώς και μία κυριαρχία του πολιτικού της συστήματος, που με ανορθολογικό τρόπο επηρεάζει τους όρους λειτουργίας της οικονομίας.

Μιά συνέπεια της απόκλισης και διαφοροποίησης των κανόνων οικονομικής λειτουργίας από τις επιρροές των εξελισσόμενων λοιπών υποσυστημάτων είναι, εκτός των άλλων και διαφοροποίηση των όρων κοινωνικής ένταξης σε κάθε συγκεκριμένη καπιταλιστική κοινωνία που εξετάζουμε.

Στην Αμερική διαπιστώνεται μία μεγαλύτερη κοινωνική κινητικότητα (μεταξύ μελών κοινωνικών στρωμάτων), δηλαδή μία συχνότερη επαναβάθμιση των κοινωνικών ρόλων, σε σύγκριση με τη Γερμανία. Στην σύγχρονη Ελλάδα διαπιστώνεται μία αναβάθμιση του ρόλου της εργατικής τάξης για εξωοικονομικούς λόγους (άνοδος της κοινωνικής ισχύος των συνδικάτων), ενώ στη Γερμανία καταγράφεται ένας αυτοπεριορισμός, όσον αφορά στις κλασσικές συνδικαλιστικές απαιτήσεις, αλλά και αλλαγή στόχων (δημιουργία θέσεων εργασίας με την παραίτηση από μισθολογικές αυξήσεις).

Τα παραπάνω δειγματοληπτικά παραδείγματα θέλουν να δείξουν, ότι οι σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών υποσυστημάτων δεν είναι προκαθορισμένες, αλλά ότι ο συσχετισμός των κοινωνικών δυνάμεων για τον καθορισμό της κοινωνικής εξέλιξης διαφέρει σε κάθε κοινωνία με "καπιταλιστικό" τρόπο οργάνωσης.

Σε κάθε περίπτωση όμως και ανεξάρτητα από τον καθορισμό των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων που σχηματίζουν, παρατηρούμε ότι σε όλες τις κοινωνίες υπάρχει μία ιεράρχηση κοινωνικών ρόλων, που αντιστοιχεί σε κοινωνική ιεράρχηση των ατόμων που ασκούν τους ρόλους.

Το συμπέρασμα που εξάγεται από αυτή τη διαπίστωση είναι ότι, τουλάχιστον για τις καπιταλιστικές κοινωνίες, η ύπαρξη κοινωνικών τάξεων και διαφοροποιημένων κοινωνικών στρωμάτων είναι απαραίτητος όρος λειτουργίας τους. Λογική συνέπεια λοιπόν του όρου αυτού είναι ότι τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα δεν μπορούν να εκλείψουν αλλά να υποκατασταθούν με άλλα κοινωνικά στρώματα, που υποβαθμίζεται η χρησιμότητα του κοινωνικού ρόλου των μελών τους.

IV. Κεφάλαιο:

4. Οροι κοινωνικής ένταξης στη γερμανική κοινωνία

4.1 Ιστορική αναφορά στην κοινωνική αναδιοργάνωση

Κατ' αρχήν πρέπει να ληφθεί υπόψιν το ιστορικό γεγονός ότι γερμανική κοινωνία μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο αναδιοργάνωσε το πολιτικό της, αλλά και το οικονομικό σύστημα (αποκατάσταση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και επαναλειτουργία της ελεύθερης αγοράς) υπό τον έλεγχο των πολιτικών συστημάτων των δυτικών συμμαχικών δυνάμεων και κυρίως των ΗΠΑ. Ο έλεγχος αυτός ορίσθηκε με πολιτικά κριτήρια, για να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο, η Γερμανία να περιέλθει στη ζώνη επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης. Αυτή η απόφαση όρισε και την εξέλιξη του οικονομικού, κοινωνικού συστήματος της μεταπολεμικής Γερμανίας, που βασίστηκε στο γνωστό στην ιστορία "σχέδιο Μάρσαλ" (βλέπε, "Geschichte Weltkunde, Band3" σελ. 184-185) για τη Δ. Γερμανία, ενώ η Α. Γερμανία υπό την πολιτική κυριαρχία της Σ. Ένωσης, προσχώρησε στο σοσιαλιστικό σύστημα. (ο.π. σελ. 191).

Το δυτικογερμανικό κοινωνικό σύστημα προσδιόρισε λοιπόν τους στόχους του με μία ελεγχόμενη πολιτική και οικονομική αυτονομία. Μακροπρόθεσμα έπρεπε να αποτελέσει ένα ισχυρό σύνορο των αναδιοργανωμένων δυτικών κοινωνικών συστημάτων απέναντι στο ανατολικό σοσιαλιστικό μπλόκ. Η άμυνα του νεοϊδρυόμενου συστήματος ανατέθηκε στις δυτικές συμμαχικές δυνάμεις (με την σύσταση του NATO), με αποτέλεσμα το οικονομικό σύστημα να μπορεί να επικεντρώσει την αναδιοργάνωση του παραγωγικού δυναμικού στην ανασύσταση της ελεύθερης αγοράς. (Σχέδιο Μάρσαλ, 1,4 δια. δολάρια για τη Δ. Γερμανία στο διάστημα 1945-1952, βλ. E.Johann/J.Junker, Illustrierte deutsche Kulturgeschichte der letzten hundert Jahre, 1970, σελ.185).

4.2. Στάδια εξέλιξης της δυτικογερμανικής κοινωνίας

Την εξέλιξη της μεταπολεμικής δυτικογερμανικής κοινωνίας μπορούμε να την εξετάσουμε κατά στάδια , για να εντάξουμε το θέμα της ετανάστευσης του ξένου γερμανικού δυναμικού και το σύνθετο ρόλο του σ' αυτές.

- Α' φάση 1950-1960:** Στο διάστημα αυτό τέθηκαν οι βάσεις για την ανασύσταση της εσωτερικής αγοράς ,με ανάπτυξη της βιομηχανίας της Δ.Γ. και διείσδυση σε ξένες αγορές , με ανάπτυξη του εξωτερικού εμπορίου.
- Β' φάση 1960-1970:** Στη δεκαετία αυτή χρειάστηκε για τις αυξημένες ανάγκες κυρίως της βιομηχανικής παραγωγής η συστηματική εισαγωγή ξένου εργατικού δυναμικού , βάσει συμβολαίων εργασίας.
- Γ' φάση 1970-1990:** Το στάδιο αυτό χαρακτηρίζεται απο περισσότερα κοινωνικά φαινόμενα που απο κοινού συνθέτουν την εικόνα σταδιακής αναδιάρθρωσης της γερμανικής οικονομίας και αντίστοιχα αναμετασχηματισμού της δυτικογερμανικής κοινωνίας . Μερικά απο τα βασικά:
- Το κίνημα της εξωκοινοβουλευτικής αντιπολίτευσης, που επέφερε σημαντικές αλλαγές στο πολιτιστικό υποσύστημα (νέες αξίες).
 - Η ενεργειακή κρίση ,που οδήγησε στην σταδιακή δημιουργία οικολογικής συνείδησης και τη δημιουργία της πολιτικής της έκφρασης με το "κόμμα των πρασίνων".
 - Η σταδιακή άνοδος της ανεργίας, κυρίως στο βιομηχανικό τομέα, που οδήγησε στην αλλαγή της "πολιτικής αλλοδαπών" (Anwerbwstop) αι στην εξέλιξη και διόγκωση του κοινωνικού κράτους .
 - Η βαθμιαία αλλαγή των δομών της γερμανικής οικονομίας, με αύξηση του τομέα υπηρεσιών και ριακή μείωση της απασχόλησης στο βιομηχανικό τομέα (με μέτρα εξορθολογισμού της παραγωγής)
 - Η άνοδος του αριθμού των οικονομικά μή ενεργών αλλοδαπών (στα πλαίσια της συνένωσης οικογενειών), που συνέτεινε, με τη γενική αύξηση αλλά και στην οριακή περιθωριοποίηση ενός τμήματος του γερμανικού και αλλοδαπού πληθυσμού.
- Δ' φάση 1990-1997:** Το τελευταίο στάδιο της εξέλιξης, που έχει το ξεκίνημα του στη συνένωση των δύο τμημάτων της Γερμανίας και την πτώση των "ανατολικών καθεστώτων" και που συνέπεια του είναι η διόγκωση των πληθυσμιακών κινήσεων απο την ανατολική στη δυτική Ευρώπη και ιδιαίτερα στη Δ. Γερμανία (πολιτικοί πρόσφυγες, θύματα πολέμου, Ανατολικοευρωπαίοι με γερμανική καταγωγή κλπ.). Για τη

Γερμανία αυτό σημαίνει επί πλέον διόγκωση των θεσμοποιημένων κοινωνικών εξόδων (κυρίως των κοινωνικών παροχών για την εξασφάλιση της επιβίωσης χωρίς εργασία), τη μείωση των εσόδων των κοινωνικών ταμείων, λόγω της ανεργίας, την αύξηση των ελλειμμάτων του γενικού προϋπολογισμού. Συνέπειες που προαναγγέλλουν την ένταση κοινωνικών συγκρούσεων και τη διόγκωση της κοινωνικής περιθωριοποίησης, όταν αναγκαστικά μειωθεί το κοινωνικό κεφάλαιο για την περίθαλψη των θιγομένων από την γενική κρίση.

Συμπεραίνεται λοιπόν από την ιστορική καταγραφή των παραπάνω οικονομικοκοινωνικών εξελίξεων, ότι στη γερμανική κοινωνία διαφοροποιήθηκαν σταδιακά οι όροι κοινωνικής ένταξης, σε συνάρτηση με την εξέλιξη των όρων ανάπτυξης του οικονομικού της συστήματος.

Στη φάση της επανίδρυσης και ανάπτυξης της βιομηχανικής οικονομίας (1945-1970) είχαμε κατ'αρχήν μιὰ αναβάθμιση του ρόλου της εργατικής τάξης και το οριακό πέρασμα της σε ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Αυτή η εξέλιξη ευνοήθηκε από την κατάληψη θέσεων στα κατώτερα οικονομικά κοινωνικά στρώματα εκ των αλλοδαπών εργαζομένων της πρώτης γενιάς (δεκαετία 1960-1970). Η κοινωνική άνοδος των Γερμανών σε ανώτερα στρώματα οφείλεται στη σχετική του ανταγωνιστική υπεροχή απέναντι των αλλοδαπών για την ανάληψη δημιουργημένων νέων οικονομικών και κοινωνικών ρόλων (με το κριτήριο των επιδόσεων) και λιγότερο στην εθνική του υπεροχή. Η κοινωνική ένταξη των αλλοδαπών εργαζομένων ήταν, ανάλογα με την χρησιμότητα του ρόλου τους, δεδομένη, αρχικά στα κατώτερα στρώματα.

4.2.1 Οικονομική κρίση και περιθωριοποίηση

Στη φάση της βαθμιαία εντεινόμενης οικονομικής κρίσης, που χαρακτηρίζεται σαν κρίση των δομών της γερμανικής οικονομίας και συνοδεύτηκε, από το 1970, από αυξανόμενη ανεργία, παρατηρείται σαν συνέπεια, από μὲν την αλλαγή των οικονομικών δομών, η υποβάθμιση του ρόλου της βιομηχανικής εργασίας και αύξηση ζήτησης υπηρεσιών, από δε την ανεργία, η κοινωνική περιθωριοποίηση εκείνων των ανέργων, που δεν έχουν προοπτικές οικονομικής επανένταξης (λόγω ηλικίας, ανικανότητας προς εργασία και ελλειπούς κατάρτισης).

Η περιθωριοποίηση ενός τμήματος του αλλοδαπού πληθυσμού αφορά κυρίως τους αλλοδαπούς εργαζομένους της πρώτης γενιάς. Το ποσοστό αυτό είναι εν τούτοις σχετικά χαμηλό και ανάγεται στο γεγονός της επιστροφής του μεγαλύτερου ποσοστού της πρώτης γενιάς στις χώρες προέλευσης. (Σύμφωνα με στοιχεία του 1997-Daten und Fakten zur Auslaendersituation, σελ. 23) το ποσοστό των αλλοδαπών απο τις χώρες της Ε. Ε. άνω των 60 ετών στις 31.12.95 ήταν 9,3%, το ανάλογο ποσοστό του τουρκικού πληθυσμού 3,7%, τέλος δε το ποσοστό του συνόλου του ξένου πληθυσμού, άνω των 60 ετών, 6,3%.

Διαπιστώνουμε ότι η κρίση του συστήματος επιφέρει μία οριακή κοινωνική περιθωριοποίηση και συγχρόνως μία διαφοροποίηση των δομών, με επακόλουθο και την κοινωνική διαφοροποίηση. Δηλαδή έχουμε συγκεκριμένα μία δομική οικονομική αλλαγή, με αύξηση της ζήτησης υπηρεσιών και παράλληλα μία γενική μείωση της ζήτησης εργασίας. Αντίθετα όμως με την επικρατούσα άποψη, ότι οι γερμανοί εργαζόμενοι περνούν στον τομέα των υπηρεσιών, ενώ οι αλλοδαποί παραμένουν στον τομέα της βιομηχανικής παραγωγής, αποδεικνύεται ότι και αλλοδαποί - κυρίως της δεύτερης γενιάς - διαφοροποιούνται επαγγελματικά και συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία της αναδιάρθρωσης της γερμανικής οικονομίας.

Από τη σύγκριση στοιχείων προκύπτει ότι το 1995 το 7,9% του ενεργού αλλοδαπού πληθυσμού (239.000) καταγράφηκαν σαν ανεξάρτητοι επαγγελματίες και το 26,5% (797.000) σαν υπάλληλοι, ενώ το ποσοστό των βιομηχανικών εργατών μειώθηκε στο 64,5 % (ο.π. σελ. 14). Απο μία σύγκριση αντίστοιχων στοιχείων στην αγορά εργασίας για το έτος 1992 προκύπτουν οι εξής διαφορές:

	Γερμανοί	Αλλοδαποί
	Ποσοστά (%)	
Ανειδίκευτοι	3	13
Ειδικευμένοι	17	21
Υπάλληλοι	46	22
Ανεξάρτητοι	11	5
Δημ. Υπάλληλοι	8	1

(Πηγή: Harenberg, "Lexikon der Gegenwart", 95, σελ. 78).

Στην πρώτη σύγκριση των στοιχείων για την ανεργία -σαν κύρια αιτία της κοινωνικής περιθωριοποίησης και για το διάστημα 1985-1995 διαπιστώνουμε, ότι με ενδιάμεσες διακυμάνσεις τα ποσοστά, εξελίχθηκαν ισομερώς. Έτσι το 1981 το ποσοστό ανεργίας για το γερμανικό ενεργό πληθυσμό ήταν 5,5 % και για τον αλλοδαπό 8,2 %. Το 1995 η αντιστοιχία ήταν 9,3 % προς 16,6 %. (Πηγή: Daten und Fakten zur Auslaendersituation, 1997, σελ.47).

Η επαγγελματική κατάρτιση ανήκει στις προϋποθέσεις για την οικονομική ένταξη του συνολικού ενεργού πληθυσμού με τους ανανεούμενους όρους λειτουργίας της γερμανικής οικονομίας . Ενώ όμως ο μέσος όρος ανέργων χωρίς επαγγελματική κατάρτιση ήταν στη Δ. Γερμανία 46,3 %, ο ιδιαίτερος μέσος όρος των αλλοδαπών ήταν 78,5 %. (Πηγή: D.u.F. zur Ausl. Sit., ο.π. σελ. 49).

4.3. Ο ρόλος του γερμανικού πολιτικού συστήματος για την κοινωνική ένταξη

Το πολιτικό σύστημα στη Δ. Γερμανία (μετά το 1945) χαρακτηρίζεται από την πολυκεντρικότητα της πολιτικής εξουσίας, παρά την ύπαρξη μιας ομοσπονδιακής κυβέρνησης και ομοσπονδιακού κοινοβουλίου. Ένδεκα ομοσπονδιακά κρατίδια πριν το 1990 και δεκαέξι μετά την γερμανική ένωση διαθέτουν αυτόνομη κυβέρνηση και αυτόνομο κοινοβούλιο, που βασίζεται σε ιδιαίτερο σύνταγμα και ψηφίζει νόμους, ενώ μπορεί πλειοψηφικά να επικυρώσει ή να μπλοκάρει νόμους της ομοσπονδιακής κυβέρνησης.

Αυτό σημαίνει, ότι οι πολιτικές αποφάσεις είναι δυνατόν να επικυρώνονται μετά απο χρονοβόρες διαδικασίες, εντός περισσότερων θεσμικών οργάνων, κυρίως σε περιόδους οικονομικών-κοινωνικών κρίσεων. Το πρόβλημα αυτό εντείνεται από το γεγονός ότι μετά την πρώτη οικονομική κρίση -1966-1967 -την Γερμανία κυβερνά συνεχώς ένας συνασπισμός κομμάτων. Μέχρι το 1969 ο συνασπισμός των μεγάλων κομμάτων (CDU/SPD), μέχρι το 1982 ο σοσιαφιλελεύθερος συνασπισμός (SPD/FDP) και έκτοτε ο συντηρητικοφιλελεύθερος (CDU/FDP). Δηλαδή, η γερμανική πολιτική είναι προϊόν συναίνεσης και σύγκλισης κομματικών προγραμμάτων , που έχουν διαφορετικούς στόχους, ανάλογα με το τμήμα των ψηφοφόρων που εκπροσωπούν.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, προκύπτει η ανάγκη εξισορρόπησης των κοινωνικών συμφερόντων, δεδομένου ότι μια μονομερής "ταξική" πολιτική

της ομοσπονδιακής κυβέρνησης μπορεί να μπλοκαρισθεί από μια αντίθετη πλειοψηφία στην κάτω βουλή .

Η συναίνεση όλων των κομμάτων επικεντρώνεται μετά την οικονομική κρίση στην προσπάθεια ανάκαμψης της οικονομίας και στις διαφορές στα ειδικά μέτρα που πρέπει να ληφθούν γ'αυτό, λαμβάνοντας βέβαια υπόψιν τα ιδιαίτερα συμφέροντα των παραδοσιακών ψηφοφόρων .

Η κοινωνική ένταξη είναι λοιπόν μόνο έμμεσα συνάρτηση πολιτικών αποφάσεων, στο βαθμό που η πολιτική δημιουργεί τις προϋποθέσεις για ανάκαμψη της οικονομίας και απορόφηση των ανέργων. Αυτό γίνεται με την ψήφιση νόμων, που δίνουν κίνητρα για επενδύσεις, με την αναδιοργάνωση της παιδείας (αρμοδιότητα των κρατιδίων), που στοχεύει στην επαγγελματική κατάρτιση και τη δημιουργία των πολιτικών προϋποθέσεων για την αύξηση της επιρροής της γερμανικής οικονομίας σε ξένες χώρες.

Στις αρμοδιότητες της πολιτικής ανήκει περισσότερο η αντιμετώπιση της κοινωνικής περιθωριοποίησης με στηρικτικά κοινωνικά μέτρα , μέσω του θεσμού του "κοινωνικού κράτους". Στον κρατικό προϋπολογισμό για το 1994 διαβάζουμε, ότι σε σύνολο 475 δισ. Γ.Μ., το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Πρόνοιας απερρόφησε το ποσό των 130 περ. δισ. Γ.Μ., δηλαδή περίπου 30 %. Σε σύγκριση: Το Υπουργείο Άμυνας 47 δισ., ενώ για κρατικές επιδοτήσεις επιχειρήσεων διετεθήσαν περίπου 14 δισ.

4.4. Ο ρόλος της πολιτικής για την ένταξη των αλλοδαπών στη Γερμανία

Το αίτημα που τίθεται στο πολιτικό σύστημα για νομική εξίσωση των αλλοδαπών αντιμετωπίζεται απ' αυτό διαφοροποιημένα. Υπάρχουν κατ'αρχήν επτά διαφορετικοί τύποι δικαιώματος παραμονής, που εν μέρει επιτρέπουν την αυτοδίκαιη επίαόριστον παραμονή ενός τμήματος των αλλοδαπών (μελών κρατών της Ε.Ε.) και εν μέρει την εξαρτούν από διαφορετικές προϋποθέσεις, ανάλογα με την χώρα προέλευσης των αλλοδαπών, για τις οποίες αποφασίζουν τοπικά όργανα της εκτελεστικής εξουσίας (Ausländerbehoerden). Αρμοδιότητα κρατιδίων. (F.u.D. zur Aus./Sit. ο.π. σελ. 17).

Πρέπει να διευκρινήσουμε εδώ ότι δικαίωμα παραμονής δεν τίθεται για τους αλλοδαπούς εργαζομένους της πρώτης γενιάς, που ήρθαν με συμβόλαια εργασίας, ούτε για τους εργαζόμενους της δεύτερης γενιάς,

που μετά ένα χρονικό διάστημα μπορούν να θέσουν το αίτημα παραμονής απεριορίστου διάρκειας, αλλά και ούτε για τα οικογενειακά μέλη, που προσκλήθηκαν απο τους εργαζομένους στα πλαίσια του δικαιώματος για οικογενειακή συνένωση. Αυτό κατοχυρώνεται με στατιστικά στοιχεία σύμφωνα με τα οποία ο αριθμός του συνολικού αλλοδαπού πληθυσμού ήταν το 1995 7.173.866, ενώ ο αριθμός των εργαζομένων αλλοδαπών 2.128.722, δηλαδή το ποσοστό ενεργού πληθυσμού ανέρχονταν σε 30% περίπου του συνολικού αλλοδαπού πληθυσμού.

Ενώ όμως δεν κατοχυρώνεται στατιστικά ότι υπάρχει αξιοσημείωτο ποσοστό μή παροχής ή διακοπής αδείας παραμονής αλλοδαπών, διαπιστώνεται μία διαρκής κινητικότητα αλλοδαπού πληθυσμού βάσει των ακόλουθων στοιχείων :

1990	1991	1992	1993	1994	1995
Είσοδος					
842.364	920.491	1.207.6021	986.872	773.929	792.701
Εξοδος					
466.038	497.476	614.747	710.240	621.417	567.441

Δηλαδή υπάρχει ένα πλεόνασμα υπέρ της μετανάστευσης και μάλιστα για χώρες αποστολής εργατικού δυναμικού (Ελλάδα, Ιταλία, πρώην Γιουγκοσλαβία, Μαρόκο, Πορτογαλία, Ισπανία, Τουρκία, Τυνησία) της τάξεως περίπου, για τα αντίστοιχα έτη:

376.000	420.000	590.000	275.000	150.000	225.000
---------	---------	---------	---------	---------	---------

(Πηγή :ο.π. σελ. 25)

Η κοινωνική ένταξη λοιπόν των αλλοδαπών εργαζομένων με το κριτήριο της παροχής του δικαιώματος παραμονής ή επι πλέον της παροχής πολιτικών δικαιωμάτων δεν έχει πρακτική ουσιαστική εφαρμογή. Ιδιαίτερα αν λάβουμε υπ' όψιν το γεγονός, ότι μόνο το 25% των αλλοδαπών εργαζομένων παρέμενε ένα χρονικό διάστημα περίπου 20 ετών. (Πηγή: Sozialreport 1993) που επιτρέπει να υποθέτουμε, ότι είναι απαραίτητο για μία σταδιακή

κοινωνική ενσωμάτωση, μία λειτουργική προσαρμογή στο κοινωνικό περιβάλλον και αντίστοιχη αναγνώριση εκ μέρους του περιβάλλοντος.

Η ερμηνεία των παραπάνω στοιχείων οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι το πολιτικό σύστημα δεν επηρέασε αποφασιστικά -στη Γερμανία- τις προοπτικές κοινωνικής ένταξης των αλλοδαπών, αλλά ούτε ήταν σε θέση να δώσει σ' αυτούς πειστικά κίνητρα για πολιτική τους ενσωμάτωση, αν λάβουμε σαν κριτήριο την δυνατότητα που έδωσε για την απόκτηση της γερμανικής υπηκότητας και που απέρριψε η πλειοψηφία των αλλοδαπών. Το μεγαλύτερο ποσοστό δεν ξεπέρασε το 0,6%, το 1993. (Πηγή: D.u. F. zur Aus./sit. ,ο.π. σελ. 31).

4.5. Ο ρόλος του πολιτιστικού συστήματος για την κοινωνική ένταξη

4.5.1. Ερμηνεία του όρου και της διαφοροποίησης του

Ο ορισμός του περιεχομένου της έννοιας "πολιτισμός" ή "κουλτούρα" είναι μεν προβληματικός, διότι υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός ερμηνειών (Ζωγράφου, 1997 σελ. 197-198), εν τούτοις εδώ διατυπώνεται και δικαιολογείται ως εξής:

"Το σύνολο των κανόνων , αξιών και συμβόλων , που καθορίζει την κοινωνική συμπεριφορά των ατόμων".

Η αναφορά στην κοινωνική συμπεριφορά παραπέμπει στην κοινωνικοποίηση των ατόμων, τα οποία πρέπει, ανεξάρτητα από τις ιδιαιτερότητες τους να χρησιμοποιούν ένα κώδικα επικοινωνίας, να αντιλαμβάνονται από κοινού το περιεχόμενο των κανόνων, των αξιών και των συμβόλων, που επιτρέπει την συνεννόηση και την από κοινού καλλιέργεια του περιεχομένου.

Στην πραγματικότητα και κατά τη διάρκεια της εξέλιξης -καλλιέργειας - υπάρχει η δυνατότητα διαφοροποίησης των κοινά αποδεκτών αξιών, οπότε δημιουργούνται υποκουλτούρες, δηλαδή ειδικοί κανόνες συμπεριφοράς , που λειτουργούν σε κοινωνικές υποομάδες. Στην περίπτωση αυτή έχουμε ένα κοινό κώδικα συμπεριφοράς, που ισχύει στα πλαίσια μιάς κοινωνίας,- π.χ. εθνικός πολιτισμός -και με διάφορα κριτήρια διαφοροποιημένους κώδικες συμπεριφοράς που καλλιεργούνται και ισχύουν στα πλαίσια, π.χ. μιάς κοινωνικής τάξης (ταξική κουλτούρα), μιάς γεωγραφικής περιοχής (εθνικοτοπική κουλτούρα), ενώ διάφοροι κώδικες επικοινωνίας ή γίνονται από κοινού

κατανοητοί ή καλλιεργούνται παράλληλα εκτός εθνικών συνόρων (δυτική κουλτούρα ή ασιατικός πολιτισμός) ή εντός ενός θεσμού (πολιτική κουλτούρα).

Η ερμηνεία του όρου σαν "σύνολο πνευματικής και υλικής παραγωγής μιάς κοινωνίας" (Βασιλείου / Σταματάκης 1992, σελ. 236-237) αναφέρεται στο αποτέλεσμα της καλλιέργειας -"κουλτούρας"- του τρόπου παραγωγής, στο οποίο αθροίζονται τα προϊόντα των υποπολιτιστικών συστημάτων, που εντός μιάς κοινωνίας μπορεί να ανάγονται σε διαφορετικούς κώδικες συνεννόησης και τρόπους παραγωγής, όπως προανέφερα. Πιο αφαιρετική αλλά ουσιαστική φαίνεται να είναι η συμπληρωματική αναφορά των συγγραφέων στον "τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς" που απορρέει από την κοινωνικοποίηση των ατόμων, δηλαδή την αρχική τους προσαρμογή σε κοινούς κώδικες, που διαφοροποιούνται ανάλογα με το ιδιαίτερο περιβάλλον εφαρμογής τους (κοινωνικά στρώματα, κοινωνικές ομάδες από όλα τα κοινωνικά στρώματα με κοινά ενδιαφέροντα, π.χ. πολιτικά κόμματα).

4.5.2. Η σημασία του πολιτισμού για την κοινωνική ένταξη

Η ένταξη του ατόμου στην κοινωνία προκαθορίζεται από την κοινωνική του προέλευση, δηλαδή από τη θέση της οικογένειας σε ένα από τα υφιστάμενα κοινωνικά στρώματα. Μέσα σ' αυτό γίνεται η πρώτη κοινωνικοποίηση του ατόμου, όπου μαθαίνει αναγκαστικά τους ιδιαίτερους κώδικες επικοινωνίας με το άμεσο περιβάλλον του, δηλαδή να προσαρμόζει τις ιδιαίτερες ατομικές του ανάγκες στις δυνατότητες που του δίνει το περιβάλλον του.

Μιά δεύτερη βαθμίδα προσαρμογής επιβάλλεται στο θεσμό της σχολικής εκπαίδευσης, όπου το άτομο μαθαίνει τους ισχύοντες γενικά στην κοινωνία κανόνες ομαλής της λειτουργίας και κώδικες επικοινωνίας που βασίζονται σε ένα σύστημα αξιών. Σε μιά ιεραρχικά δομημένη κοινωνία το άτομο μαθαίνει ουσιαστικά τους κανόνες που ορίζονται από τη θέση στην κοινωνική ιεραρχία. Εφόσον όμως η θέση του είναι από το περιβάλλον του προκαθορισμένη, αυτό σημαίνει ότι για τα άτομα που προέρχονται από ανώτερα κοινωνικά στρώματα η προσαρμογή είναι ευκολότερη, αφού το περιβάλλον καλλιεργεί και εφαρμόζει τις ισχύουσες αξίες, ενώ άτομα που προέρχονται από κατώτερα κοινωνικά στρώματα πρέπει να κάνουν μιά αναπροσαρμογή σε νέους κώδικες συμπεριφοράς (των ανωτέρω κοινωνικών στρωμάτων). Χωρίς αυτή την προσαρμογή δεν είναι δυνατή η κοινωνική άνοδος, ενώ η προσαρμογή στους γενικούς κανόνες λειτουργίας σημαίνει, ότι αυτά τα

άτομα εισέρχονται συγχρόνως σε έναν διαταξικό ανταγωνισμό για την κοινωνική άνοδο

4.53. Η σημασία των υποπολιτιστικών συστημάτων για την κοινωνική ένταξη

Σε κάθε κοινωνικό στρώμα αναπτύσσεται ένας ιδιαίτερος τρόπος κοινωνικής συμπεριφοράς ,που προκύπτει από τη σύγκλιση ή απόκλιση από το ισχύον σύστημα αξιών και καθορίζει τις σχέσεις των μελών του κοινωνικού στρώματος αλλά και με μέλη των άλλων κοινωνικών στρωμάτων. Π.χ. Ένας εργάτης εφαρμόζει έναν διαφορετικό κώδικα συμπεριφοράς απέναντι σε προϊσταμένους του, στην οικογένεια του ή απέναντι σε συναδέλφους του. Στην πρώτη περίπτωση η συμπεριφορά του προσαρμόζεται στο σύστημα αξιών του προϊσταμένου ενώ στη δεύτερη περίπτωση εφαρμόζεται μία κοινά αποδεκτή "αποκλίνουσα" συμπεριφορά.

Γενικά μπορούμε να πούμε ότι και στις δύο περιπτώσεις η συμπεριφορά είναι λειτουργική γιατί υπάρχει κοινή αποδοχή κανόνων. Εν τούτοις υπάρχει μία διαφορά σημαντική. Μεταξύ φορέων δύο διαφορετικών πολιτιστικών υποσυστημάτων ο ένας φορέας (ο ιεραρχικά κατώτερος) προσαρμόζει τη συμπεριφορά του στη συμπεριφορά του άλλου, ενώ μεταξύ φορέων ίδιων πολιτιστικών υποσυστημάτων υπάρχει άμεση εφαρμογή κοινά αποδεκτών κανόνων. (Ακόμα και οι συγκρούσεις γίνονται βάσει κανόνων).

Η προσαρμογή της κοινωνικής προσφοράς του κοινωνικά ιεραρχικά κατώτερου είναι προϊόν εξάρτησης του από τον ιεραρχικά ανώτερο και εκφράζει την παραδοχή της εξάρτησης. Σε περίπτωση σύγκρουσης εφαρμόζεται από τον κάθε φορέα η συμπεριφορά του κοινωνικού του περιβάλλοντος.

Στην περίπτωση αποκλίνουσας ατομικής συμπεριφοράς και περιθωριοποίησης, το περιθωριοποιημένο άτομο προσαρμόζεται σε κωδικοποιημένους κανόνες αποκλίνουσας κοινωνικής συμπεριφοράς του περιθωρίου. Αλλά και εντός του περιθωρίου υπάρχει μία ιεράρχηση και ανάλογες σχέσεις εξάρτησης, που εξυπηρετούν τη λειτουργία του, σαν οργανωμένου κοινωνικού υποσυστήματος .

4.5.4 Ο ρόλος του εθνικού Γκέτου για την κοινωνική ένταξη

Το εθνικό Γκέτο είναι επίσης ένα κοινωνικό υποσύστημα με μία ιδιότητα

οργάνωση που η μορφή της ποικίλει ανάλογα με την κοινωνία στην οποία δημιουργείται και για τους λειτουργικούς λόγους που δημιουργείται. Στην υπότυπώδη του μορφή λειτουργεί βάσει κανόνων συμπεριφοράς που τα μέλη του απέκτησαν στον ίδιο χώρο κοινωνικοποίησης τους, στην πατρίδα τους χωρίς να υπάρχει εναλλακτική προοπτική.

Η προσαρμογή τους στους κανόνες λειτουργίας των άλλων υποσυστημάτων (οικονομικό, πολιτικό) εξασφαλίζει την ατομική τους ύπαρξη, ενώ η πολιτιστική τους προσαρμογή την κοινωνική τους αποδοχή, στο ξένο περιβάλλον.

Η διαφοροποίηση των ατομικών τους επιδόσεων επιτρέπει την άνοδο τους στην ξένη κοινωνική ιεραρχία ενώ η λειτουργική προσαρμογή στο ανάλογο κοινωνικό περιβάλλον προϋποθέτει και την αποδοχή των σχετικών κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς. Αυτό έχει σαν επακόλουθο ότι

ένα τμήμα του Γκέτο έχει τη δυνατότητα διπλής ένταξης, εντός ενός ανώτερου στρώματος της κοινωνικής ιεραρχίας και εντός του Γκέτο, ενώ ένα άλλο τμήμα παραμένει, στο μέτρο που οι ατομικές επιδόσεις των μελών του δεν επιτρέπουν την ένταξη σε ανώτερα στρώματα της ξένης γι'αυτά κοινωνίας .

Το Γκέτο αποτελεί με την παραπάνω έννοια ένα "ιδιότυπο κοινωνικό περιθώριο", με την έννοια ότι τα μέλη του εντάσσονται στο οικονομικό υποσύστημα, αποδεχόμενα τους όρους συμμετοχής τους αλλά δεν συμμετέχουν στις λειτουργίες του πολιτικού και πολιτιστικού συστήματος. Εν τούτοις όχι για λόγους συνειδητά αποκλίνουσας συμπεριφοράς, -όπως στα μέλη του κοινωνικού περιθωρίου- αλλά λόγω αδυναμίας επικοινωνίας, δηλαδή λειτουργικής προσαρμογής εξ αιτίας γλωσσικών δυσκολιών ή της δυσκολίας ερμηνείας της "ξένης" συμπεριφοράς.

Για ανάλογες αιτίες μπορούμε να υποθέσουμε ότι είναι προβληματική και η κοινωνική αποδοχή των μελών κατώτερων κοινωνικά στρωμάτων του Γκέτο από τα αντίστοιχα κατώτερα κοινωνικά στρώματα της "ξένης" κοινωνίας. Αντιλαμβάνονται την οικονομική ένταξη των κατώτερων στρωμάτων του Γκέτο σαν ανταγωνιστική στα συμφέροντα τους και στιγματίζουν τη μη λειτουργική -ακατανόητη- συμπεριφορά των μελών του Γκέτο, αφού δεν μπορούν να μετέχουν. Δηλαδή δεν υπάρχει αντικείμενο συναλλαγής, που είναι προϋπόθεση επικοινωνίας. Αυτό αποτελεί και μία εξήγηση για την

στάση ανοχής για τα μέλη του Γκέτο -στην καλύτερη περίπτωση-ή την επιθετική στάση- σε ακραίες περιπτώσεις-, π.χ. κοινωνικού στιγματισμού, εθνικού ρατσισμού κλπ..

4.5.5 Το πολιτιστικό πρόβλημα των αλλοδαπών της Γερμανίας για την κοινωνική τους ένταξη.

Κατ'αρχήν πρέπει να λάβουμε υπ'όψιν ότι το γερμανικό πολιτιστικό σύστημα εξελίσσεται και διαφοροποιείται στο μέτρο που εξελίσσονται και διαφοροποιούνται το οικονομικό και το πολιτικό της σύστημα. Δεύτερον ότι στη διαδικασία της διαφοροποίησης του γερμανικού πολιτισμού συμμετέχει ενεργά και ο αλλοδαπός πληθυσμός, που μέσω των ανώτερων κοινωνικών του στρωμάτων έχει τη δυνατότητα της διαμεσολάβησης για την προσφορά και εφαρμογή λειτουργικών, άρα ενσωματώσιμων, στοιχείων του δικού του πολιτισμού, στο γερμανικό σύστημα. (βλέπε, Σ. Πορίχης: "Έλληνες μετανάστες ή κοσμοπολίτες", περιοδικό Γράμμα; Ν.20).

Η κοινωνική ένταξη των αλλοδαπών της Γερμανίας δεν μπορεί λοιπόν να είναι καθολική, με την έννοια ότι δεν πληρούν όλα τα μέλη του κοινωνικού σώματος των αλλοδαπών τις προϋποθέσεις, που απαιτεί το εκάστοτε συγκεκριμένο κοινωνικό περιβάλλον. Δεν μπορεί να είναι πλήρης, δηλαδή με την παράλληλη ένταξη στα βασικά υποσυστήματα.

Θα εξετάσουμε το ρόλο που παίζει η πολιτιστική προσαρμογή ή ένταξη των αλλοδαπών απο διαφορετικές σκοπιές:

1. Η γερμανική κοινωνία μετά το Β' παγκόσμιο πόλεμο έκανε πολιτιστικά "ανοίγματα"απο ενδογενείς λόγους.

α) Αναφέραμε ήδη την ενσωμάτωση νέω αξιών που προέκυψαν απο τους αγώνες της εξωκοινοβουλευτικής αντιπολίτευσης και που οδήγησαν στην επέκταση των ορίων πολιτιστικής ανοχής ("αντιαυταρχική εκπαίδευση", "χειραφέτηση των γυναικών", "σεξουαλική επανάσταση")-Δεκάετία του '70.

β) Αναφέραμε επίσης τις νέες αξίες που ενσωματώθηκαν σαν συνέπεια του οικολογικού κινήματος (οικολογική συνείδηση)και που επηρέασαν το πολιτικό σύστημα (με τη δημιουργία νέου κόμματος που συγκυβερνα ήδη σε κρατίδια) και το οικονομικό σύστημα (με την παραγωγή οικολογικών προϊόντων και τη βελτίωση για το περιβάλλον των όρων βιομηχανικής

παραγωγής) αλλά και το περιεχόμενο των προγραμμάτων στα ΜΜΕ.- Δεκαετία του '80.

γ) Νέες αξίες-ουμανιστικού χαρακτήρα- ενσωματώθηκαν και καλλιεργήθηκαν επίσης από το μεταναστευτικό ρεύμα και το λόμπυ του στη γερμανική κοινωνία(Εργατικά συνδικάτα, καθολική/ευαγγελική εκκλησία κλπ.) ανεξάρτητα από τα διαφορετικά κίνητρα που ώθησαν στην "προστασία" του ξένου στοιχείου. Σε κάθε περίπτωση δημιουργήθηκαν κοινωνικοί πυρήνες αλληλεγγύης (π.χ. κοινοί σύλλογοι), και κοινωνικό κλίμα αποδοχής (ΜΜΕ), που επέτρεψαν την υιοθέτηση και καλλιέργεια ξένων- νέων-πολιτιστικών στοιχείων.

δ) Νέες αξίες αφομειώθηκαν επίσης απο τη γερμανική κοινωνία, κατά την επίσκεψη των μελών της στις χώρες προέλευσης των αλλοδαπών, (νέες γαστρονομικές συνήθειες,εναλλακτικός τρόπος ζωής,κλπ.). Αυτές οι παρατηρούμενες αλλαγές δείχνουν οτι η γερμανική κοινωνία είναι επιδεκτική πολιτιστικών επιρροών, είτε αυτές είναι προϊόν κοινωνικών συγκρούσεων (πολιτισμική προσαρμογή) είτε προέρχονται απο την δημιουργία και ικανοποίηση διευρυμένων αναγκών, (πολιτικός εμπλουτισμός).

2. Ο αλλοδαπός πληθυσμός διαφοροποιείται κοινωνικά και ένα τμήμα του έχει τη δυνατότητα να παίξει εναλλακτικούς πολιτιστικούς ρόλους. Οι προοπτικές ένταξης του διαβαθμίζεται με δύο βασικά κριτήρια.

α) Κατά Εθνότητα:

Υπάρχουν εθνικοί πολιτισμοί που το περιεχόμενο τους συγκλίνει προς το περιεχόμενο του γερμανικού πολιτισμού -ευρωπαϊκοί- και άλλοι, που το περιεχόμενο τους αποκλίνει (π.χ. αραβικός,τούρκικος). Ανάλογα λοιπόν με τη σύγκλιση ή απόκλιση υπάρχει από μεν το γερμανικό περιβάλλον η τάση αποδοχής τους, απο δε τους φορείς αυτών των πολιτισμών απαιτούνται ανάλογα μικρές ή μεγάλες επιδόσεις προσαρμογής στο γερμανικό περιβάλλον και αποδοτικές διαμεσολαβητικές επιδόσεις για την κατανόηση τους από το γερμανικό περιβάλλον. Όσο μεγαλύτερη η πολιτιστική απόκλιση τόσο περισσότερες πρέπει να είναι συμψηφιστικές επιδόσεις (χρήσιμοι ρόλοι) για την κοινωνική αποδοχή.

β) Κατά Γενιά:

Η πρώτη γενιά των αλλοδαπών εργαζομένων οργανώνεται σε γκέτο -πολιτιστικά- και η πλειοψηφία της δεν πληρεί γενικά τις προϋποθέσεις ένταξης στο γερμανικό κοινωνικό περιβάλλον.

Η δεύτερη γενιά των αλλοδαπών πληρεί εν μέρει τις προϋποθέσεις. Το τμήμα της που προέρχεται από την πρώτη γενιά - παιδιά μεταναστών- με διπλή κοινωνικοποίηση, έχει ανάλογα με την οικονομική ένταξη -κοινωνικό στρώμα- περισσότερες δυνατότητες προσαρμογής στο ξένο περιβάλλον και μετάδοσης πολιτιστικών στοιχείων του εθνικού πολιτισμού. Το τμήμα που προέρχεται από τις χώρες αποστολής (μετά το 1973) εισέρχεται στα εθνικά Γκέτο, με νέες αξίες από τον εν τω μεταξύ εξελιγμένο πολιτισμό των χωρών αποστολής, που συγκλίνουν περισσότερο προς το περιεχόμενο του γερμανικού πολιτισμού. Οι προϋποθέσεις κοινωνικής ένταξης για το τμήμα αυτό είναι ευνοϊκότερες από τις αντίστοιχες της πρώτης γενιάς, αλλά σε συνδιασμό με οικονομικές και γλωσσικές επιδόσεις. Η τρίτη γενιά κοινωνικοποιείται σε γερμανικό περιβάλλον και με περισσότερο προσαρμοσμένο σ' αυτό οικογενειακό περιβάλλον και η ένταξη του είναι συνάρτηση των οικονομικών του επιδόσεων.

4.6 Παράθεση και ερμηνεία εμπειρικών στοιχείων για τον αλλοδαπό πληθυσμό

4.6.1. Η νεώτερη σύνθεση του αλλοδαπού πληθυσμού

Στα τέλη του 1995 ο ακριβής αριθμός των αλλοδαπών ήταν 7.173.866 και αντιστοιχούσε σε ποσοστό 8,8 % του συνολικού πληθυσμού στη Γερμανία. Το 25 % του αλλοδαπού πληθυσμού προέρχεται από χώρες της Ε. Ένωσης. Τα ποσοστά των αλλοδαπών που προέρχονται από "παραδοσιακές" χώρες αποστολής εργατικού δυναμικού -σε σχέση με το σύνολο του αλλοδαπού πληθυσμού- ήταν στο παραπάνω χρονικό σημείο τα ακόλουθα:

Σύνθεση κατά εθνότητες

Τουρκία	2.014.311	28,1%
Πρώην Γιουγκοσλαβία	797.754	11,1%
Ιταλία	586.089	8,2%
Ελλάδα	359.556	5,0%
Ισπανία	132.283	1,8%

Πορτογαλία	125.131	1,7%
Μαρόκο	81.922	1,1%

Το συνολικό ποσοστό των παραδοσιακών μεταναστών, δηλαδή αυτών που αποτέλεσαν το βιομηχανικό εργατικό δυναμικό της δεκαετίας του '60 αποτελεί το 1995 το 58% περίπου του συνολικού αλλοδαπού πληθυσμού και η εξέλιξη αυτή είναι παράλληλη με την εξέλιξη της συνολικής απασχόλησης στη βιομηχανική παραγωγή της Γερμανίας.

Η συνάρτηση όμως δεν είναι αναγκαία διότι ο ενεργός πληθυσμός-αριθμός εργαζομένων-είναι ένα μέρος μονάχα αυτού του αριθμού. (Στο σύνολο του αλλοδαπού πληθυσμού η σχέση του ενεργού -2.127.722- προς τον μη ενεργό πληθυσμό είναι περίπου 2:5)

Το υπόλοιπο τμήμα του αλλοδαπού πληθυσμού αποτελείται από 15 περίπου εθνότητες, εκ των οποίων η μεγαλύτερη σε αριθμό είναι της Πολωνίας(περίπου 277.000) ακολουθούν της Μ.Βρετανίας/Β.Ιρλανδίας (116.000) και Ολλανδίας (113.000), Ρουμανίας(109.000), ΗΠΑ (109.000), Ιράν (106.000) με τελευταίο το Λουξεμβούργο (5.400).

4.6.2 Σύνθεση κατά φύλο και ηλικία

Στο σύνολο του αλλοδαπού πληθυσμού το 56%-3.920.000-αποτελείται από άνδρες και το 44%-3.800.000-από γυναίκες.

Το σύνολο του ικανού προς νόμιμη εργασία πληθυσμού (18-65) είναι 5.180.000(Ποσοστό 74,1 %. Αντίστοιχο ποσοστό στο γερμανικό πληθυσμό: 65,5 %.

Το σύνολο των νέων (έως 18 ετών) είναι 1.610.000 (Ποσοστό 23 %). Αντίστοιχο ποσοστό στο γερμανικό πληθυσμό:18,9%.

Το σύνολο των ηλικιωμένων(άνω των 66 ετών) είναι 200.884. (Ποσοστό 2,8%). Αντίστοιχο ποσοστό στο γερμανικό πληθυσμό: 15,1%.

Από την αξιολόγηση αυτών των αριθμών προκύπτουν δύο βασικά συμπεράσματα για το θέμα της ένταξης.

Πρώτον, ότι η πρώτη γενιά των αλλοδαπών έχει αριθμητικά μειωθεί, - επαναπατριsmός- σε σημείο που η κοινωνική της ένταξη να μην αποτελεί πλέον κύριο πρόβλημα. Προβληματική είναι η κατάσταση ενός τμήματος των ηλικιωμένων, που για οικονομικούς κυρίως λόγους έχει περιθωριοποιηθεί και έχει ανάγκη στηρηκτικών μέτρων -συμπληρωματικά κοινωνικά επιδόματα-και ψυχοσωματικής ατομικής περίθαλψης.

Δεύτερον, ότι η δεύτερη κυρίως γενιά έχει να αντιμετωπίσει τις συνέπειες του "υπεργηρασμού" του γερμανικού πληθυσμού με δυσανάλογες εισφορές -σε σχέση με την απόδοση για τον αλλοδαπό πληθυσμό- στα κοινωνικά ταμεία. Αυτό σημαίνει ότι μειώνονται γενικά οι οικονομικές της δυνατότητες, σαν προϋπόθεση ανόδου στην κοινωνική ιεραρχία. Αν μάλιστα ληφθεί υπόψη και το γεγονός ότι το ποσοστό ανεργίας στους αλλοδαπούς -ενεργό πληθυσμό- είναι περίπου διπλάσιο από το αντίστοιχο ποσοστό των γερμανών εργαζομένων οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι και η δεύτερη γενιά υπόκειται στον κίνδυνο κοινωνικής περιθωριοποίησης της για οικονομικούς λόγους. Τέλος οι προοπτικές επανένταξης στην περίπτωση της περιθωριοποίησης είναι αρνητικότερες από τις αντίστοιχες των Γερμανών, εφόσον η επανένταξη, μέσω εργασίας, προϋποθέτει διαδικασίες επαγγελματικής κατάρτισης για την απορρόφηση στον τομέα υπηρεσιών.

4.6.3. Δημογραφική εξέλιξη του αλλοδαπού πληθυσμού στη Γερμανία

Σημαντική προβλέπεται να είναι η αντισταθμιστική συμβολή του αλλοδαπού πληθυσμού στην σημειούμενη υπεργήρανση του γερμανικού πληθυσμού.

Μετά την εγκαθίδρυση των πρώτων μεταναστών -δεκαετία του '60- το ποσοστό γεννήσεων στον αλλοδαπό πληθυσμό κυμάνθηκε μεταξύ 10-15%. Αυτό σημαίνει ότι η μελλοντική ένταξη των αλλοδαπών της τρίτης γενιάς θα αποτελεί οργανική αναγκαιότητα της γερμανικής κοινωνία, η οποία προσφέρει ήδη τη δυνατότητα της απόκτησης της γερμανικής υπηκοότητας σε παιδιά αλλοδαπών που γεννιούνται στη Γερμανία. (Απο το 1975 αποκτά τη γερμανική υπηκοότητα αυτομάτως κάθε νεογέννητο παιδί, του οποίου τουλάχιστον ο ένας εκ των γονέων έχει τη γερμανική υπηκοότητα).

4.6.4 Μεταναστευτική κινητικότητα των αλλοδαπών

Στο τέλος του 1995 το 50% των αλλοδαπών είχαν ένα χρονικό διάστημα διαρκούς παραμονής στη Γερμανία άνω των 10 ετών, ενώ το 30% άνω των 20 ετών .

Οι Εθνότητες με το μεγαλύτερο ποσοστό μέσου όρου παραμονής 10 χρόνων είναι οι εξής:

82% Ισπανοί, 71% Ιταλοί και 65% Τούρκοι και Έλληνες.

Η γενική κινητικότητα των αλλοδαπών των ίδιων εθνοτήτων το 1995 (Απο τη χώρα προέλευσης στη Γερμανία και αντίστροφα) έχει ως εξής:

	Μετανάστευσαν	Επαναπατρίστηκαν
Ισπανία:	7.171	7.154
Ιταλία:	47.998	33.969
Τούρκοι:	73.592	43.221
Ελλάδα:	20.263	19.343

Η διαφορά μεταξύ συνολικού μεταναστευτικού ρεύματος και ρεύματος επαναπατρισμού είναι για το χρονικό διάστημα 1990-1995 με διακυμάνσεις θετική (Υπέρ της μετανάστευσης).

1990:	376.326
1991:	423.015
1992:	592.855
1993	276.632
1994	152.512
1995	225.260

Οι αριθμοί αυτοί δείχνουν ότι ανεξάρτητα απο το καθεστώς παραμονής για τις προοπτικές ενσωμάτωσης, υπάρχει ένας ικανός αριθμός αλλοδαπών που εγκαταλείπει τη Γερμανία (η πλειοψηφία των επαναπατριζομένων είναι μεγάλης ηλικίας). Οι ακριβείς λόγοι του επαναπατρισμού δεν είναι γνωστοί αλλά το γεγονός ότι ο μέσος όρος παραμονής δεν ξεπερνάει τα 10-15 χρόνια, δείχνει για την πρώτη γενιά -που χαρακτηρίζεται σαν "αποταμιευτική

γενιά" ότι στοχος ήταν η δημιουργία οικονομικών προϋποθέσεων για την κοινωνική ένταξη στη χώρα προέλευσης.

4.6.5. Διαφοροποιημένο καθεστώς παραμονής των αλλοδαπών

Το καθεστώς παραμονής των αλλοδαπών έχει διαφοροποιηθεί από την γενική άδεια παραμονής της δεκαετίας του '60, που συνδέονταν με την άδεια εργασίας, σε επτά κατηγορίες αδειών που αφορούν εργαζομένους και μη εργαζομένους όλων των εθνοτήτων.

Το ισχυρότερο καθεστώς παραμονής ονομάζεται "δικαίωμα παραμονής" (**Aufenthaltsberechtigung**) και κατέχεται κυρίως απο τους αλλοδαπούς που προέρχονται απο χώρες της Ε.Ε. Παρέχεται δε, κάτω από προϋποθέσεις ,σε όσους έχουν άδεια παραμονής για διάστημα άνω των οκτώ ετών .

Η "απεριόριστη άδεια παραμονής" (**Unbefristete Aufenthaltserlaubnis**) παρέχεται - υπό προϋποθέσεις -μετα απο αίτηση των δικαιούχων, δηλαδή όταν έχουν περάσει ένα διάστημα πέντε χρόνων με περιορισμένη παραμονή

Η "περιορισμένη άδεια παραμονής " (**befristete Aufenthaltserlaubnis**) παρέχεται συνήθως με την προϋπόθεση της εξασφαλισμένης εργασίας για νεοεισερχόμενους αλλοδαπούς εκτός Ε.Ε.

Υπάρχει ακόμα η περιορισμένη άδεια παραμονής που λήγει αφού λήξει ο σκοπός της παραμονής στη Γερμανία -**Aufenthaltsbewilligung**- π.χ. για σπουδές, η άδεια που παρέχεται για ανθρωπιστικούς λόγους -**Aufenthaltsbefugnis**- π.χ. για φυγάδες πολέμου και η οποία μπορεί μετά την παρέλευση οκτώ χρόνων να μετατραπεί σε απεριόριστη άδεια παραμονής, η άδεια που βασίζεται σε ανοχή -**Duldung**- π.χ. για άτομα που εκδιώκονται απο τη Γερμανία αλλά τα απειλεί η ποινή του θανάτου στη χώρα τους, τέλος δε η ιδιαίτερη άδεια που διαρκεί κατά τη διαδικασία αναγνώρισης δικαιώματος ασύλου-**Aufenthalts-gestattung**-.

Αυτό δείχνει ότι το γερμανικό κράτος έχει διαφοροποιημένη στάση απέναντι των αλλοδαπών, ξεκινώντας απο το δικαίωμα παραμονής ενός τμήματος (Ε.Ε.) και καταλήγοντας στην ανοχή ενός μικρότερου τμήματος (κυρίως από τρίτες χώρες, ή χώρες σε εμπόλεμη κατάσταση).

Θα εξετάσουμε εδώ το καθεστώς παραμονής αλλοδαπών από την Τουρκία, την πρώην Γιουγκοσλαβία και το Μαρόκο, που ανήκουν στις πρώτες χώρες προέλευσης μεταναστών αλλά είναι εκτός Ε.Ε.

Από τα περίπου 2.000.000 Τούρκων το 25% κατέχει το "δικαίωμα παραμονής", ενώ το 40% έχει "άδεια παραμονής" (περιορισμένης και απεριόριστης διάρκειας).

Από τις περίπου 800.000 Γιουγκοσλάβων στην πρώτη κατηγορία ανήκουν 20% και στις αντίστοιχες άλλες δύο 30%.

Από τις περίπου 82.000 Μαροκάνων στην πρώτη κατηγορία ανήκει το 15% και στις υπόλοιπες δύο το 30%

Για την κοινωνική ένταξη των αλλοδαπών είναι σαφές ότι το καθεστώς παραμονής ανήκει στις αντικειμενικές προϋποθέσεις. Αυτό σημαίνει ότι για τους αλλοδαπούς που προέρχονται από χώρες της Ε.Ε. οι αντικειμενικές προϋποθέσεις κοινωνικής ένταξης είναι ευνοϊκές, ενώ για τις υπόλοιπες κατηγορίες των αλλοδαπών μόνο κατά τμήματα ευνοϊκές. Αν όμως λάβουμε υπόψη τα προηγμένα στοιχεία -χρόνο παραμονής και μεταναστευτική κινητικότητα- θα διαπιστώσουμε ότι υπάρχει συνάρτηση αρνητική για το καθεστώς παραμονής.

Συγκεκριμένα: Μεταξύ 1990 και 1995 ήρθαν περίπου 5,5 εκατομύρια αλλοδαπών και επέστρεψαν περίπου 3,5 εκ., γεγονός που σημαίνει ότι το 25% περίπου του συνόλου των αλλοδαπών του έτους 1996 έχει μία διάρκεια παραμονής κάτω των 5 ετών, άρα απέχει κατά πολύ από την απόκτηση του "δικαιώματος παραμονής", ενώ από εκείνους που επέστρεψαν το μεγαλύτερο τμήμα είχε διάρκεια παραμονής άνω του μέσου όρου και καλύτερες αντικειμενικές προϋποθέσεις ενσωμάτωσης. Δηλαδή έγινε πληθυσμιακή ανταλλαγή ενός αριθμού ενσωματωμένων ή ενσωματωμένων με έναν αριθμό νέων μεταναστών που δεν πληρούν σε μεγάλο βαθμό τις αντικειμενικές αλλά και τις υποκειμενικές προϋποθέσεις ενσωμάτωσης.

4.6.6 Απόκτηση γερμανικής υπηκοότητας

Η αίτηση για απόκτηση της γερμανικής υπηκοότητας από αλλοδαπούς είναι ένας δείκτης του βαθμού πρόθεσης για κοινωνική ενσωμάτωση, αλλά αν

παρατηρήσουμε τα ποσοστά κατά εθνότητες θα διαπιστώσουμε ότι όσο λιγώτερες είναι οι ευνοϊκές αντικειμενικές προϋποθέσεις για τα μέλη μιάς εθνότητας τόσο σχετικά μεγαλύτερο το ποσοστό αιτήσεων, (το ποσοστό αιτήσεων είναι κατά πολύ μεγαλύτερο από εκείνο των εγκρίσεων).

Η απόκτηση της υπηκοότητας έγινε από το

6,9%	των Τυνησίων,
4,15%	των Μαροκάνων,
3,57%	των Βιετναμέζων,
2,85%	των Αυγανών και
2,3%	των Ούγγρων.
1,57%	των Τούρκων,
1,42%	των Κροατών και περίπου
1%	των Πολωνών.

Η συχνότητα απόκτησης υπηκοότητας σε σύγκριση: Οι Τυνησίοι σε σύγκριση με τους Τούρκους έχουν 4 φορές και σε σύγκριση με τους Έλληνες (0,12%) 52 φορές μεγαλύτερη.

Την ενσωμάτωση λοιπόν επιδιώκουν με την απόκτηση υπηκοότητας κατά κύριο λόγο άτομα, που θέλουν να εξασφαλίσουν μακροπρόθεσμα συγκριτικά καλύτερους όρους κοινωνικής διαβίωσης, από αυτούς της πατρίδας τους. Δεδομένου ότι τα κριτήρια για την έγκριση των αιτήσεων είναι σχετικά αυστηρά, μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι αιτήσεις γίνονται κυρίως από άτομα ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων, που πληρούν τις σχετικές προϋποθέσεις (σχετικά υψηλό μορφωτικό επίπεδο, επαγγελματική και γλωσσική κατάρτιση κλπ.).

4.6.7 Διαφοροποίηση της δομής της απασχόλησης των αλλοδαπών

Το ποσοστό απασχόλησης του συνολικού ενεργού πληθυσμού της Γερμανίας μειώθηκε οριακά και βαθμιαία εξ αιτίας των προαναφερθέντων βασικών αιτιών, δηλαδή της αναδιάρθρωσης των δομών της γερμανικής κοινωνίας .

	Ανεξάρτητοι	Υπάλληλοι	Εργάτες
1991	6,7%	23,2%	69,6%
1993	7,4%	25,3%	66,7%
1994	8,2%	27,1%	63,7%
1995	7,9%	26,5%	64,5%

(ο. π. D. F.'1997 σελ. 45)

4.7. Η κοινωνική ένταξη των Ελλήνων μεταναστών στην Γερμανία

4.7.1 Διαφοροποίηση από τις άλλες μειονότητες

Το βασικό ερώτημα που τίθεται κατά την εξέταση των γενικών προϋποθέσεων κοινωνικής ένταξης των Ελλήνων στη Γερμανία είναι, κατά πόσο διαφοροποιείται η ελληνική μειονότητα από τις υπόλοιπες εθνικές μειονότητες και τί ρόλο παίζουν οι πιθανές διαφορές.

Στο βιβλίο της κοινωνιολόγου *Maria Borris* με τίτλο "Auslaendische Arbeiter in einer Großstadt, E.U. 1973, σελ. 41-74) αναφέρονται λεπτομερικά οι ιδιαίτερες αιτίες, που οδήγησαν τους πρώτους Ιταλούς, Ισπανούς, Τούρκους και Έλληνες στην μετανάστευση. Κοινό χαρακτηριστικό των αιτιών της μετανάστευσης ήταν οι συνέπειες της οικονομικής περιθωριοποίησης των κοινωνικών στρωμάτων, από τα οποία προήλθαν οι μετανάστες. (Για την Ελλάδα διαπιστώνει: "Απουσίαζε μία ισχυρή αστική τάξη, που θα επιτάχυνε την αλλαγή από τις ημιφεουδαρχικές παραγωγικές σχέσεις στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής" (ο.π. σελ.49). Αυτό όμως αφορά στους ιδιαίτερους λόγους, που οδήγησαν στην οικονομική περιθωριοποίηση των Ελλήνων αγροτών κυρίως. (Για παρεμφερείς λόγους περιθωριοποιήθηκαν οικονομικά και κοινωνικά τα πληθυσμιακά στρώματα, από τα οποία προήλθαν οι μετανάστες στις υπόλοιπες χώρες αποστολής).

Με κοινό χαρακτηριστικό την οικονομική και κοινωνική περιθωριοποίηση οι διαφορές πρέπει να αναζητηθούν στην πολιτιστική στάση τους, δηλαδή στη συμπεριφορά τους κατά την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους στην πατρίδα τους και στη χώρα μετανάστευσης. Ουσιαστικά και με δεδομένο ότι οι απαιτήσεις του οικονομικού συστήματος που εντάχθηκαν ήταν κοινές για όλους, όπως και οι κοινωνικές συνθήκες, αυτό που διαφοροποιούσε τους

μετανάστες κατά εθνότητα ήταν οι δυνατότητες προσαρμογής τους σ' αυτές τις συνθήκες.

Οι διαφορές στην αντιμετώπιση των κοινωνικών συνθηκών όρισαν και τη στάση του νέου κοινωνικού περιβάλλοντος. Στη διερεύνηση της γνώμης μεταναστών για τους Γερμανούς (ο.π. σελ. 213) αναφέρει εκ των ερωτηθέντων

- 56%: "οι Γερμανοί πιστεύουν ότι μόνο εμείς πρέπει να μάθουμε από εκείνους, αλλά όχι και εκείνοι από μας",
- 54%: "δεν πιστεύουν ότι μπορούμε να αποδώσουμε όσο εκείνοι",
- 51%: "δεν είναι διατεθειμένοι να μας αντιμετωπίσουν ισότιμα",
- 47%: "δεν είναι ικανοί να αντιληφθούν τα προβλήματά μας"
- 46%: "δεν μας θέλουν στη Γερμανία"
- 22%: "φοβούνται ότι μπορεί να τους πάρουμε τις γυναίκες τους".

Οι προκαταλήψεις του γερμανικού περιβάλλοντος απέναντι στους πρώτους μετανάστες αποτυπώνεται και στις ύβρεις με το ακόλουθο περιεχόμενο και σε ποσοστά.

- 27% "μακαρονοφαγάδες"
- 34% "σπαγγετοκαταβροχθιστές"
- 39% "γουρούνια"
- 16% "κιμινότουρκοί",
- 31% "βρωμιάρηδες" κλπ.

Μία συνάρτηση του περιεχομένου της εικόνας των ξένων για τους Γερμανούς, σε συνδιασμό με το περιεχόμενο των ύβρων, δείχνει ότι οι προκαταλήψεις επικεντρώνονταν απέναντι στο ιταλικό και τουρκικό στοιχείο κυρίως. Δεν καταγράφονται ύβρεις για τις ιδιότητες των Ισπανών και των Ελλήνων. Πράγματι, σε μετρήσεις στη σκάλα συμπάθειας των Γερμανών απέναντι στους ξένους, που έγιναν αργότερα κατά διαστήματα, οι Ισπανοί και οι Έλληνες βρίσκονται στην κορυφή. Και για μεν το τουρκικό στοιχείο οι προκαταλήψεις μπορούν να αναχθούν κυρίως στην ακραία πολιτιστική και θρησκευτική διαφορά, αλλά για τη διαφορά αντίληψης απέναντι σε Ιταλούς και Ισπανούς, που προέρχονται από τον ίδιο πολιτιστικό κύκλο (δυτικοευρωπαϊκός πολιτισμός), η εξήγηση πρέπει να αναζητηθεί αλλού. Ίσως στην μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα των Ισπανών. (Εκτός άλλων πιθανόν επειδή προέρχονταν από χώρα με καθεστώς πολιτικής δικτατορίας).

Η ανοχή ή συμπάθεια του γερμανικού περιβάλλοντος απέναντι στους Έλληνες μετανάστες οφείλεται κατά κύριο λόγο στην ταχεία προσαρμογή τους στις προσφερόμενες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες και κατά συμπληρωματικό λόγο στο "σεβασμό" απέναντι στην πολιτιστική παράδοση της χώρας τους, που περιλαμβάνεται και στο πρόγραμμα της ουμανιστικής παιδείας στη Γερμανία.

Όσον αφορά στο πρώτο ο Ζωγράφου (1997, σελ.25) διαπιστώνει: "... ο (Έλληνας) μετανάστης, παρά το γεγονός ότι μένει προσκολλημένος στην κοινωνικο-πολιτισμική του πρέλευση, κοινωνικά συμμετέχει σε μια διαδικασία ένταξης στο σύστημα αξιών και κανόνων του νέου περιβάλλοντος, το οποίο, λόγω της λειτουργικής του αξίας γίνεται αποδεκτό". Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι προσαρμοστικές οικονομικές και κοινωνικές επιδόσεις των Ελλήνων μεταναστών, σε συνδιασμό με την αποδοχή της ιδιαιτερότητας του πολιτισμού τους εκ μέρους του γερμανικού περιβάλλοντος, δημιουργούν συγκριτικά ευνοϊκές προϋποθέσεις κοινωνικής αποδοχής και ενσωμάτωσής τους στη γερμανική κοινωνία.

4.7.2 Ελληνικό πολιτιστικό Γκέτο και κοινωνική ένταξη

Διαπιστώνουμε στην περίπτωση των Ελλήνων μεταναστών, ότι η πολιτιστική τους διαφοροποίηση και η καλλιέργεια του αποδεκτού πολιτισμού τους εντός του Γκέτο τους προστατεύει από κοινωνικό στιγματισμό, που συνήθως επιφέρει στις μειονότητες η γκετοποίηση.

Το κοινωνικό άνοιγμα του Γκέτο μπορεί στην περίπτωση αυτή να γίνει με την εισδοχή σ' αυτό ενός τμήματος του κοινωνικού περιβάλλοντος, δηλαδή ο πολιτισμός του Γκέτο μπορεί να ενσωματώσει και φορείς άλλων πολιτισμών. Αυτό φαίνεται από τη δημιουργία συναφών θεσμών (π.χ. ελληνογερμανικών πολιτιστικών συλλόγων) από τη σύναψη οικογενειακών δεσμών (μεικτοί γάμοι), που βασίζονται στην αποδοχή και "κυριαρχία" των στοιχείων του ελληνικού πολιτισμού.

Ιδιαίτερα για τους Έλληνες μετανάστες "η προσκόληση στην κοινωνικο-πολιτισμική τους προέλευση" οφείλεται στο γεγονός της εκ των προτέρων αποδοχής, εκ μέρους του γερμανικού περιβάλλοντος, των ιδιαίτερων αξιών που στηρίζεται ο πολιτισμός τους και οι οποίες δεν παραμένουν στη σφαίρα

της πολιτιστικής ιδεολογίας, αλλά μπορούν να λειτουργήσουν και να κοινωνικοποιηθούν.

Στην πράξη αυτό φαίνεται από την κωδικοποίηση και καλλιέργεια των αξιών στην καθημερινότητα, π.χ. με την δημιουργία και εξαπλωση της ελληνικής γαστρονομίας, που συνδιάζει την υλική προσφορά -φαγητό- με έναν τρόπο ζωής, αποδεκτό, κατά συνέπεια κοινωνικά λειτουργικό.

Η κοινωνική ένταξη στην περίπτωση αυτή γίνεται κατά απόκλιση των συνήθων όρων. Δηλαδή ενώ από τους μετανάστες απαιτείται κυρίως προσαρμογή στο ισχύον σύστημα αξιών και την ανάλογη κοινωνική συμπεριφορά, στην περίπτωση των Ελλήνων μεταναστών διαπιστώνεται ότι το περιβάλλον αποδέχεται βαθμιαία αξίες του Γκέτο και επιβραβεύει τους φορείς αυτών των αξιών κατ'αρχήν με ανοχή της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και στην συνέχεια με κοινωνική αποδοχή -όρος ενσωμάτωσης.

4.7.3 Διαφοροποιημένοι όροι κοινωνικής ενσωμάτωσης των Ελλήνων

Η συγκριτικά θετική στάση του γερμανικού περιβάλλοντος απέναντι στους Έλληνες μετανάστες διαφοροποιείται και διαβαθμίζεται ανάλογα με τις αντίστοιχες διαφοροποιημένες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές επιδόσεις τους κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στη Γερμανία. Παραμένει το γενικό κλίμα κοινωνικής ανοχής και αποδοχής, αλλά η οικονομική και κοινωνική πρόοδος των ατόμων είναι το αποφασιστικό κριτήριο για την ένταξή τους στην κοινωνική ιεραρχία της Γερμανίας.

Οι συνέπειες είναι οι εξής: Αν η κατάρτιση και οι επιδόσεις μεταξύ αλλοδαπών είναι ταυτόσημες οι πιθανότητες επιβράβευσής τους είναι συγκριτικά μεγαλύτερες για τους Έλληνες -και Ισπανούς-, σε σύγκριση με τους υπόλοιπους αλλοδαπούς. (π.χ. για την εξασφάλιση της ίδιας κατοικίας οι πιθανότητες μεταξύ ενός Έλληνα εργαζομένου και ενός Μαροκάνου είναι υπέρ του Έλληνα. Στην περίπτωση αυτή θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Έλληνας έχει ένα πολιτιστικό πλεονέκτημα).

Το πλεονέκτημα όμως δεν ισχύει στο χώρο της εργασίας, όταν οι εργασιακές επιδόσεις του Έλληνα ή η συμπεριφορά του υστερούν, σε σύγκριση με έναν Τούρκο. Αυτό σημαίνει ότι τα πολιτιστικά συγκριτικά

πλεονεκτήματα μεταξύ αλλοδαπών μπορούν να συμψηφισθούν με εναλλακτικές επιδόσεις.

Δεδομένης της αποδοχής του πολιτιστικού τους συστήματος εξασφαλίζεται και η γενική ανοχή μίας αποκλίνουσας -ιδιαιτερης- κοινωνικής συμπεριφοράς τους. Εν τούτοις η αποδοχή της συμπεριφοράς εξαρτάται από τη συγκεκριμένη λειτουργικότητά της. Έτσι αναγνωρίζεται π.χ. η ιδιαίτερη συμπεριφορά του Έλληνα γαστρονόμου, σαν λειτουργικό στοιχείο της συνολικής του "θετικής" προσφοράς, αλλά όχι αναγκαστικά του Έλληνα εμπόρου, όταν προσφέρει συγκρίσιμα ίδια προϊόντα στην αγορά, όταν πρέπει δηλαδή να λειτουργήσει με ισχύοντες όρους.

Σε κάθε περίπτωση η άνοδος των Ελλήνων στην γερμανική κοινωνική ιεραρχία οφείλεται στις οικονομικές τους επιδόσεις και στην βασική προσαρμογή στις απαιτήσεις της γερμανικής κοινωνίας -των διαφόρων υποσυστημάτων της. Σύμφωνα με τις οικονομικές επιδόσεις και το συναφές εισόδημα επιτυγχάνεται η ενσωμάτωση τους σε κοινωνικά στρώματα. Φυσικά οι προϋποθέσεις για τις οικονομικές επιδόσεις των Ελλήνων διαφοροποιούνται επίσης, ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν στο διάστημα της ένταξής τους. Συγκεκριμένα:

Η πρώτη γενιά των Ελλήνων μεταναστών είχε κυρίως αξιόλογες προσαρμοστικές επιδόσεις στις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες. "Προσαρμογή από την υπανάπτυκτη οικονομία των χωρών τους σε μία ανεπτυγμένη κοινωνία, από την εργασία στον αγροτικό -στην εργασία στον βιομηχανικό τομέα, περιβαλλοντολογικά -από το σπίτι στο διαμέρισμα, γλωσσικά, για λειτουργικούς λόγους". (Βλέπε: Χόνδρας, πτυχιακή, σελ. 49, και Ζωγράφου '97 σελ.24-26). Με στόχο τον επαναπατρισμό το εισόδημα χρησιμοποιήθηκε σε μικρό μέρος για την προσαρμογή της συμπεριφοράς στο ανάλογο οικονομικό στρώμα -κατανάλωση- και κατά μεγάλο μέρος για την προσαρμογή σε ανώτερα κοινωνικά στρώματα στην Ελλάδα. - Αποταμίευση. (Στη διπλωματική του εργασία ο Β. Χατζηβάσιος αναπτύσσει τη θέση ότι η αποταμίευση αποτελεί λειτουργική συμψηφιστική ανάγκη των μεταναστών της πρώτης γενιάς και βασιζόμενος στην θεωρία των αναγκών υποστηρίζει ότι οι "ανώτερες" ανάγκες δημιουργούνται όταν υπάρχει προοπτική ικανοποίησής τους).

Στην περίπτωση μας η "ανάγκη" -Beduerfnis- ένταξης σε ανώτερα στρώματα στην κοινωνική ιεραρχία της Ελλάδας ήταν "ανώτερη" από την

ανάγκη της ενσωμάτωσης στην ανάλογη ιεραρχία της Γερμανίας, γιατί κρίθηκε σαν λειτουργικότερη -για πολιτιστικούς λόγους- αλλά και γιατί δεν υπήρχαν οι εναλλακτικές προϋποθέσεις για ενσωμάτωση στη γερμανική κοινωνία -μορφωτικό επίπεδο, επαγγελματική και γλωσσική κατάρτιση κλπ. Η παραιτήση λοιπόν της πρώτης γενιάς των Ελλήνων από το στόχο της κοινωνικής ένταξης τους οφείλεται εκτός των άλλων λόγων στην ρεαλιστική αξιολόγηση των προοπτικών ικανοποίησης των αναγκών της. (Αποτελεσματικότερη αξιοποίηση -επένδυση- των οικονομικών της μέσων)

Τη δεύτερη γενιά Ελλήνων μεταναστών την έχουμε ήδη διαχωρίσει -εισαγωγή-

- α) στο τμήμα που κοινωνικοποιήθηκε στη Γερμανία -και θεωρούσε την κοινωνική ένταξή του σαν δεδομένη και
- β) εκείνο που αποτελείται από νέους μετανάστες που ήρθαν στη Γερμανία χωρίς προηγούμενη σύμβαση εργασίας, κυρίως για οικονομικούς λόγους.

Η διαφορά τους έγκειται στο γεγονός ότι η κατηγορία β) έπρεπε να επιδοθεί σε προσαρμοστικές επιδόσεις, κατά το πρότυπο της πρώτης γενιάς, ενώ η κατηγορία α) είχε το πλεονέκτημα της λειτουργικής της ενσωμάτωσης με τη γνώση των κανόνων συμπεριφοράς -κοινωνικοποίηση- και των όρων εξέλιξης της γερμανικής κοινωνίας (συνολικές επιδόσεις που απαιτούνται για την άνοδο στην κοινωνική ιεραρχία, με επαγγελματική κατάρτιση, γλωσσική επάρκεια κλπ)

Τα μειονεκτήματα της α) κατηγορίας προκύπτουν από την συστηματική ανάλυση της προβληματικής στις μελέτες του Ζωγράφου ("zwischen alter und neuer Heimat"1978," "griechische Nationalschulen fuehren in die Sackgasse"1979" zwischen zwei Kulturen"1982,). Η βασική θέση του συγγραφέα είναι ότι η κοινωνικοποίηση -εκπαίδευση-, με όρους της κοινωνίας προέλευσης,-ελληνικής- στο γερμανικό περιβάλλον οδηγεί σε έναν αποπροσανατολισμό και απομάκρυνση από τον στόχο της μελλοντικής κοινωνικής ένταξης των παιδιών των μεταναστών. Το πρόβλημα ανάγεται σε δύο ουσιαστικά αιτίες.

- Στην κοινωνικοπολιτική, που ενσαρκώνεται από το ελληνικό κράτος και προπαγανδίζει τη διατήρηση της ελληνικής πολιτιστικής ταυτότητας και στην
- ψυχοκοινωνική, που ενσαρκώνεται από την οικογένεια, που με παραδοσιακούς πολιτιστικούς-κοινωνικούς όρους αποφασίζει για το μέλλον του παιδιού αγνοώντας τις συνέπειες από τη σύγκριση των αξιών. (Αυτό βέβαια που παρεξηγείται είναι το περιεχόμενο του όρου "κοινωνική ενσωμάτωση" που ατυχώς ταυτίζεται με το περιεχόμενο του όρου "αφομοίωση" -"Γερμανοποίηση").

Πρέπει βέβαια να λάβουμε υπ' όψιν και το γεγονός ότι κύριος στόχος των θιγομένων δεν ήταν η διατήρηση της "ελληνικής ταυτότητας" του παιδιού αλλά η επανένταξη της οικογένειας στην ελληνική κοινωνία, ενώ η βασική θέση των κριτικών σπέναντι στην "εθνική εκπαίδευση" στηρίζονταν στην υπόθεση ότι οι Έλληνες μετανάστες μακροπρόθεσμα θα παρέμεναν στην Γερμανία. Τέλος το ελληνικό κράτος παρέβλεψε ή αποσιώπησε το γεγονός ότι δεν μπορούσε να υλοποιηθεί μία κεντρικά σχεδιασμένη προοπτική - "εθνικά σχολεία" αφού κάθε κρατίδιο της Γερμανίας ακολουθούσε μία διαφορετική εκπαιδευτική πολιτική (π.χ. Βαυαρία Έσση), άρα έπρεπε να διαπραγματευθεί επιτυχώς με ένδεκα υπουργεία παιδείας, για την προπαγανδιζόμενη λύση, τα οποία έπρεπε με τη σειρά τους να λάβουν υπ' όψιν τις δεσμεύσεις του εκάστοτε συντάγματος των κρατιδίων.

Η σύγκριση που δημιουργήθηκε απέβη σε βάρος των μελών της β' γενιάς, που τελικά παρέμεινε στη Γερμανία, ακολουθώντας τον "ελληνικό δρόμο", σε σύγκριση με τα μέλη της, που παρέμειναν ενταγμένα στο γερμανικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Τα μειονεκτήματα της β' κατηγορίας ανάγονται στο γεγονός ότι εισήλθε στην αγορά εργασίας χωρίς εξασφαλισμένες θέσεις και μάλιστα σε μία περίοδο κλιμακούμενης οικονομικής κρίσης άρα και ανεργίας. Έπρεπε δηλαδή να αντιμετωπίσει αντίξοες συνθήκες παραμονής με ανάλογες προσαρμοστικές επιδόσεις και μικρότερες, συγκριτικά με την πρώτη γενιά, εναλλακτικές δυνατότητες αποταμίευσης.

Στόχος λοιπόν αυτής της γενιάς δεν ήταν η επανένταξη στην ελληνική κοινωνία με βελτωμένους όρους, αλλά η επιβίωση στη Γερμανία, με τους καλύτερους δυνατούς όρους. Υπήρχαν δηλαδή υποκειμενικές προϋποθέσεις -θέληση για επιδόσεις- αλλά σε εποχή μειωμένης ζήτησης.

Η τρίτη γενιά εξελίχθηκε με ευνοϊκότερες προϋποθέσεις κοινωνικής ένταξης για δύο βασικές αιτίες:

- α. Η προηγούμενη γενιά "εγκλωβίστηκε" κοινωνικά στη Γερμανία, λόγω μειούμενων εναλλακτικών λύσεων (β' κατηγορία) αλλά και λόγω κοινωνικής προσαρμογής (α' κατηγορία)
- β. Οριστικοποιήθηκε η ένταξή της στο γερμανικό εκπαιδευτικό σύστημα και μειώθηκαν οι ενστάσεις της οικογένειας για την κοινωνική ένταξη.

Το πρόβλημα που αντιμετωπίζει η τρίτη γενιά είναι οι προοπτικές κοινωνικής ανόδου, που εξαρτώνται εν μέρει από τις ατομικές επιδόσεις και συμπληρωματικά από τα παραδοσιακά στηρικτικά μέτρα της οικογένειας. Δηλαδή η τρίτη γενιά ευνοείται από την ελληνική οικογενειακή παράδοση, που ακολουθεί και η δεύτερη γενιά, σύμφωνα με την οποία "επενδύεται" στην εκπαίδευση, την επαγγελματική εξέλιξη και την "αποκατάσταση" των παιδιών.

4.8 Ο ρόλος των θεσμών στη διαδικασία της κοινωνικής ενσωμάτωσης των Ελλήνων.

4.8.1 Η ένταξη σαν ανάγκη των γερμανικών κοινωνικών υποσυστημάτων

Η αντίληψη που επικρατεί στο λόμπυ των μεταναστών, για τη στάση της κοινωνίας απέναντι στους αλλοδαπούς εργαζόμενους, βασίζεται στη θέση, ότι οι τελευταίοι έχουν τη βασική θέληση για κοινωνική τους ένταξη, ενώ η πρώτη οργανώνει αμυντικούς μηχανισμούς για να την αποτρέψει.

Η ανάλυση που επιχειρήσαμε οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ένταξη γίνεται επιλεκτικά,

1. με πολιτικά κριτήρια

α). για κατηγοριοποίηση των αλλοδαπών, που αντικαθρεφτίζονται στα επτά είδη παραμονής,

β). για αφομοίωση, που θεμελιώνεται με στοιχεία για την απόδοση της γερμανικής υπηκοότητας,-Τυνήσιοι, Αυγανοί, Τούρκοι κλπ.

2. με οικονομικά κριτήρια -επιδόσεων- και ανάλογη κατηγοριοποίηση (κοινωνικά στρώματα)
3. με κριτήρια πολιτιστικά, από το περιβάλλον-βαθμός σύγκλισης/ απόκλισης πολιτιστικών αξιών, προς το και από το ισχύον πολιτιστικό σύστημα.

Αυτό σημαίνει ότι τα ανάλογα υποσυστήματα δηλώνουν ανάγκες για ένταξη των αλλοδαπών, αλλά διαφοροποιούν τους αλλοδαπούς ανάλογα με την "προσδοκία" ικανοποίησης των αναγκών τους από αυτούς.

Ιστορικά-εμπειρικά η παραπάνω θέση θεμελιώνεται κατ'αρχήν από το γεγονός της δημογραφικής εξέλιξης της Γερμανίας, σύμφωνα με την οποία μειώνεται σταθερά το ποσοστό γεννήσεων των Γερμανών, ενώ αυξάνεται -αντισταθμιστικά των Αλλοδαπών. Δεύτερον από την προοπτική της ευρωπαϊκής σύγκλισης, που αναιρεί τα σύνορα και επιτρέπει τη συνεχή διακίνηση πληθυσμιακών ομάδων, από άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Δεδομένων των κοινωνικών αναγκών, και της κοινωνικής "θέλησης" (αντικειμενικές προϋποθέσεις για τουλάχιστον τμηματική ένταξη των αλλοδαπών), το θέμα που τίθεται είναι της διαφοροποίησης των αλλοδαπών, ανάλογα με το βαθμό της χρησιμότητας του σύνθετου ρόλου τους.

Μ'αυτήν την έννοια οι Έλληνες της Γερμανίας πληρούν τις προϋποθέσεις για την συμμετοχή τους στην ευνοούμενη κατηγορία των "εντάξιμων" αλλοδαπών, η δε ένταξή τους εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αξιοποίηση των αντικειμενικών προϋποθέσεων σε συνδιασμό με τις απαιτούμενες υποκειμενικές προϋποθέσεις.(Θέληση, προσαρμοστικές ικανότητες κλπ)

4.8.2 Οι ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας για την ένταξη των Ελλήνων στη Γερμανία.

Η μετανάστευση θεωρήθηκε στη δεκαετία του '60 σαν "ευλογία" -Ιστορική φράση μέλους του ελληνικού κοινοβουλίου.-Παρά το γεγονός ότι ασκήθηκε κριτική σ'αυτήν την αντίληψη η πρακτική όλων των ελληνικών κυβερνήσεων κατά την άσκηση μεταναστευτικής πολιτικής ήταν η ίδια. Οι μετανάστες

αντιμετωπίστηκαν σαν πηγή συναλλάγματος(Βλέπε: Kollaros/Moussourou 1978, σελ.294 και Gaitanidis 1978, σελ.106-108, Ζωγράφου, 1997 σελ.22-24)

Όπως διατυπώνει ο Gaitanidis ,ο.π., "με τη μετανάστευση εκτονώνεται ένα κοινωνικό πρόβλημα πρώτου μεγέθους, για την Ελλάδα. Όντως στη 10ετία του '60 μειώνεται η ανεργία, ανεβαίνει το βιοτικό επίπεδο του ελληνικού λαού και εισρέει πολύτιμο συνάλλαγμα επί συνεχούς βάσεως, όπως τεκμηριώνει με στοιχεία ο Ζωγράφου, ο.π. σελ.23.)

Ήδη από την απαρίθμηση των πλεονεκτημάτων προκύπτει η ανάγκη (Beduerfnis) της ελληνικής κοινωνίας για μακροπρόθεσμη διατήρηση της επελθούσας κοινωνικής ισορροπίας. Η μεταναστευτική πολιτική περιορίζεται στη συντήρηση της αφηρημένης προοπτικής επαναπατρισμού των Ελλήνων αφ' ενός και την έμμεση υποστήριξη της κοινωνικής τους ενσωμάτωσης στη Γερμανία, με διατήρηση της πολιτιστικής τους ταυτότητας για την εξασφάλιση των δεσμών τους με την πατρίδα.

Η πολιτική αυτή αφορά τη δεύτερη κυρίως γενιά των μεταναστών, για τους ακόλουθους λόγους:

Η πρώτη γενιά πέτυχε το στόχο της και στη μεγάλη της πλειψηφία επαναπατρίστηκε.-

Η συμπεριφορά της τρίτης γενιάς δεν μπορεί να επηρεασθεί αποφασιστικά λόγω της κοινωνικοποίησής της στη Γερμανία, παρά τις προσπάθειες συντήρησης της πολιτιστικής της ταυτότητας. Οι αποφάσεις της γενιάς αυτής θα ληφθούν στα πλαίσια της ευρωπαϊκής πολιτιστικής σύγκλισης, και σε συνδιασμό με τις προσφερόμενες από την Ελλάδα προοπτικές οικονομικής και κοινωνικής ενσωμάτωσής τους. Δηλαδή θα παίξει το ρόλο της πρώτης γενιάς των μεταναστών στη Γερμανία αντίστροφα και με άλλες προδιαγραφές. (επαγγελματική κατάρτιση, ευρωπαϊκή πολιτιστική ταυτότητα, κλπ.

Η δεύτερη γενιά (κατηγορία β,) προορίζεται να ενταχθεί στη γερμανική κοινωνία και να οργανωθεί για την "προάσπιση εθνικών συμφερόντων", -λόμπυ-, όπως προκύπτει και από την ανάλυση κειμένων και προσκλήσεων των ελληνικών κρατικών αρχών στη Γερμανία.

Κεφάλαιο V. Η κοινωνική εργασία και ο ρόλος της στη διαδικασία κοινωνικής ένταξης

Ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας στη διαδικασία κοινωνικής ένταξης είναι σύνθετος και ορίζεται από δύο βασικούς παράγοντες.

Από την αποστολή που της αναθέτει το κράτος και τα οικονομικά μέσα για την διεκπεραίωση της αποστολής

Από τη ζήτηση της πελατείας και το περιεχόμενο των προβλημάτων της.

Η αποστολή της Κ.Ε. είναι κατ' αρχήν διαμεσολαβητική. Με τη λύση των προβλημάτων της πελατείας δημιουργεί τις προϋποθέσεις για προσαρμογή της σε ανανεούμενους όρους λειτουργίας της κοινωνίας. Επιχειρεί λοιπόν μία "επανακοινωνικοποίηση" των πελατών.

Η αυτονομία της Κ.Ε. ορίζεται ιστορικά από τις ακόλουθες συνθήκες:

Όταν υπάρχει ομαλή λειτουργία της κοινωνίας και ο αριθμός της πελατείας είναι περιορισμένος, καθώς και τα προβλήματά της, η Κ.Ε. έχει ένα ευρύ περιθώριο αυτονομίας, για να οργανώσει το πεδίο δράσης της και τις μεθόδους εργασίας της.

Όταν, αντίστροφα, υπάρχουν δυσλειτουργίες στην κοινωνία, κυρίως όταν αυτές ξεκινούν από οικονομικές αιτίες -π.χ. οικονομική ύφεση και ανεργία- τότε μειώνονται οι πόροι της Κ.Ε. σε σχέση με τον αυξανόμενο αριθμό της πελατείας και τον αριθμό των προβλημάτων που την απασχολούν και ως εκ τούτου η αυτονομία της Κ.Ε. περιορίζεται στο σχεδιασμό "αμυντικής στρατηγικής" απέναντι στο κράτος, για την εξασφάλιση κοινωνικών πόρων και για τη στήριξη της πελατείας.

Όσον αφορά την αποστολή της ενσωμάτωσης του αλλοδαπού στοιχείου στη Γερμανία ισχύουν κατ' αναλογίαν τα ακόλουθα:

Η Κ.Ε. με αλλοδαπούς ξεκίνησε με την προϋπόθεση της οικονομικής ένταξης των αλλοδαπών και ο διαμεσολαβητικός της ρόλος συνίστατο στην διαμεσολάβηση για προσαρμογή της πελατείας στους λοιπούς όρους λειτουργίας της κοινωνίας. (πολιτιστική κοινωνικοποίηση).

Στα πλαίσια της σχετικής της αυτονομίας (λόγω εύρυθμης λειτουργίας της κοινωνίας) η Κ.Ε. έθεσε σαν όρο της κοινωνικής ένταξης των αλλοδαπών την νομική τους κατοχύρωση. Το γερμανικό κράτος επέλεξε την πολιτική της διαφοροποιημένης νομικής κατοχύρωσης των αλλοδαπών.

Με την έναρξη της οικονομικής κρίσης και την αύξηση του αριθμού των αλλοδαπών, προστέθηκαν σαν βασικά προβλήματα

η οικονομική στήριξη ενός τμήματος των αλλοδαπών, (άνεργοι)
το πρόβλημα της εκπαίδευσης
το πρόβλημα της διατήρησης της πολιτιστικής τους ταυτότητας
ενδοοικογενειακά προβλήματα (σύγκρουση γενεών και φύλων)
προβλήματα στιγματισμού αλλοδαπών

Με τη σχετική μείωση των κοινωνικών πόρων τέθηκε από το κράτος θέμα αναδιοργάνωσης της Κ.Ε. με αλλοδαπούς, ανάθεση αρμοδιοτήτων σε νέους φορείς. Αφορμή γι αυτή την εξέλιξη έδωσε η "υπόθεση" ότι η πρώτη γενιά των αλλοδαπών μειώθηκε αριθμητικά ενώ για τις επόμενες γενιές το γλωσσικό πρόβλημα δεν υπάρχει, ώστε να δικαιολογεί την αναγκαιότητα διαμεσολάβησης.

Έτσι λοιπόν ενώ η Κ.Ε. χρησιμοποιήθηκε για να διαμεσολαβήσει μεταξύ αλλοδαπού πληθυσμού και γερμανικού περιβάλλοντος αναγκάζεται εκ των πραγμάτων να διαμεσολαβήσει μεταξύ αλλοδαπού πληθυσμού και κοινωνικού κράτους .

Στη συνέχεια η παραπάνω εξελικτική διαδικασία εξετάζεται και φωτίζεται από διάφορες σκοπιές.

5.1 Δημιουργία του κοινωνικού κράτους και ερμηνεία του ρόλου του

Εξετάσαμε τους όρους λειτουργίας τριών βασικών κοινωνικών υποσυστημάτων, οι οποίοι πρέπει να εκπληρούνται σαν αντικειμενικές προϋποθέσεις για πλήρη κοινωνική ένταξη. (οικονομική, πολιτική και πολιτιστική) και τους όρους προσαρμογής του ατόμου στις λειτουργικές-κοινωνικές απαιτήσεις, μέσω της διαδικασίας της κοινωνικοποίησής του, σαν υποκειμενικές προϋποθέσεις. Η διερεύνηση των γενικών και των διαφοροποιημένων προϋποθέσεων κοινωνικής ένταξης των αλλοδαπών, αφορούν στη "δυναμική των κοινωνικών λειτουργιών".

Αυτό που εννοούμε με "δυναμική" ανάγεται στο γεγονός ότι κατά χρονικά διαστήματα μεταβάλλονται οι δομές των υποσυστημάτων της κοινωνίας, οι στόχοι που θέτουν, οι στρατηγικές που ακολουθούν, συνεπώς διαφοροποιούνται και οι λειτουργίες της.

Η κοινωνική ενσωμάτωση αποτελεί όρο ομαλής λειτουργίας της κοινωνίας και ο θεσμός του "κοινωνικού κράτους" δημιουργείται για να εκπληρωθεί αυτός ο όρος, για να αντιμετωπίσει τις συνέπειες από την ανισότητα, που συνεπάγεται η δυναμική κοινωνική εξέλιξη, (οικονομική περιθωριοποίηση ατόμων και κοινωνικών ομάδων, αποκλίνουσα συμπεριφορά, κλπ.), που δίνει την αφορμή για κοινωνικές εντάσεις και δυσλειτουργίες σε όλους τους κοινωνικούς τομείς.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι

το κοινωνικό κράτος από τη μία μεν αντιμετωπίζει τις δυσλειτουργίες που δημιουργούνται κατά την δυναμική εξέλιξη των κοινωνικών υποσυστημάτων, με στηρικτικά κοινωνικά μέτρα, από την άλλη,

παρεμβαίνει στη δυναμική εξέλιξη και ενσωματώνεται στο σύνολο των στοιχείων που την προκαλούν, επενδύοντας τμήμα από το κοινωνικό κεφάλαιο για κοινωνική εργασία.

Η κρατική γερμανική πολιτική αλλοδαπών είναι αντιφατική στο βαθμό που επισήμως δεν νομιμοποιεί τον όρο "Einwanderungsland" -χώρα αποδοχής μεταναστών-, ενώ στην πράξη επιζητεί την κοινωνική ένταξή τους. Αυτό φαίνεται από την ανάλυση των "αρχών της κοινωνικής εργασίας με αλλοδαπούς "Grundsätze 1984", που εμπεριέχουν δύο παράλληλους στόχους:

Πρώτον, τη σταδιακή κοινωνική ενσωμάτωση των πρώτων αλλοδαπών και δεύτερον την προετοιμασία του ενδεχόμενου επαναπατρισμού τους.

5.1.2 Ο ορισμός του περιεχομένου της Κ.Ε. από το κοινωνικό κράτος

Το κοινωνικό κράτος διαθέτει το κοινωνικό κεφάλαιο για την επίτευξη δικών του στόχων, ορίζοντας τα πλαίσια εργασίας (Rahmenbedingungen), εντός των οποίων η κοινωνική εργασία οργανώνει γραφειοκρατικά τους

ιδιαίτερους όρους "εσωτερικής λειτουργίας της" (βλ. Ζωγράφου 1992, σελ.19-23)

Το γερμανικό κράτος για την εξασφάλιση όρων εύρυθμης λειτουργίας του οικονομικοκοινωνικού συστήματος (soziale Marktwirtschaft) όρισε στη δεκαετία του '60 δύο βασικούς άξονες της κοινωνικής του πολιτικής.

- Στηρικτικά μέτρα για τους οικονομικά αναξιοπαθούντες (κοινωνικά επιδόματα για άτομα και οικογένειες, που διέθεταν εισόδημα κάτω ενός ορίου).
- Ενταξιακά μέτρα για άτομα με αποκλίνουσα συμπεριφορά και ειδικές ανάγκες. (άστεγοι, εξαρτημένοι, αποφυλακίζόμενοι κ.α.)

Την κοινωνική εργασία με αλλοδαπούς την όρισε αρχικά στα πλαίσια της ενταξιακής κοινωνικής πολιτικής και αποτελούσε τμήμα της συμφωνίας με τις χώρες αποστολής των πρώτων μεταναστών (βλέπε: **O. Filzinger/D. Haering**, 1993, σελι. 10.-12) και το περιεχόμενό της προέκυψε από την αντιμετώπιση της ελλειμματικής τους κατάστασης. (γλωσσική ανεπάρκεια, Άγνοια των κανόνων λειτουργίας της γερμανικής κοινωνίας κλπ.).

"Σταδιακά οι ξένοι έγιναν αντικείμενο επαγγελματικής κοινωνικής εργασίας και κοινωνικής παιδαγωγικής (βλέπε **M. E. Karsten**, 1984, σελ.84 87) καθώς και επιστημονικής έρευνας, κοινωνιολογικής βιβλιογραφίας και κλάδου σπουδών. Στις "αρχές για την κοινωνική εργασία με αλλοδαπούς" που δημοσιεύτηκαν στις 11.11.1984 χαρακτηρίζεται σαν αυτόνομο και περιπλοκο πεδίο της κοινωνικής εργασίας εντός του δικτύου κοινωνικών υπηρεσιών" (**Filzinger/Hoering**, ο.π. σελ.11).

5.2. Το πρόβλημα της αυτονομίας της κοινωνικής εργασίας

Στα πλαίσια μίας σχετικής αυτονομίας, που θα συζητηθεί παρακάτω, η κοινωνική εργασία εντόπισε σαν κύρια αποστολή της την κοινωνική ένταξη των αλλοδαπών, προβληματιζόμενη για τις μεθόδους ("Χειραφέτηση", "βοήθεια για αυτοβοήθεια", "συλλογική συνείδηση", "συγκρουσιακή στρατηγική" κλπ) και επιλέγοντας κοινωνικά πεδία δράσης (Πρώτη γενιά, -βελτίωση των όρων ζωής και νομική κατοχύρωση-, δεύτερη και τρίτη γενιά -διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας, εκπαιδευτικά προβλήματα κ.ο.κ.)

Το ερώτημα που τίθεται μετά τη διερεύνηση των θεωρητικών πτυχών του θέματος μπορεί να αναδιατυπωθεί ως εξής:

Ποιά είναι τα περιθώρια αυτονομίας της κοινωνικής εργασίας για την παρέμβασή της σε μία δυναμική κοινωνική εξέλιξη και ποιά τα εργαλεία που μπορεί να χρησιμοποιήσει αποτελεσματικά κατά την επιθυμητή αυτή παρέμβαση;

Με άλλα λόγια, ως ποιο σημείο ορίζεται

α) από τον εντολοδότη της -το κοινωνικό κράτος, που διαθέτει τα οικονομικά μέσα σε συνάρτηση με το στόχο που θέτει και

β) από την πελατεία της, που καθορίζει και τη συγκεκριμένη ζήτηση;

Οι απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά είναι καθοριστικές για το συγκεκριμένο θέμα, και θα προσπαθήσουμε να τις συνάγουμε κατ'αρχήν από τα θεωρητικά συμπεράσματα, που προηγήθηκαν και δεύτερον από τις άμεσες εμπειρίες με τους πελάτες, από την επικοινωνία μου με κοινωνικούς λειτουργούς, και την αξιολόγηση του υπηρεσιακού αρχείου, που είχα στη διάρκεια της πρακτικής μου εξάσκησης στο Διακονικό έργο.

Η θέση που επιχειρώ να θεμελιώσω είναι ότι,

Η αυτονομία της συνίσταται στην επιλογή των μεθόδων εργασίας για την οργάνωση της προσφοράς (κοινωνικό κράτος) και την αντιμετώπιση της ζήτησης (πελατεία)

και συνάγεται από τα ακόλουθα θεωρητικά συμπεράσματα.

Το πρόβλημα της αυτονομίας είναι κοινό όλων των κοινωνικών υποσυστημάτων, άρα και της κοινωνικής εργασίας που εδώ εξετάζεται επίσης σαν υποσύστημα. Σε σύγκριση:

Το οικονομικό υποσύστημα έχει σαν στόχο την μεγιστοποίηση του κέρδους και οργανώνει προς τούτο με νόμιμη κατοχύρωση (από το πολιτικό υποσύστημα) τις δομές και λειτουργίες του (πλαίσιο αυτονομίας). Εν τούτοις η αυτονομία του περιορίζεται στο μέτρο που διαφοροποιείται και αυτονομείται το πολιτικό υποσύστημα απέναντι

του και το οποίο ψηφίζει νόμους που επηρεάζουν τις λειτουργίες του, απαιτεί φόρους, ψηφίζει περιοριστικούς όρους κλπ.

Το πολιτικό υποσύστημα, σαν διαχειριστής της εξουσίας έχει σαν στόχο την κοινωνική ισορροπία αλλά η αυτονομία του περιορίζεται στο μέτρο που είναι εξαρτημένο από την απόδοση του οικονομικού συστήματος και τη συμπεριφορά των κοινωνικών ομάδων

Το πολιτιστικό υποσύστημα παράγει μεν το περιεχόμενό του -ορισμός και καλλιέργεια των αξιών- αλλά η αυτονομία του περιορίζεται και ελέγχεται κοινωνικά από τα άλλα δύο υποσυστήματα. (με νομική αναγνώριση και οικονομική αξιοποίηση της πολιτιστικής παραγωγής)

Η κοινωνική εργασία έχει επίσης ένα βαθμό αυτονομίας, που περιορίζεται από τις απαιτήσεις του εντολοδόχου κοινωνικού κράτους και το περιεχόμενο της ζήτησης της πελατείας.

5.3 Η έρευνα F. Nestmann/F.Tiedt και ο επαναπροσδιορισμός των στόχων της Κ.Ε. με αλλοδαπούς.

Το 1986, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση και τα κρατίδια δίνουν την εντολή για έρευνα και ανάλυση της κοινωνικής εργασίας με αλλοδαπούς, στα πλαίσια μιας πολιτικής αναθεώρησης των όρων κοινωνικής εργασίας και σε σχέση με πολιτικές πρωτοβουλίες για περιστολή πόρων. Η έρευνα καταλήγει με δύο εκθέσεις 1987 και 1988, που εμπεριέχουν "προτάσεις για την μελλοντική μορφή της κοινωνικής εργασίας με αλλοδαπούς, ο.π. σελ. 15.

Η βασική πρόταση αφορά το εργοδοτικό πλαίσιο και το περιεχόμενό της είναι: Ένα τμήμα της εργασίας να περιέλθει στην αρμοδιότητα κρατικών τοπικών κοινωνικών υπηρεσιών, δηλαδή για τα άτομα των εθνικών μειονοτήτων που δεν έχουν γλωσσικά προβλήματα. Η πρόταση βασίζεται στην διαπίστωση ότι σε μία δεκαετία (το αργότερο το έτος 2000) ο αριθμός των παραδοσιακών πελατών -1. γενιά-θα έχει μειωθεί σε βαθμό που να μην δικαιολογείται η ύπαρξη ιδιαίτερων υπηρεσιών γι αυτούς.

Μετά από ένα κύμα διαμαρτυρίας που ξεσήκωσε η έρευνα στους θιγόμενους φορείς (Διακονικό έργο -Κάριτας- AWO-. "Η εντολοδόχος επιτροπή" (Bund-Laender-Ausschuss) διαπιστώνει:

“Η κοινωνική εργασία με αλλοδαπούς εργαζομένους είχε εντυπωσιακή επιτυχία στην διαμεσολαβητική αποστολή της (Mittlerfunktion) μεταξύ αλλοδαπών και γερμανικών θεσμών. Επίσης πέτυχε το δεύτερο στόχο της κοινωνικής εργασίας με ‘βοήθεια για αυτοβοήθεια’, που συμβάλλει στην κοινωνική ενσωμάτωση των αλλοδαπών.”Η μεγάλη έκταση της εργασίας με άτομα δείχνει την εμπιστοσύνη που έχουν οι αλλοδαποί εργαζόμενοι στην κοινωνική εργασία’Εκτός αυτού γίνεται προσπάθεια η εργασία να συνεχισθεί στα πλαίσια των οικονομικών μέσων που μπορούν να διατεθούν και λαμβάνοντας υπ’ όψιν τη εξέλιξη των αναγκών και της ζήτησης’Η περαιτέρω εξέλιξη θα εξαρτηθεί από την εξέλιξη βασικών δημογραφικών, κοινωνικών, νομικών και οικονομικών στοιχείων.”

Η ερμηνεία των ανωτέρω διαπιστώσεων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η μείωση των προς διάθεση πόρων -κοινωνικό κεφάλαιο- σε συνδιασμό με την διαπιστούμενη διαφοροποίηση της ζήτησης (αλλαγή της σύνθεσης του αλλοδαπού πληθυσμού) κάνουν αναγκαία την αναθεώρηση της πολιτικής αλλοδαπών, άρα και του περιεχομένου της κοινωνικής εργασίας, περιορίζοντας το πλαίσιο της αυτονομίας της.

5.3.1 Ιστορική διάσταση του θέματος

Ο περιορισμός των ορίων αυτοδιάθεσης της κοινωνικής εργασίας προκύπτει από την περιγραφή του Ζωγράφου στο βιβλίο του με θέμα “κοινωνική εργασία με κοινότητα” (1992, σελ.19-34). Εκεί περιγράφεται η εξέλιξη της μορφής και του περιεχομένου της, ξεκινώντας από την “φιλάνθρωπια και αγαθοεργία”, προχωρώντας στον “θεραπευτικό και ψυχολογικό προσανατολισμό της” και παραθέτοντας εν συνεχεία την άποψη των Friedlaender/Pfaffenberger, ότι οι υλικές και οικονομικές βοήθειες έχασαν και χάνουν συνεχώς την σημασία τους με την εξέλιξη της κοινωνίας σε κοινωνία ευημερίας με ένα συνεχώς αυξανόμενο βιοτικό επίπεδο και τη δημιουργία του κράτους πρόνοιας και κράτους κοινωνικού δικαίου, το οποίο αναλαμβάνει ολοένα και περισσότερο την υλική εξασφάλιση της ζωής με κοινωνικοπολιτικά μέτρα και θεσμούς” (σελ.25).

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η κοινωνική εργασία αυτοορίζεται ιστορικά σαν αντίδραση σε κοινωνικά φαινόμενα, τόσο συχνά όσο πιο γρήγορη είναι η κοινωνική εξέλιξη και οι κοινωνικές αλλαγές που επιφέρει.

Η αγαθοεργία ερμηνεύεται σαν αντίδραση στην ανυπαρξία οργανωμένου κοινωνικού κράτους και στην ύπαρξη κοινωνικού κράτους επιχειρηματολογούν οι ίδιοι συγγραφείς ότι "...οι καταστάσεις ανάγκης και τα προβλήματα ζωής δεν μειώνονται αλλά μετατοπίζονται από καταστάσεις υλικής ανάγκης σε καταστάσεις ψυχοσωματικής ανάγκης"(ο.π.).

Τα διάφορα μοντέλα κοινωνικής εργασίας που αναφέρουμε στην εισαγωγή (σελ. 11-15) μπορούν λοιπόν να ερμηνευθούν επίσης σαν αντιδράσεις του αυτονομημένου ως ένα βαθμό κοινωνικού υποσυστήματος, στο οποίο κατατάσσεται και η κοινωνική εργασία, στο περιεχόμενο της διαδικασίας της κοινωνικής διαφοροποίησης. Έτσι η εργασία με κοινότητα στη Γερμανία έγινε αντικείμενο κοινωνικής θεωρίας σε μία ιστορική εποχή που η κοινωνική οργάνωση σε ομάδες συμφερόντων ήταν προϊόν πολιτικής κουλτούρας (Ομάδες πρωτοβουλιών, ομάδες πολιτών, ομάδες γυναικών κλπ.) Στο πλαίσιο της θεσμοποίησης και έντασης των κοινωνικών συγκρούσεων (εξ αιτίας κυρίως της οικονομικής κρίσης) η κοινωνική εργασία δεν μπορούσε να αγνοήσει τη σύγκρουση σαν εργαλείο πολιτικής χειραφέτησης των θιγομένων πελατών της. Αλλά και η διαπολιτισμική αγωγή, που επεξεργάζεται συστηματικά ο **Ζωγράφου** (Πάτρα 1997) είναι μία απάντηση στην διεθνή κινητικότητα, που συνεπιφέρει και πολιτισμικές διαφοροποιήσεις στις σύγχρονες κοινωνίες.

5.4 Ο προσδιορισμός της κοινωνικής εργασίας από τη ζήτηση.

Οι πελάτες ζητούν και αναμένουν την εκπλήρωση του διαμεσολαβητικού ρόλου της κοινωνικής εργασίας, απέναντι σε κοινωνικούς θεσμούς, κοινωνικές ομάδες, πρόσωπα. Αυτό είναι αυτονόητο γιατί κίνητρο αποτελεί η αναμονή της άμεσης άρσης της ελλειμματικής τους κατάστασης, σαν ικανοποίηση ανάγκης, που προξενεί η έλλειψη. Π.χ. Σε περίπτωση σύγκρουσης ο πελάτης επιζητεί το δίκιο του και όχι την αλλαγή των συνθηκών που οδηγούν σε σύγκρουση, σε περίπτωση ένδειας ζητά ρούχα και φαγητό και όχι την ανατροπή των κοινωνικών όρων που οδηγούν στην ένδεια. Με την ικανοποίηση των αναγκών του αυτών από την κοινωνική εργασία εθίζεται στο σύστημα και επιζητά επανάληψη της λειτουργίας του.

Παρατηρούμε ότι όταν δεν ικανοποιηθούν οι ανάγκες που προβάλλουν οι πελάτες αυτοί απέχουν και στιγματίζουν την κοινωνική εργασία σαν αντιπροδοτική, αν δε ικανοποιηθούν, δημιουργείται προηγούμενο και αυξάνεται ποσοτικά και ποιοτικά η ζήτηση με συνθετώτερα προβλήματα.

Η αυτονομία λοιπόν της κοινωνικής εργασίας περιορίζεται στην οργάνωση των μεθόδων αντιμετώπισης της ζήτησης και επηρεασμού της με την οργάνωση εναλλακτικών προγραμμάτων. (Ομαδική εργασία, κοινοτική εργασία, κλπ.).

Συνέπεια της εξέλιξης της ζήτησης είναι ο περιορισμός του χρόνου για την αυτοδιάθεση της κοινωνικής εργασίας με επαγγελματικές προδιαγραφές. (Ωράριο, υγειϊνές συνθήκες, κλπ), άρα και των προϋποθέσεων για το σχεδιασμό και την πραγματοποίηση των εναλλακτικών προγραμμάτων.

5.5 Η ερμηνεία της κοινωνικής ένταξης στην κοινωνική εργασία.

Η εργασία αυτή ξεκίνησε με τη διερεύνηση του όρου "κοινωνική ένταξη" με κριτική αντιπαράθεση στην άποψη ότι κοινωνική ενσωμάτωση είναι θέμα νομικής εξίσωσης των αλλοδαπών έναντι των Γερμανών.

"Η βάση επιτυχημένης ενσωμάτωσης είναι η ισοτιμία ανάμεσα στους ντόπιους και τους ξένους πολίτες" γράφει ο Βαραγγούλης (1983, σελ. 29). Στην εισαγωγή (σελ. 2) αναφέρουμε διαφοροποιημένες, συμπληρωματικές ερμηνείες του όρου. Τέλος θα αναφερθούμε στην ανάπτυξη του περιεχομένου του όρου κάτω από ένα πιο σύνθετο κοινωνικό πρίσμα:

Διαπιστώσαμε στο θεωρητικό και εμπειρικό μέρος της εργασίας ότι πρόβλημα στην κοινωνική ένταξη προκύπτει από δυσλειτουργίες της κοινωνίας ενώ η περιθωριοποίηση προκύπτει από κοινωνική κρίση (ανεργία και συνέπειές της).

Η ενσωμάτωση των αλλοδαπών στη Γερμανία προκύπτει σαν διπλή ανάγκη της γερμανικής κοινωνίας. Πρώτον για τη μακροπρόθεσμη αντιμετώπιση της αρνητικής δημογραφικής εξέλιξης της γερμανικής κοινωνίας και δεύτερον σαν αναγκαιότητα, αφού η διείσδυση των αλλοδαπών στην κοινωνία είναι γεγονός που δεν αντιμετωπίζεται με διοικητικά μέτρα.

Η αντιμετώπιση του θέματος από την κοινωνική εργασία βασίζεται στην αντίστροφη υπόθεση, ότι δηλαδή η γερμανική κοινωνία -το πολιτικό της υποσύστημα έχει λόγους να μην εντάξει τους αλλοδαπούς, πράγμα που αποδεικνύεται με την νομική τους υποβάθμιση έναντι των Γερμανών.

Στο σημείο αυτό μπορούμε να παρέμβουμε με την παρατήρηση ότι η γερμανική πολιτική, στην περίπτωση που είναι ορθή η άποψη της κοινωνικής εργασίας, δεν παρακολουθεί σωστά και δεν βγάζει τα σωστά συμπεράσματα από την κοινωνική δυναμική εξέλιξη, που οδηγεί σε ενσωμάτωση των ξένων για λόγους που προαναφέραμε. (λάνθασμένη πολιτική εκτίμηση). Εν τούτοις πρέπει να κάνουμε μία διαφοροποίηση. Η γερμανική πολιτική δεν θέλει να πει αυτό που κάνει: Δηλαδή, διαφοροποίηση των αλλοδαπών και προνομιακή μεταχείριση ενός τμήματος, με αντίστοιχα πολιτική διάκρισης απέναντι σε ένα άλλο τμήμα. Η πολιτική αυτή αντικαθρεφτίζεται στις διακρίσεις του καθεστώτος αδείας παραμονής, έτσι που μπορεί κανείς να διατυπώσει τη θέση, ότι το πρόβλημα δεν είναι η διάκριση μεταξύ Γερμανών και αλλοδαπών (αυτή η διάκριση γίνεται σε όλες τις κοινωνίες) αλλά μεταξύ αλλοδαπών.

Για να αντιμετωπισθεί αυτό το θέμα η κοινωνική εργασία θα έπρεπε να γίνει διεθνική, δηλαδή να αντικαταστήσει την αρχή διάκρισης των μειονοτήτων με λόμπυ (Κάριτας για καθολικούς αλλοδαπούς -Ιταλία /Ισπανία, Διακονικό έργο -Έλληνες/Γιουγκοσλαύοι, Α'ΩΟ -Μουσουλμάνοι, πράγμα που συναντά την αντίδραση των φορέων κοινωνικής εργασίας αλλά και των ιδίων των κοινωνικών λειτουργιών, όπως αποδεικνύουν τα πρωτόκολλα διαπραγματεύσεων για τη χρηματοδότηση της κοινωνικής εργασίας.

“Αν υποθέσουμε, ότι η προβληματική των αλλοδαπών εργαζομένων από οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική σκοπιά δεν αφορά μόνο τη χώρα υποδοχής αλλά και τις χώρες αποστολής τότε οι μετανάστες είναι εκείνοι που φέρουν τη μετανάστευση σαν υποκείμενα και αντικείμενα της, στο βαθμό που είναι συγχρόνως μέσα στη διαδικασία της οικονομικοκοινωνικής εξέλιξης-μεταλλαγής-, που αφορά και τις πατρίδες τους και τη χώρα που φιλοξενούνται (G. Galanis 1984, σελ. 43.). Με μία σειρά αξιολογών διαφοροποιήσεων της ερμηνείας του όρου καταλήγει στα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Για μας δεν σημαίνει ενσωμάτωση μονόπλευρη προσαρμογή της μειονότητας στην πλειοψηφία (ο.π. σελ 53), στις αξίες και τους κανόνες της χώρας υποδοχής.
- Απορρίπτουμε τη μονιστική ενσωμάτωση ή αφομοίωση ή γερμανοποίηση, (σελ.54).

- Στο μέτρο που ο άνθρωπος χάνει την ικανότητα της επιλογής (σύμφωνα με τον Freire) δεν είναι ενσωματωμένος, είναι προσαρμοσμένος, είναι εξομοιωμένος. (σελ. 55).
- Η ατμόσφαιρα της κατανόησης και της αποδοχής δημιουργούν το κλίμα για μια επιτυχημένη ενσωμάτωση ή καλύτερα για μία επιτυχημένη συμβίωση. (σελ. 57).

Ενώ λοιπόν ξεκινάει ο συγγραφέας με την παρατήρηση ότι "ο ξένος" υπόκειται στην επιρροή δύο κοινωνιών σαν αντικείμενο της ενσωμάτωσης και τρισηπηρεάζει συγχρόνως, σαν υποκείμενο, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ενσωμάτωση του ξένου είναι θέμα αποδοχής του, για να μπορέσει να λειτουργήσει (αυτοπραγματωθεί) σαν υποκείμενο.

Η αντίληψη αυτή δεν λαμβάνει υπόψιν ότι και οι ντόπιοι για να αυτοπραγματωθούν χρειάζονται την κοινωνική αποδοχή, την οποία δεν έχουν αυτονόητα, ή αν την έχουν μπορούν να τη χάσουν στη διαδικασία κοινωνικής τους περιθωριοποίησης, ή στα πλαίσια της γενικότερης κοινωνικής αλλοτρίωσης, που διαπιστώνει η μαρξιστική αντίληψη. Έτσι λοιπόν ένα πρόβλημα κοινωνικό το μετατρέπει συναισθηματικό και τις κοινωνικές τάξεις τις αντικαθιστά με εθνικές ομάδες, ορίζοντας ότι το πρόβλημα το έχουν οι ξένοι (ακόμα και οι ενταγμένοι με αντικειμενικά κριτήρια) ενώ δεν το έχουν οι ντόπιοι, ακόμα και οι ανένταχτοι (άστεγοι, εξαρτημένοι κλπ).

5.6 Προβλήματα της κοινωνικής εργασίας στη διαδικασία ένταξης

Η δυναμική συμμετοχή της κοινωνικής εργασίας στην κοινωνική ένταξη των αλλοδαπών διαπιστώσαμε ότι προσκρούει σε αντικειμενικά εμπόδια, από το γεγονός ότι η επιρροή της στην πελατεία είναι οριακή και η σχέση του πελάτη με τον κοινωνικό λειτουργό ομορτυνιστική, σε βαθμό που να μην του δίνει περιθώρια αυτόνομου σχεδιασμού δράσης ή συνεργασίας μαζί του.

Αν όμως υποθέσουμε ότι οι πελάτες είναι διατεθειμένοι και σε θέση να δουν το πρόβλημά τους ενταγμένο σε ευρύτερα πλαίσια τότε η συνεργασία θα αποσκοπούσε στην κοινή δημιουργία όρων για την καταπολέμηση και άρση της ελλειματικής κατάστασης των πελατών, άρα στη δημιουργία διαδικασιών κατάρτισης, με στόχο την ένταξη.

Στην περίπτωση αυτή όμως θα έπρεπε να ισχύσουν και συμπληρωματικές προϋποθέσεις που αναφέρει ο Ζωγράφου (Emanzipatorische Sozialarbeit, σελ. 5-13). Στις προϋποθέσεις αυτές ανήκουν, οι αντικειμενικές (υπηρεσιακής δομής και λειτουργίας) και υποκειμενικές (κατάρτιση του ίδιου του κοινωνικού λειτουργού).

5.7 Συμπεράσματα για την κοινωνική εργασία

Σε όποιο κοινωνικό πεδίο θελήσει να δράσει η κοινωνική εργασία, που προσδιορίζεται ιστορικά, σαν συνέπεια κοινωνικών εξελίξεων, θα πρέπει

- α) να εξασφαλίσει ένα βαθμό αυτονομίας, απέναντι στο κοινωνικό κράτος και να εγκριθουν τα μέσα που απαιτεί ο προγραμματισμός και η υλοποίηση προγραμμάτων κοινωνικής εργασίας
- β) να εξασφαλίσει την εμπιστοσύνη των πελατών για να επιτύχει την απόκλιση από τους υποκειμενικούς στόχους που αυτοί θέτουν, βάσει της ελλειμματικής τους κατάστασης
- γ) να εξασφαλίσει την κατάρτιση των υποκειμένων της κοινωνικής εργασίας- τους κοινωνικούς λειτουργούς- για την επιτυχή κατάρτιση και συνειδητοποίηση των πελατών.

Χωρίς την εξασφάλιση αυτών των προϋποθέσεων η επίτευξη των στόχων "βοήθεια για αυτοβοήθεια", για μία "δυναμική κοινωνική ενσωμάτωση, μέσω πολιτισμικών-προσαρμοστικών- και οικονομικών επιδόσεων, είναι προβληματική. Συντείνει όμως στην αυτοσυνειδησία της κοινωνικής εργασίας, για τα όρια των δυνατοτήτων της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(Ελληνόγλωσση)

1. Βαραγγούλης, Κώστας: "Οικογένειες αλλοδαπών εργαζομένων", Αθήνα 1983
2. Ζωγράφου, Ανδρέας: "Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα", Πάτρα 1992
3. Ζωγράφου, Ανδρέας: "Ο διπλός ρόλος της Κοινωνικής Εργασίας", Πάτρα 1992
4. Ζωγράφου, Ανδρέας: "Σημειώσεις για το μάθημα της διαπολιτισμικής αγωγής" Πάτρα 1995
5. Ζωγράφου, Ανδρέας: "Η εκπαιδευτική κατάσταση των παιδιών των Ελλήνων μεταναστών και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής αγωγής", Εκδόσεις ΤΕΙ Πάτρας, Πάτρα 1997
6. Πορίχης, Σ.: " Έλληνες μετανάστες ή κοσμοπολίτες", περιοδικό "ΓΡΑΜΜΑ", τεύχος 20/1995
7. Πορίχης, Σ.: " Απο την απασχόληση στην εργασία", περιοδικό "ΓΡΑΜΜΑ", τεύχος 16/1995
8. Χαραλάμπους-Becker, Α.: "Γερμανική ιθαγένεια στους αλλοδαπούς", περιοδικό "ΓΡΑΜΜΑ", τεύχος 19/1995
9. Χόνδρας, Π.: "Έλληνες της Γερμανίας", περιοδικό "ΓΡΑΜΜΑ", τεύχος 19/1995
10. Χόνδρας, Π.: "Η εξέλιξη των Κοινωνικών Υπηρεσιών για αλλοδαπούς στη Γερμανία και ιδιαίτερα για την εθνική μειονότητα των Ελλήνων", Πτυχιακή εργασία, Ruesselsheim, 1995

(Ξενογλώσση)

1. "Auslaender in Deutschland"(aid), Isoplan (Hrg), Ausgabe 2/1994
2. "Auslaender in Deutschland"(aid),Isoplan (Hrg), Ausgabe 2/1997
3. Beauftragte der Bundesregierung fuer Auslaenderfragen:"Zur Situation der auslaendischen Arbeitnehmer und ihrer Familien", Bericht '99, Bonn 1990
4. Boris, Maria:"Auslaendische Arbeiter in einer Großstadt",Europaische Verlagsanstalt, Frankfurt 1973
5. Chatzivassios,V:"Kulturelle Bduerfnisse und Entfaltungsmoeglichkeiten der griechischen Einwanderer in der BRD,am Beispiel der zweiten Einwanderergeneration", Frankfurt 1990
6. Dtv. -Atlas zur Weltgeschichte,Band 2, Muenchen 1985
7. "Der Fischer Wit Almach,Zahlen,Daten,Fakten",Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt 1993
8. "Daten und Fakten zur Auslaendersituation", (Hrg)Beauftragte der Bundesregierung, 16.Auflage, Berlin 1997
9. Ernst, J.-Joerg, J.:"Illustrierte Kulturgeschichte der letzten hundert Jahre",Nymphenburger Verlagshandlung, Muenchen 1970
10. Filtzinger, Otto-Haering Dieter:"Von der Auslaender Sozialberatung zu sozialen Diensten fuer Migranten", Lambertus Verlag,Freiburg 1993
11. Galanis,Georgios N.:"Greichische Migrantenmaedchen im Alter von 15-18 Jahren in Deutschland",Express Edition,Berlin 1984
12. Gaitanidis,J.:"Griechenland ohne Saeulen",Muenchen 1978
13. Harenberg,Bodo:"Lexikon der Gegenwart",Harenberg Verlag, Dortmund 1994
14. Hug,W.-Hoffmann,J.:"Geschichtliche Weltkunde",Band 3;Verlag Diestenweg, Frankfurt 1986/87
15. Iben, Gerhard:Seminar "Das Beschulungsproblem der griechischen Emigrantenkinder in der BRD und die Folgen der Nationalschulen",J.W. Goethe Universitaet, Frankfurt 1990
16. Kalb,Peter E.,(Hrg):"Wir sind alle Auslaender",Beltz Verlag, Weinheim 1983
17. Lajios,K.-Kiotsakis,S.:"Auslaendische Jugendliche",Opladen:Leske-Budrich 1984
18. Lajios, Konstantinos:"Die psychosoziale Situation von Auslaendern in der BRD",Opladen:Leske-Budrich 1993
19. "LEXIKON der Soziologie",Westdeutscher Verlag Opladen,1973
20. Parsons,T.: "Gesellschaften",Schurkamp Verlag, Frankfurt 1975

21. Puskeppeleit, J.-Thraenhardt, D.: "Von betreuten Auslaender zum gleichbe-rechtigten Buerger", Lambertus Verlag, Freiburg 1990
22. Zografou, Andreas: "Zwischen zwei Kulturen, griechische Kinder in der BRD (Diss)", Institut fuer Sozialarbeit und Sozialpaedagogik, Frankfurt 1982
23. Zografou Andreas: "Emanzipatorische Sozialarbeit/Sozialpaedagogik mit auslaendischen Arbeitnehmern in der Bundesrepublik Deutschland, Theorie und Praxis", (Hrg) D.W. in H.u.N., Maerz 1984